

14756

T. C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTUSU

ABUL-MAHASİN CAMAL AL-DİN YUSUF BİN TAĞRİBİRDİ
HAYATI, ESERLERİ, ŞAHSİYETİ VE ESERLERİNİN İSTANBUL
KÜTÜPHANELERİNDE BULUNAN YAZMALARININ TAYSIFI

(913-874 / 1410-1470)

(DOKTORA TEZİ)

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

MUSTAFA ÇUHADAR

KAYSERİ-1991

I Ç İ N D E K İ L E R

Transkripsiyon alfabesi III

Kısaltmalar IV

Önsöz V

Abû 'l-Mahâsin Camâl al-Dîn Yûsuf b. Tağrîbirdî hayatı ve şahsiyeti , adı , kânyesi , nisbesi, soyu ve doğumu	I
Ailesi	9
Gençliği ve tahsili	16
İcâzet aldığı üstadlar :	35
1- Kâhira'da	35
2- Hicaz'da	38
3- Haleb'de	39
4- İbn 'Arabşân'ın İbn Tağrîbirdî'ye verdiği icâzetnâmenin metni	41
Resmî ve husûsî hizmetleri	43
Ölümü	56
Eserleri :	59
1 - al-Nucûm al-zâhira ...	59
2 - Havâdis al-duhûr ...	67
3 - al-Manhal al-sâff ...	71
4 - al-Dalîl al-şâff ...	75
5 - Havrad al-latâfe ...	76

6 - Diğler eserleri	77
Şahsiyeti :	81
1- Ahlâkî cephesi	81
2- Fikir ve ihahç yönü	89
3- İlmî yönü	91
4- Tarihçiliğı	96
5- Siyâsetle ilgisi	98
6- Edebî cephesi	104
İbn Tağribirdî'nin şiirlerinden bazıları	106
İbn Tağribirdî'nin eserlerinin İstanbul kütüp- hânelerinde bulunan yazma nüshalarının tavsifi	108
Bibliyografya	137

TEZDE KULLANILAN TRABS
KRİPSİON ALFABESİ

A Â B C Ç D F G Ğ H H. H. I İ	ا آ ب ج چ د ف گ گ ه ه. ه. و و	J K K. L M N N O O P R S S. S. S.	ج ک ک ل م ن ن و و پ ر س س س س	S T T. U Ü V Y Z Z Z Z C C C	س ت ت و و و ی ز ز ز ز ج ج ج
--	--	---	---	---	--

K I S A L T M A L A R

As. bk.	=	Aşağıya bakınız
Bk.	=	Bakınız
HKm. bk.	=	Hakkında bakınız
Hyt. hkn. bk.	=	Hayatı hakkında bakınız
Ktüp.	=	Kütüphâne
Nr.	=	Numara
Nsr.	=	Negir
Ölm.	=	Öl. Ölüm (senesi)
S.	=	Sayfa
Var.	=	Yarak Varak
Vh. b.	=	Ve başkaları
Yk. bk.	=	Yukarı bakınız
Yzm.	=	Yazma

Ö N S Ö Z

Bu yazılı çalışmanın konusu , IX / XV. yüzyılın Türk asıllı bü-
~~yük Arap târihi~~ olan , gerek eserleri , gerek şahsiyetiyle çeşit-
 li sahalarca temâyüz ederek haklı bir şöhret kazanan ve şöhretini bu
 güne kadar devam ettiren edip ve şâir Abu 'l-Mahâsin Camâl al-Bîn Yû-
 suf b. Tağribirdî'nin hayatı , şahsiyeti ve eserlerinin İstanbul kütüp-
 hânelerindeki mevcut yazmalarının tavsifidir .

Arap edebiyatının târihçilerinden biri olan edip ve âlim İbn Tağ-
 ribirdî'nin Türk asıllı oluşu , hayatı ve eserleri üzerinde ciddi bir
 araştırmanın yapılmamış olması konunun seçilişinin en başta gelen 2
 2 nedenlerindedir .

Tez esas olarak iki bölüme ayrılmıştır . ~~İki~~ İ i r i n c i b ö-
 l ü m " İbn Tağribirdî'nin hayatı , eserleri ve şahsiyeti hakkında-
 dır . Bu geçit müelliflerin hayatı incelenirken , onların yalnız hal
 tercümelerinde hakkında bilgi veren eserlerden hareket etmek , hemen
 dâimâ mevzûu noksan bırakır . Bu nevî eserler pek çok kimseyi tanıttı-
 ğından , bunların herbirini ne derinliğine tetkike zaman buluna bilir,
 ne de hazırlanan bu kitapların hacmine sığdırılabilir . Bu sebeble ter-
 cüme-i hal kitaplarının verdiği malumât , o husustaki mevcut bilgile-
 re nisbetle , oldukça sathî kalır . Zirâ tarih ve benzeri eserler ve-
 ren müellifler muhit ve devirlerinden bahsederken kendilâzîmi hakkın-
 da da yer yer bilgi verirler .

İşte bu çalışmada , bizzat İbn Tağribirdî'nin, eserlerinin muhte-
 lif kısımlarında serpiştirdiği kendi neyat ve şahsiyeti , etraf ve

muhiti hakkındaki bilgiler toplanmış , müellifin talebelerinden olup, "al-Manhal al-sâfi"nin ilk müstensihî bulunan Ahmad b. Husayin al-Türkânî'nin zikredilen eserin son kısmında hocası hakkında aydınlatıcı bilgiler ihtivâ eden mekalesinden de faydalanılarak , kendisinden bahs eden başka müelliflerin verdikleri esâsen pek kısa malumât tashih ve ikmâl edilmeye çalışılmıştır . Böylece müellife bağlanan veya ona çok yakın olan yeni vesikaların verdiği bilgiler ile bazı şüpheli veya ihtimal ile nakledilmiş bilgilerin ya doğruluğu gösterilmiş veya yanlış olduğu açıklanarak reddedilmiştir .

Müellifin muhtelif kaynaklarda tesbit edilebildiğine göre sayısı 12 yi bulan eserlerinden ancak üçü tam , biri ise kısmen basılmış bulunmaktadır . Bunların ikisi William Popper tarafından hazırlanarak California Üniversitesince bastırılan " Havâdis al-duhûr " ve " al-Nucûm al-zâhira " dır (bk. Bibliyografya) . Şu hususa da igâret edilmelidirki bu ilmi negirlerde İstanbul kütüphanelerinde bulunan bazı değerli nushalardan faydalanılmamıştır . Çalışmanın tavsifler bölümünde görüleceği gibi , bu nushalar arasında çok eski ve son derecede mühim olanlar vardır . Mesela , Ayasofya ktüp. de bulunan (nr. 3495 , 3496 , 3497 , 3498) " al-Nucûm al-zâhira "nın bir kısmının istinsâh tarihi 885 , 886 h. (İbn Tağribirdî'nin ölümünden II , 12 yıl sonra) dır . Ayrıca henüz negredilmemiş bulunan ve " al-Manhal al-sâfi "nin muhtasarı olan " al-Dalîl al-gâfi "nin Süleymâniye ktüp. Karagelebi zâde kısmında (nr. 226) bulunan nushası ise müellif hayatta iken istinsâh edilmiştir .

Bu çalışmanın i k i n c i k ı s m ı İbn Tağribirdî'nin eser

lerinden İstanbul kütüphanelerinde bulunan yazmaların tanıtılmasına haeredilmiştir . Bu çalışmanın, bu bakımdan İbn Tağribirdi'nin eserleri üzerinde yapılacak miteâkip çalışmaları için faydalı olacağı umulur

İstanbul kütüphanelerinde müellifin eserlerinden 27 nüshası te bit edilerek bunların tavsifi verilmiştir . Ancak , kütüphanelerin bir kısmının muntazaı olarak tasnif edilmemiş bulunması , bazı eserlerin başka adlarla hatta başka müelliflere isnâd edilerek kaydedilmiş olması v.b. gibi hususlar göz önüne alınırsa , verilen rakamların kat'î olmadığına işâret etmek gerekir . Anılan şartlar ve imkanlar içerisinde gösterilen bütün gayret ve titizliğe rağmen bu çalışmada bir takım noksanların bulunacağı tabiidir . Bununla beraber tezin , ileride aynı yönde yapılacak araştırmaya ve çalışmalara faydalı olacağı umulabilir

Bu araştırmada , konunun tesbitinden itibaren çalışmalarıma yön veren ve karşılaştığım güçlükleri halletmekte kıymetli yardımlarını esirgeleyen sayın hocam Prof.Dr.Ahmed Ateş'e ve Prof.Dr.Nihat M. Çetin'e şükranlarımı arz etmeyi bir borç sayarım.

MUSTAFA ÇUHADAR

B Ü L Ü M

I

A B U L M A H M Ü D İ N C A K M A L -

D İ N Y Ü S U F B İ N

T A R İ H İ N D İ ,

H A Y A T I ,

E S E R L E R İ Y E

S A H İ B İ Y E T İ .

ABU 'LMAHÂSİN CAMÂL AL-DİN YÛSUF
 B. İBNE TAĞRİBİRDİ, HAYATI VE ŞAHSİYE
 T İ

ADI , KÜNYESİ , NİSBESİ , SOYU VE DOĞUMU :

İbn Tağribirdî IX / XV . asrın tanınmış tarihçilerindendir.

Bilhassa Mısır tarihi ile ilgili eserleriyle şöhret bulan bu ta-
 rihçi , tercüme-i hâli yazarlarından biri olmasıyla da ayrı bir özel-
 lik taşımaktadır.

A s ı l a d ı Yûsuf , l a k a b ı Camâl al-Dîn , k ü n _
 y e s i Abu 'l-Mahâsin , n i s b e s i I ^İ ^İ ise Yaşbugâvî ² , Mıs-
 rı, Kâhîrî ve al-Zâhîrî ³ dir. Babasının adı Tağribirdîdir. Kendisi
 bundandolayı İbn Tağribirdî diye şöhret buldu.

İbn Tağribirdî , doğup büyüdüğü ve yaşadığı yer olması iti-
 bariyle Mısri ve Kâhîrî diye nisbe almıştır .

I. Brockelmann EI , III , IOI ; IA , IV , 90 da kaynak göster-
 meksizin İbn Tağribirdî hakkında "Cuvayn" nisbesini kaydeder.
 Fakat İbn Tağribirdî'nin Cuvayn'a nisbet edildiğine diğer kaynak-
 larda raslanılmamaktadır. Bu nisbe müellifin babası olan Tağribir-
 dî'nin aşağıda belirtilen Cuvayn'dan gelmiş olabileceği ihtimali-
 ni hatıra getirirsen de , o zaman kölelerin Mısır'a daha çok Anadolu'
 dan getirilmiş olmasındandolayı bu ihtimal oldukça zayıftır.

Cuvayn İren'da bir çok yerin adıdır :

I. Ardaşır Hurra'da Şiraz'dan 5 fersah mesafede Arracan yolu
 üzerinde umumiyetle Cuvayn adı verilen bu günkü Goyun köyüdür.

İbn Tağribirdî al-Zâhiri nisbesini Zâhir Çakmak (salt. I438-
I453), Zâhir Hoşkadem (salt. I461-I467) veya Zâhir Temurboğa (salt.
I468-I496) ile çok yakın temaslarından dolayı almış olacağı gibi,
babasının Zâhir Barkok'un (salt. I382-I389, I390-I399) kölesi ol-
masından da olabilir.

İbn Tağribirdî'nin yaşadığı devirlerde Türklerden ileri gelen
kimseler Akboğa, Barsbay, Esenbay v.b. gibi isimler alırlardı. Ek-
seriya bunların köleleride bu isimlerle nisbelenirlerdi. İbn Tağ-
ribirdî'nin Yaşbuğâvî nisbesi de babasının Zâhir Barkok'tan önce
bu isimde birinin kölesi olması ihtimalinden doğabilir.

II. Cuvayn (Horasan'da buna Gûyân derler) Nişâburda Layhak ile
Carcam arasında bir bölge, olup Bistamdan gelen kervan yolu geçer.

III. Cuvan yahut Gûvan Sicistanda müstahkem bir mevki. Fahrud
üzerinde ve Lâş kasabasından 2-3 mil kuzey doğudadır. (bk. İA. III,
248.)

2. İbn Tağribirdî'nin nisbesi olarak gösterilen Yaşbuğâvî ke-
limesi bazı kaynaklarda Başbuğâvî şeklinde kaydedilmiştir.

3. Zâhiriya Mısır'da iki köydür (al-Ciza ş al-şarkîya ve 'l-
garbiya). bk. Mu'cam al-buldân (Bayrut, 1957), IV, 57. İbn Tağri-
birdî'nin Kâhira'da doğduğu kat'f olarak bilindiğine göre bu köyler-
den birine nisbet edilmiş olması düşünülemez.

4. Bk. al-Zav', X, 305.

5. Tağribirdî'nin hyt.hkn.bk. al-Manhal, I, var. 214^a-216^b.

6. Bk. İA. VII, 689.

IX / XV. asrın ortalarında devrin tanınmış bilginlerinden Sa_hâvî (I427-I496) İbn Tağribirdî'nin isim ve nisbelerini belirttik_ ten sonra hanefî mezhebinden olduğuna işâret etmektedir.⁴ Müellifin ~~kendi eserlerinde mezheb ve milliyetine dâir me'lumata rastlanmamış~~ olmakla beraber , himayesinde yetiştiği ve en çok tesirinde kaldığı (Makrîzî gibi.) hocalarının hanefî mezhebinden oluşu, Sa_hâvî'nin ifadesini doğrulayacak olan delillerdendir.

Yukarda işâret edildiği gibi, müellifin milliyetine dâir ken_ di eserlerinde kat'î bir ifade bulunmamakla beraber, Türk asıllı ol_ olduğu cesaretle söylenebilir. Kendisinin Türk asıllı olduğunu göste_ ren~~de~~ delillerin başlıcaları şunlardır:

I. Babasının adı Tağribirdî⁵ (- Tanrı bîdi= Tanrı verdi)dir.ve öz Türkçe bir ^{cümle} ~~söze~~dir. Bu ve önceki asırlarda Türkler arasında pek sık kullanılan isimlerden birisidir. Nitekim yüksek devlet kademe_ lerinde "Tağribirmiş" veya "Tağribirdî"adlarında bir çok Türk asıllı şahıslar bulunmaktadır. Araplar arasında bu nevi isimlere rastlanma_ maktadır. Türkler arasında bu gün dahî Anadolu'da "Allahverdi" öz_ el adıyla, "Tanrıverdi" soy adına şahit olunmaktadır.

2. Bu asırlarda Mısır Memlûkler⁶'in hakimiyetinde idi. I250 den I5I7 ye kadar Mısır ve Suriye'de saltanatlarını devam ettiren Memlûk_ ler eski hükümdar ve emirlerin saray muhafızı olarak aldıkları köle_ lerdî. Üstün meziyetler gösterdikleri için âzâd edilip , devlet ka_ demelerinde mühim mevkiler alarak , Mısır ve Suriye saltanatına ha_ kim oldular.

Memlûk sultanlarının bir çoğu aslen Türk idiler. Nitekim İbn _

Tağribirdi tarihlerinde bunlardan bahsederken "Mısır'ın 35.veya 40. Türk meliki ve sultanı" diye vasıflandırmaktadır.

İslam ansiklopedisi'nin "Mamlûkler" maddesinde de temas edildiği gibi, Mamlûkler devletinde sır katıplığı (katib al-sır) ve kalem âmirliği (şâhib divân al-ingâ) mevkilere asker olmayan memurlar getiriliyordu. Türk olan hakim sınıf bunlarla uğraşmadığından bu memuriyetlere daha çok hıristiyan , Yahudi ve bilhassa mühtedfler tayin ediliyordu.

Hükümdarların ekserisininin Türk olması dolayısıyla devlet idaresinde en çok güven ve itimad besledikleri insanlar da Türklerdi. Bu sebeble muhtelif Türk ülkelerinden ya doğrudandoğruya davet ederek ya yahutta çok defa onlardan köleler edinip , himayelerinde yetiştirdikten sonra devlet hizmetlerinde vazife veriyorlardı. Müellifin babası Tağribirdi'nin Zâhir Barkuk'un satın aldığı kölelerden olup , Mısır atabekliği gibi mühim askeri hizmetlerde bulunduğu kat'is olarak bilindiğine göre Türkler'den alınan kölelerden biri olması ihtimali son derece kuvvetlidir.

3. Sahâvi, İbn Tağribirdi hakkında "Üç yüz senedenberi geçen tarihçiler arasında Türklerka'i , onların hâlini ve dilini iyi bilen odur,"^{70er} Bu devirde gerek Mısır gerekse Suriye ve Arabistan'da tedrisat tamamen dini , dolayısıyla Arabça yapıldığı ve aynı dille konuşulduğu düşünülürse , türkçe öğrenmek ya ana dilin türkçe olmasına yahutta uzun zaman Türkler arasında kalmış bulunmaya bağlıdır. Tedrisat yoluyla Türkçeyi öğrenme imkanı hemen hemende yoktur. Müellifin

hayatını tetkik ettiğimiz zaman arabçanın resmî ve ana dil olarak ko-
NUŞULDUĞU yerin dışına çıkmadığını görüyoruz. Şu halde İbn Tağribir-
di'nin türkçeyi bilmesi ancak aileden kalma bir miras olabilir.

4. İbn Tağribirdi'nin Türklerle yakından ilgilienmesi de onun
milliyeti hakkındaki tezimizi kuvvetlendirmektedir. Nitekim "al-Hava-
dis" adlı şayh Derviş adında bir sūfiden şöyle bahseder⁸: "Şayh Der-
viş⁹ dindar , sâlih, mutekid ve iyi bir insandı. Kimsenin elindeki-
ne iltifat etmez ve bir şey biriktirmezdi. Hiç kimseden bir şey is-
temezdi. Ömrü seyahat ve hacla geçti . Ârif ve âkildî. Fasih türkçe
bilirdi . Arabçayı az anlardı . Bir çok defalar onunla beraber bulun-
dum. Ona karşı güven ve sevgim vardı. Onun bereketi (himmeti) den
faydalandık." .

Mellifin bu ifadesi 3.maddede zikredilen Sahâvi'nin İbn Tağri-
BİRDİ'nin türkçeyi iyi bildiğini gösteren sözlerini kuvvetlendirmek-
tedir. Zira İbn Tağribirdi'nin Şayh Derviş'i'nin fasih türkçe bildiğini
farketmesi , evela kendisinin o dile hakim olmasına bağlı olduğu gibi,
arapçayı pek az bilen bir kimse ile gayet iyi anlaşması ve kendisine
son derece sevgi besletecek bir rabite kurabilmesi de onun ifadeleri-
ni iyi anlamasına bağlıdır.

5. İbn Tağribirdi "al-Manhal al-sâfi" adlı eserinde Şayh Kutb
al-Din Abu 'l-Hayr adında bir şahıstan ve onunla olan yakınlığından
bahsederken , bu zatın kendisine inşad ettiği bir şiiri de nakleder.†

7. Ek. al-Zav', E, 305

8. Ek. al-Havâdis , s. 358 , sene: 857.

9. Şayh Derviş al-Aksarâyi hkn. bk. al-Zav', III , 217.

Abu 'l-Hayr bu şiirinde, Türkler arasında kendisine üç kişinin sevdiği
 dirildiğini ve bunlardan birinin Yûsuf olduğunu söyler. ^{al. bk.} Abu 'l-
 hayr'ın burada zikrettiği Yûsuf adındaki kimsenin İbn Tağribirdî'nin
~~olduğu doğru değildir. Muhakkaktır.~~

6. İbn Tağribirdî'nin muhiti ve temas ettiği şahısların çoğunun
 Türk olması da onun Türklüğünü gösteren delillerdendir.

İbn Tağribirdî "al-Manhal al-sâfi"¹⁰'de babasından bahsederken ,
 onu "Rûmîy al-cins " ^{IO} , Şahâvî ise "Rûmî" ^{II} diye tavsif etmekte-
 de , bu ancak o çağlarda daha çok Rum ülkesi diye bilinen Anadolu'nun
 Sivas ve civarı gibi yerlerinde esir satışı yapıldığından , babası'nın
 oralarından alınmış kölelerden olmasından ileri gelebilir. Yoksa o-
 nun Rum asıllı olduğunu göstermez. Nitekim İbn Tağribirdî kardeşi
 al-Şâriaf İbrâhîm'den bahsederken , İbrâhîm'in annesini önce "ummü x
 valad ~~xxxxxx~~ Çarkasiya" (=Çarkas asıllı) diye gösterdikten sonra
 peşinden "ummü valad-i Rûm" olarak vasıflandırmaktadır (bk. bk.) .
 Bir insan hem Rum hem de Çarkas olamayacağına göre , bu kadının
 Çarkas asıllı olup , Rum ülkesin-Anadolu- den alınmış bir câriye ol-
 duğu düşünülebilir. Bu da gösteriyorki , müverrih bazen "Rum" kelî-
 mesini, Rum ülkesinden gelenler ~~xxxxxx~~ için kullanmıştır. Tağri-
 birdî hakkında da aynı manada kullanılmış olmalıdır. Zira Rumlar ara-
 sında "Tağribirdî" özel adının kullanıldığı görülmemiştir.

10. Ek. al-Manhal , I, var. 214^b.

11. Ek. al-Zav' , III, 29.

12. Zâhir Barkûl'un hyt. hkn.bk. 14. II , 555 ; al-Manhal , I,
 var. 177^a-181^a .

Müverrih "al-Manhal al-sâfi, II , var. 214^b" 'de babasından bahsederken , ismini "Sayf al-Din Tağribirdî" diye kayd etmektedir. ~~Ş Tağribirdî, Zâhir Barkuk~~^{I2} (salt: ^{sanat} 1382-1389 , 1390-1399) tarafından köle olarak alınıp , onun himayesinde yetişmiştir. Zâhir Barkuk'un saltanatı devrinde Mısır atabeki olmuş , bilahare Şam ve Haleb vâilîliği yapmıştır. Bilhassa Zâhir Barkuk'un iltifat ve itimadına mazhar olmuştur.

İbn Tağribirdî'nin talebelerinden olan , başta "al-Manhal al-sâfi" olmak üzere müellifin bazı eserlerini bizzat istinsah eden Ahmed b. Husayin al-Türkmânî de zikredilen eserin sonunda(bk. al-Manhal , II , var. 495^a-496^b.) Tağribirdî hakkında aynı malumatı vermektedir.

Sahâvî İbn Tağribirdî'nin Şavval 813 / Şubat 1411 de^{I3} Kâhira'da^{al} Sultan Hasan medresesi yakınında Mücîk al-Yûsuff^{I4} nin (81.Ş 776 /1375) evinde dünyaya geldiğini söyler. Ahmed b. Husayin al-Türkmânî ise hacasından , doğum tarihinin 812 / 1409-1410 civarında olduğunu rivayetini kaydeder.İbn. Tağribirdî ise kardeşlerinden bahsederken doğumuna temas ederek ^{I5}"Benim doğumum tahminen 811 / 1408-1409 yılından sonradır " der . Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi İbn

I3. Ek. al-Zav³, IHI , 29 ; X , 305.

I4. Mücîk al-Yûsuff büyük emirlerdendir. Çok geçitli devlet hizmetlerinde bulunmuştur.Tedbirli , bilgili , cömert ve insanların iyiliğine çalışan bir kimsedir . Mısır'da ve Şam'da yollara bir çok hanlar yaptırdı . Bu arada fazlaca han , mescit ve kışla tamir ettirdi. Zilhicce 776 / Mayıs 1375 tarihinde hayata gözlerini yumdu.

Teğribirdi'nin doğumununun 812 / 1409 veya 813 / 1410 yıllarından birinde olduğu daha kesin bir mana taşımaktadır.

Babası Teğribirdi Şam valisi iken orada 815 / 1412 yılında ve fat etti.

15. Ek. al-Manhal , I , var. 216^a

A İ L E S İ

~~İbn-i Tağribirdî'nin ailesi hakkında bilgileri~~

Yûsuf b. Tağribirdî'nin babasının Türk asıllı bir köle olduğuna işaret edilmişti . Müellif babası hakkında "al-Manhal al-sâffî" ¹⁶ adlı eserinde oldukça geniş bilgi vermektedir. Bu malumatın mühim noktaları kısaca belirtilmeye çalışılacaktır.

Müellifin izahına göre, Tağribirdî'yi Zâhir Barkûk saltanatının ilk yıllarında satın alıp , yetiştirdikten sonra âzad ederek çeşitli askeri hizmetlere tayin etti. Zâhir Barkûk ¹⁷ 791 /1389 yılında Kerek (Ürdün'de bir şehir) 'de hapsedilince , Tağribirdî de Şam'da hapsedilmişti. Barkûk'un yakınlarıyla yakalandı . Şam nâibi Buzlâr ¹⁸ onu çıkarıncaya kadar Şam'da hapsi devam etti. Tağribirdî, Zâhir Barkûk hapisten çıkıncaya kadar , Buzlâr'ın hizmetinde bulundu. Zâhir Barkûk çıktıktan sonra ise Buzlâr'ın yanından kaçıp , Barkûk'un yanına gitti . Zâhir Barkûkla Mintâş ¹⁹ arasındaki meşhur isyan hadisesinin de şahit oldu. Barkûk muzaffer olunca Tağribirdî'yi Mısır'a saltanatını müdâlemeye gönderdi . Onun peşinden de Zâhir Barkûk Mısır'a geldi . Sonra Tağribirdî'yi yüzbaşı , binbaşı , kısa bir

16. Ek. al-Manhal , I , var. 214^a-216^b.

17. Ek. not. 12

18. Buzlâr al-Halîfî 793 / 1391 yılında Zâhir Barkûk ¹² emirle öldürüldü. Ek. al-Nucûm (Nâhira , 1956) , XII , 28

19. Mintâş : Temurboğâ b. Abd Allah al-Afzalî al-Madî 6 Min ^{tarafından}

zaman sonrada muhafız birlik kumandanı (ra's navbat al-navb) yaptı . sonra Haleb naibi tayin etti . Bilahare oradan azl edilip , Mısır'a müzbaşı ve binbaşı olarak döndü . Şayh al-Safavî'nin ²⁰ yerine devlet şurası reisi (amir-ü maclis) oldu . 15 Rabi'ü'l-avval 800 / 7 Ocak 1397 tarihinde Baklamış al-'Alâf'nin ²¹ yerine harbiye nâzirliğine (amara al-silah) getirildi . Malik Zâhir'in kız kardeşinin oğlu Baybars ²² da Tağribirdî'nin yerine devlet şura reisi (amir-ü maclis)

taş Barkûk'un âzad lısidır . 787 / 1385 e kadar ona hizmet etti . Barkûk da ona mühim hizmetler verdi . 788 / 1386 da isyan etti . Bu isyan meşhurdur . (Bk. al-Manhal , I , var. 225^a)

20. Şayh al-Safavî, Zâhir Barkûk'un emirlerinden ve ileri gelen devlet adamlarındandı . Zâhir Barkûk ona Muharram 800 / Ekim 1397 de ona Gazze nâibliği hilatını giydirdi . Devlet şura reisliği yaptı . Çeşitli ilim meclislerinde bulundu . Oldukça bilgili , sağlam inançlı idi . Bilginleri severdi . 801 / 1399 tarihinde öldü . (Bk. al-Zav', III ; 308)

21. Baklamış al-'Alâf büyük emirlerdendir . Zâhir Barkûk'un ce-maatından olup , çeşitli devlet kademelerinde vazife yaptı . Şecaatli ve sağlam inançlı idi . Bilginleri severdi . Safar 801 / Ekim 1398 de Kudüs'te öldü (bk. al-Zav', III , 17) .

22. Baybars Zâhir Barkûk'un kızkardeşinin oğludur . Annesinin adı 'Aişe dir . Atabek ve devlet şurası reisi (amir-ü maclis) gibi çeşitli devlet hizmetlerinde bulundu . 783 / 1381 tarihinde dayısı onu atabekliğe, sonrada muhtelif kumandanlıklara tayin etti . 811 / 1408 de kesilerek öldürüldü (bk. al-Zav', III , 21) .

23. Farac al-Malik al-Nâsır Nâsır al-Dîn, Sultan Zâhir Barkûk'un oğludur . 788 / 1386 da doğdu . Barkûk ölüm döşeginde iken Şavval 801 / Haziran 1399 da 13 yaşında olan Farac tahta geçti . Kendisine karşı

yapıldı . Zâhir Barkûk ölüp , oğlu Nâsır Farac'ın ²³ saltanatına kad̄er bu vazifede kaldı . Malik al-Nâsır Farac ile bir savaşta yakalanıp hapsedildi . ~~Öldürülenler öldürüldü . Tağribirdî bir müddet Şam'da hapsi devam etti .~~ Sonra hapisten kurtularak , oradan ayrılarak Kudüs'e yöneldi .

al-Nâsır Farac 808 / 1405 de Tağribirdî'nin kızı Hüna'd Fâtıma ile evlenince , ona çok hürmet ve tazında bulundu . Sonra Tağribirdî atabek Yaşbak al-Şa'bânî'nin ²⁴ yerine Mısır atabeki oldu . Amir Şayh Mahmûdî ²⁵ ve Navrûz al-Hâfîzî'nin ²⁶ melik aleyhine isyanlarına karşı istemiyerek ~~xxx~~ üçüncü defa ~~xxx~~ Şam nâibliğine getirildi . Tağribirdî'den önce Şama kim emir tayin edildiyse , isyancılar onu fena halde hezimete uğratıp , oradan çıkartıyorlardı . Sultan onları Ferek kasabasında muhasara edince , aralarında anlaşma oldu . Amir Şayh Mahmûdî'ye Haleb , Navrûz al-Hâfîzî'ye de Tıرابلس nâibliği verildi .

muhtelif isyanlar oldu . 808 / 1405 te tahtını bırakıp , gizlendi . Bilahare yerine geçen kardeşini indirerek tahtactırdı . Kendisi sonraları idam edilerek öldürüldü . Hyt. hkn. bk.İA. IV , 554 ; Weil Geschichte der chalifer , V , 72-105 ve 108-125 ; al-Manhal .

24. Yaşbak al-Şa'bânî , al-Atabekîve al-Zahirîk Barkûk nisbele dezikredilir . Haznedar , lala , devâdâr ve atabeklik gibi çeşitli hizmetlerde bulundu . 803 / 1401 yılında İskeğeriye'de hapsedildi . Devrin mühim siyasi ve askerî harekâtına iştirak etti . 13 Rabi'ü'l-avval 810 / 20 Ağustos 1407 Cuma günü öldürüldü (bk. al-Zav' , X , 278-279) .

25. Amir Şayh Mahmûdî 770 / 1369 da doğdu , 824 / 1421 yılında öldü . Kahire'ye ilk gelişi 783 / 1381 yılının evvelindedir . Kendisi

Şam nâibliğine de Tağribirdî'nin getirilmesine razı oldular . Tağribirdî bunu kabul etmek istemediyse de sultanın ısrar ve arzusu üzerine kabul etti . Bu , 815 / 1410 yılının sonlarına doğru idi . Böylece muhtelif devlet hizmetlerinde bulundu . Nihayet Şam valisi iken 16 Muharrem 815 / 28 Nisan 1412 yılında vefat ederek , ertesi Cuma günü Şam nâibi amir Tenem'in türbesine gömüldü . Kendisi iyi huylu , akilli , sâkin ve haya sahibi idi . Haleb'de bir cami yaptırmıştı . Bu caminin minberinde şu beyitlerin yazılı olduğu kayd edilir : (ha'if)

فَوَّ فِي الْجَمْعِ اللَّهُ مِنْ نَظِيرٍ
عَنْ رَسُولِي تَبِيرٍ وَ تَوِيرٍ
يَجَارِي جَنَّةً وَ حَرِيرٍ

مِنْ جَمَاعٍ مَعَايِرٍ فَضْلٍ
خَصَّ عَنْ تَمِيرٍ تَجْمَعُ وَ خَطَابٍ
بِنَاءِ اللَّهِ تَعْرِيفُ بَرْدِي عَنِّي مَا

İbn Tağribirdî babasının hayatından bahsederken kardeşlerini , bu vesile ile de babasının âilelerini şöyle izah etmektedir : 27. Babam 16 Muharrem 815 / 28 Nisan 1412 de vefat etti . Ertesi Cuma günü Şam nâibi Amir Tenem'in türbesine gömüldü . Namazını Nâsır Farac kıldırıp , defninde hazır bulundu... Ölümünden sonra babam altısı erkek, dördü kız olmak üzere on çocuk bıraktı ." İbn Tağribirdî'nin bu ifadesinin hemen peşinde kardeşleri hakkında verdiği malumat özet olarak şöyledir :

Erkek kardeşleri yaş sırasıyla şunlardır :

I. al-Zaynîk Kâsım 798 / 1396 yılında Haleb'de doğdu . Annesi

güzel olduğu için Mahmûdî nisbesini aldı . Çeşitli ve mihim devlet kademelerinde vazife yaptı . Harp sanatlarında mahirdi. (bk. al-Zev', III, 308-311).

Türk asıllıdır . Müellif bunu yazdığında her ikisininde hayatta olduğunu ifade eder .

2. al-Şarafi Hamza 808 / 1406 yılı sonlarına doğru Kâhîre'de doğdu ve 848 / 1444 de öldü . Annesi Çarkas asıllı ~~bir kadındır~~.

3. al-Sârimî İbrâhîm 808 / 1403 hududunda doğdu . 826 / 1423 yılında tâundan Şam'da ölmüştür . Annesi Çarkas asıllıdır . Müellif kardeşi hakkında bu bilgiyi verdikten sonra tekrar İbrâhîm'in annesini "ummu valad-i Rûm" diye tavsif etmektedir . Bir şahsın hem Çarkas hemde Rum asıllı olması mümkün olamayacağına göre , bu kadının Ana dolu'dan getirilen bir Çarkas olması ve "ummu valad-i Rûm" ilede Rum ülkesinden geldiğinin kast edilmiş bulunması kuvvetle muhtemeldir . Ayrıca bu kardeşiyle bundan önceki al-Şarafi Hamza'nın ikiz olmaları da düşünülebilir .

4. al-Nâsîrî Muhammed 810 / 1407 de doğdu . 819 / 1416 da Kâhîre'de tâundan öldü . Annesi Rum asıllıdır .

26. Kavrüz al-Râfîzî al-Zâhirî Zâhir Barkûk zamanın da hâşşalık , amir âhur , ~~ve~~ saray muhafızlığı v.s. gibi muhtelif devlet kademelerinde hizmet etti . Sultana isyan ederek takibe uğradı . nihayet 801 / 1399 da yakalanarak İskenderiye'de haps edildi . Bir çok karışıklık ve fitneye iştirak etti . Rabi' u 'l-avval 817 / Haziran 1414 yılında öldürüldü . (bk. al-Zav' , X , 204)

27. Bk. al-Manhal , I , var. 216.

5. al-İmâdî İsmâîl SII / 1409 yılı sonlarında doğdu . Meşhur 833 / 1430 yılı tâununda öldü . Annesi Rum asıllıdır .

6. al-Camâli Yûsuf , bu müellifin kendisiçir . Böylece İbn Tağribirdî babasının çocukları arasında kendisini altıncı sırada göstererek , doğumunun tahminen SII / 1408 yılından sonra olduğunu , annesinin milliyetinin bilinmediğini (machûla-t- al-cins olduğunu) , kız kardeşi Hâcer'den başka anne bir kardeşi bulunmadığını söyler .

İbn Tağribirdî'nin kız kardeşleri de şunlardır:

1. Hûnad Fâtıma , Malik al-Nâsır Farac'ın ailesidir . 795 / İİ 1393 yılında doğdu . 846 / 1442 tarihinde öldü . Annesi Rum asıllıdır .

2. Dayram , doğum tarihi 807 / 1404 yılıdır . 826 / 1423 yılı Şam'da tâundan öldü . Annesi Tatar asıllıdır .

3. Hâcer, İbn Tağribirdî'nin aynı anneden olan tek kardeşi budur . Doğumu yaklaşık olarak 807 / 1404 yılıdır . Nâsır al-Dîn Mo-hammed b. 'Adîm al-hanaffî'nin ²⁸ , onun ölümünden sonra da Kâzî 'l-kuzât Celal al-Dîn 'Abd al-Rahmân al-Bukîni'nin ²⁹ karısıdır . Bukîni Hâcerle evli iken öldü . Hâcer ise 846 / 1442 yılında hayata gözlerini yumdu . Yukarıda işâret edildiği gibi , annesinin milliyeti meçhuldür .

4. 'Ayîşe , Şam naibi Akboğâ al-Tamrâzî'nin ³⁰ karısıdır . Akboğâ al-Tamrâzî'nin ölümünden sonra Halîfî ³¹ b. al-Malik al-Nâsır Fa-

28. Aş. bk. not. 34

29. Aş. bk. not. 35

rac ile evlendi . 'Ayıᡑa'nin annesi al-Malik al-Zâhir Barkûk'un kızıdır . Mîellif "al-Nucûm" 'da bu konuya temas ederek , "Malik al-Zâhir Barkûk Ta'ribirdi'yi (mîellifin babası) kendi kızı Fâtıma ile evlendirdi . Bu âilesi 304 / 1402 senesinde vefat etti ." ³² der .

'Ayıᡑa'nin Halîl b. al-Nâsır Farac ile evli olduğuna , Halîl'in 858 / 1454 yılında vefatından bahsederken "Havâdis al-duhûr" 'da şöylece temas eder : ³³ "Halîl b. al-Nâsır Farac mezara indirilmeden önce kuşât ikinci defa ona namaz kıldı . Boyu uzun , nârin vücutlu ve siyah sakallıdır . Kız kardegiade iken öldü . Ondan altıncı kızını bıraktı . Hamile baraktığı cariyesindenâ de ölümünden sonra Halîl ad bir oᡑlu doğdu .

30. Atabek Akboᡑâ al-Tamrâzi'nin tam adı Akboᡑâ b. 'Abd Allah al-Tamrâzi al-Atabeki al-Amir 'Alâ el-Dîn olup , Şam valiliᡑi ve Mısır'da saltanat naibliᡑi gibi mühim mevkilerde bulundu . Kendisi atıcılık ve ata binicilikte mahirdi . 16 Rabî'u 'l-âhîr 843 / 26 Eylül 1439 Cumaertesi günü attan düşerek öldü . Hyt. hkn. bk. al-Manhal , I , var. 128^a ; al-Zav' , II , 316 .

31. Halîl b. al-Nâsır Farac 814 / 1411 de doğdu . 858 / 1454 yılında öldü . Hyt.hkn. bk. al-Manhal , I , var. 314^a .

32. Bk. al-Nucûm (Mısır , 1929-1956) , X , 17

33. Bk. Havâdis , s. 360 , sene: 858

G E N Ç L İ G İ V E T A H S İ L İ

İbn Tağribirdî küçük yaşta babasını kaybetmiş olmasına rağmen , daha gençliğinden itibaren çok kıymetli bir ilim muhitinde bulunuyordu . Kuvvetli muhakeme , üstün kabiliyet ve zekasıyla mültenasib bir muhit içinde oluşu , ilim yolunda büyük mesafeler katetmesine ve sile olmuştur .

3-4 yaşlarında babasını kaybettikten sonra 8 yaşlarına kadar eniştesi Nâsır al-Dîn Muhammed b. 'Adîm al-Hanaffî'nin ³⁴ yanında bulundu . Nâsır al-Dîn öldüğü 819 / 1416 yılına kadar onun himaye ve yetiştirilmesi ile meşgul oldu . Nâsır al-Dîn'in vefatından sonra kız kardeşi şâfi'î mezhebinden kâzî 'l-kuzât ve şayh al-İslamîlik yapan Caial al-Dîn 'Abd al-Rahmân al-Bulkînî ³⁵ (726-824 / 1325-1421) ile ev-

34. Nâsır al-Dîn Muhammed b. 'Adîm al-Hanaffî'nin asıl adı Muhammed b. 'Omar b. İbrâhîm dir. Takriben 790 / 1388 yıllarında Haleb'de doğdu . 20 yaşında iken Mısır Ülkesine kâzî tayin edildi . Rabî'u 'l-âhîr 819 / Haziran 1416 tarihinde hayata gözlerini yumdu . Hyt. n hkn. bk. al-Manhal , II , 338^a.

35. 'Abd al-Rahman b. 'Omar b. Raslân b. Nusayr Kâzî al-Kuzât Caial al-Dîn Abu'l-fazîl b. Şayh al-İslam Sirâc al-Dîn Bulkînî -yeni Mısır telifvuzu ile Bulkaynî - al-Şâfi'î 726 / 1326 da Kâhira'da doğdu . Annesi Kâzî al-Kuzât Bahâel-Dîn 'Ukeyl al-Şâfi'î al-Nahvî'nin kızıdır . Kâhira'da yetişti . Muhtelif fenlerden bir çok metinleri babasından ve başkalarından okudu . Fıkıh , usul , arabça , edebiyat , tefsir , maânî ve beyanda temâyüz etti . Ders okuttu ve fetvâverdi . Çeşitli devlet kadrolarında vazife aldı . II Şavval 824 / II ekim

lendi . Bundan sonra Yûsuf b. Tağribirdî'nin terbiye ve tahsilini o üzerine aldı .

Tahsil hayatının başlangıcından itibaren böyle kıymetli bir ilim adamının himayesinde derse bağlanmış ve ilk Kur'an talim ve hıfzının mühim bir kısmını bu arada tamamlamıştır . Nitekim kendisi de "al-Menhal al-sâfi" adlı meşhur eserinde Bulkinî'den bahsederken bu noktayı şöyle belirtir : ³⁶"O' benim kız kardeşimle evlendi . Onun yanından hiç ayrılmadı . Kur'an'ı kerimin gömünü ondan okudum ."

Bulkinî'nden Kur'an'ın bir kısmını ezberledikten sonra fıkıhtan "Muhtasar al-Kudûrî"yi ³⁷ de ezberledi .

Sahâvî bu noktadaki görüşlerini belirtirken , "İb Tağribirdî Muhtasar al-Kudûrî, Alfiyat al-nahv , İsbâğü'cî ve diğer bazı kitaplarla , Kur'an'ı ezberlediğinin zu'm etti ." ³⁸ diyerek müellife hücum etmekte ve ona karşı bir itimadsızlık hissettiğini belirtmektedir . İbn Tağribirdî'nin hakkındaki bu novî iddiaları dâimâşûphe ile karşılar . Nitekim Sahâvî'nin İbn Tağribirdî'yi üstü kapalı tenkidlerine yer yer rastlamak mümkündür .

İbn Tağribirdî ayrıca Calâl al-Hâdî Bulkinî'nin kardeşi 'Alâhî al-Dîn Şâlih ³⁹ b. Şeyh al-İslâm Sirâc al-Dîn 'Omar b. Raslân'dan da

1421 Pergembe günü hayata gözlerini yumdu .

Hyt. hkn. bk. al-Menhal , II , var. 337 ; Babası Omar Bukinî vesîlesiyle İA. II , 835 ; Brockelmann GAL , I, 159 , II , II3 , Suppl II , 139 ; al-Zav'î IV , 106-II3 .

36. Bk. al-Menhal , II , var. 337

gençliğinde Kur'an okuduğunu şöyle ifade eder : ⁴⁰"Alam al-Dîn Sâlih küçüklüğümde kendisinden Kur'an okuduğum âlimlerdendir . Çünkü kız kardeşim onun kardeşi olan Ka'zî al-Kuzât Calâl al-Dîn Bulkinî'nin nikahı altında idi . Bu sebeple biz tek gey gibiydik ."

Kur'an'a karşı olan bağlılığı onun üzerinde daha çok çalısma arzusunu uyandırmış olmakla beraber , Kur'ânî bilimlerde nederecede bir ehliyet kazandığını bilmiyoruz . Fakat yaşı biraz ilerledikten sonra da devrin kiraat ilimleriyle uğraşan bazı tanınmış üstadlarından kiraat okumak istemiş , fakat buna fırsat ve imkan bulamamıştır.

37. Muhtasar al-Kudûrî , Abu 'l-Husayin Ahmad b. Muhammed al-Kudûrî al-Bağdâdî (ölm. 428 / 1037) 'nin fıkha ait bir eseridir . Bk. Brockelmann Suppl. I , 295 ; Kağı al-Zunûn , II , 163I .

38. Bk. al-Zav' , X , 306.*

39. 'Alam al-Dîn Sâlih b. Şayh al-İslam Şirâc al-Dîn Omar b. Raclân b. Nusayr al-Bulkinî al-Kinânî , 79I / 1389 tarihinde dünyaya geldi . 868 / 1464 yılında vefat etti . Alim ve fakihî . Uzun yıllar ders okuttu ve fetvâ verdi . Sonraları kardeşi Calâl al-Dîn'in hükmünde yerine geçti . Bir çok defalar kadılığa tayin edildi .

Hyt. hkm. bk. al-Nucûm , VII , 793 , sene: 868 ; al-Manhal , I, var. 399^b ; Brockelmann GAL 7I , 159 , II , 113 , Suppl. , II , 114 ; al-Zav' , III , 312-314 .

40. Bk. al-Nucûm , VII , 793 , sene: 868.

41. 'Abd al-Rahman b. Ahmad b. Muhammed b. Muhammed b. Yusuf b. 'Ali b. 'Ayyûş 772 / 1370 yılında Sam'da doğdu . Devrin ileri gelenlerinden kiraatî eserayı okudu . 79I / 1389 tarihinde Kâhîre'ye göçtü . Sonrada Kâhîre'den Mekke'ye göçüp orasını vatan edindi . Orada Mescid-i Haram'da kiraat okuttu . 853 / 1449 yılında Mekke'de öl-

Bu konuda kendisinden okumak arzusunu duyduğu şahıslardan birisi 'Abd al-Rahmân b. Ahmad b. Muhammed b. Muhammed b. Yûsuf b. 'Ali b. 'Ayyas tır ⁴¹ . "al-Manhal al-sâff" 'de bu şahıstan bahsederken, ⁴² 852 / 1448 yılında Mekke'de onunla karşılaştım. Onu hareketten âciz , güçlüğüle hareket eder buldum. Onu ziyaret etmek ve ondan bir çok defalar okumak istedim. Allah bir araya gelmeyi takdir etmedi. 853 / 1449 yılında Kâhira'ya döndüm. " der.

Bu arada Şeyh Şams al-Din Muhammed al-Rûmî al-Hanefî ⁴³ , Mekke kâzî al-kuzâtı Bahâ al-Din Abu 'l-Bekâ al-Hanefî ⁴⁴ ve yine hanefî olan kâzî al-kuzâtı Bedr al-Din Muhammed al-Aynî ⁴⁵ den ders okudu.

dü. Hyt. hkn. bk. al-Manhal , II , ver. 37^b ; Broeckmann's Suppl. , II , 979.

42. Bk. al-Manhal , II, ver. 37^b.

43. Şeyh Şams al-Din Muhammed al-Rûmî'nin kim olduğu kat'î olarak tesbit edilememiş olmakla beraber , bu zatın Muhammed b. Muhammed b. Ahmad b. İsmâ'îl b. Dâvûd al-Rumî olması muhtemeldir. Ölm. 852 ş 1422 . (Bk. al-Zav' , X , 3.

44. Bahâ al-Din Abu 'l-Bekâ Muhammed b. Ahmed b. Sa'îd b. 'omar b. Yûsuf b. İsmâ'îl kâzî al-kuzât Bahâ al-Din Abu 'l-Bekâ b. al-lâme Ziyâ al-âfidîn Abu 'Abd Allah al-Şağânî , kendisi İbn Ziyâat diye meşhur Mekke kâzîsidir. 789 / 1387 yılında doğdu. 854 / 1450 tarihinde vefat etti. Hyt. hkn. bk. al-Manhal , II , ver. 251^a.

45. Bedr al-Din Muhammed b. Ahmed b. Mûsâ al-Aynî 26 Ramâzen 762 / 1 Ağustos 1361 de 'Ayıntab (= Antep)'da Darbıkayken'de doğdu. Büyük dedesi Ankara'dan Haleb'e geldi . Sonra 'Ayıntab'a yerleşti. Tahsile evvela doğduğu yerde bağladı. Sonra Bihieni , Kâte, Melatya ve Haleb'de devametti . 791 / 1389 yıllarında 'Ayıntab'da bulunduğu sıralarda sultan Zâhir Barkûk'a karşı isyan eden Mintâş ile müttefikli

N a h i v ilmini allama Takîy al-Dîn al-Şumunî ⁴⁶ al-Hanaffî'den aldı. Çok defa ondan ayrılmadı. Ayrıca s a r f ilmini şayh 'Alî al-Dîn al-Rûmî ⁴⁷ ve diğerlerinden tedris etti.

"Makâmât al-Harîrî" 'yi , heyet ilminden yeni bir parçayı allama Kivâm al-Dîn ⁴⁸ al-Hanaffî'den okudu. B e d f ' ve e d e b i y a t ilmi ni ise Şanlı ve hanaffî olan Şihab al-Dîn Ahmed b. 'Arabgah ⁴⁹ ve diğ_ ger bazı ilimlerden aldı.

Dulkadir oğlu Sulıbey 'Ayıntab'ı zapt ettiler. 'Aynî, kardeşi Şihab al-dîn Ahmed ile orada mahsur kaldı. Dilohara kurtulup , Kâhira'da yer_ leşti. 801 / 1399 da Makrîzî'nin yerine muhtesib tayin edildi. Çeşit_ li resmî vazifelerde bulundu. 855 / 1451 yılında öldü.

'Aynî bir çok kıymetli eserler vermiş olup, devrinin tanınmış ta_ rihçilerindendir. Eserlerinden bir kısmını türkçe , bir kısmını da arabça yazmıştır. Mühim eserlerinden bazıları şunlardır: Kudûri tarca_ ma'î , Târih al-akâsira , Şarh al-Monâr , Zayn al-Macâlîs , Nuşbat ' al-fiker fî tenkîih mebânî al-ahbâr ve Târih al-Badrî.

Hyt. hkn. bk. İA. II , 70 ; 'Aynî'nin kendi eseri olan 'İkd al-Cumân S. 731-847 seneleri arasında 31.seneye ait vukust ; Fröckelmann GAL , II 7 64 , Suppl. §, II , 50 .

46. Takîy al-Dîn al-Şumunî al-Hanaffî, bir köy veya Mağrib ülâ_ kesinde ki bir ziraat yerine nisbet edilen 'al-Şumunî diye bilinir. Asıl adı Ahmad b. Muhammad b. Hasan b. 'Alî b. Yahya dır. 1399 Mayıs sonu İskenderiye'de doğdu. ~~Ramazân 801~~ Bilahara babası ile Kâhira'ya geldi ve orada yerleşti. Kâhira'da ona babası , Sirâc al-dîn al-Bulki_ nî ve Hafız Zayn al-Dîn 'İrâkî icazet verdiler. 872 / 1467 yılında hayata gözlerini yumdu. Kayıtbay'ın türbesinde medfundur.

Eserlerinden bazıları şunlardır : Mużil al-hafâ 'en alfâz al-si_

Asrın büyük alimlerinden Şihâb al-Dîn Ahmad b. Hacer al-Askalânî'nin ⁵⁰ şîirlerinden bir çoğunu yazdı ve onun derslerine devam etti. Meclisinden oldukça faydalandı. Aynı zamanda Mekke kadısı olan Kâzî al-Kuzât Calal al-Dîn Abu 'l-Sa'âdat b. Zahirâ ⁵¹ den de kendisinin

fâ, Şarh al-Nikâya muhtaşar al-Vikâya . Dk. al-Manhal , I , var. 67^a.

47. al-Rûmî nisbesi ile biline , müellifin muasırı kimseler bu lunmakla beraber , tam olarak hüviyeti tesbit edilememiştir.

48. Kıvâm al-Dîn Muhammed b. Muhammed b. Kıvâm al-Dîn al-Rûmî al-hanafi 798 / 1396 da Şam'da doğdu. 8 Zil'ka'de 858 / 1 Kasım 1454 Perşembe gecesi öldü.

49. İbn Arabşüh diye bilinen Şihab al-Dîn abu'l-Abbâs Ahmad b. Muhammed b. Abd Allah b. İbrâhîm al-Dimşîkî al-Hanafi al-Acemi dir . Yaşadığı devrin şîir ve nazında en ileri gelenlerinden idi. İbn Tağribî birdî'nin arkadaşına olup , Mısır'a onunla geldi. 25 Zil'ka da 791 / 19 Kasım 1389 Cuma gecesi doğdu. 25 Racab 854 / 3 Eylül 1450 Pazarer tesî günü Kâhira'da öldü.

Hyt. hkn. bk. al-Manhal , I , 71^b-74^a ; İA. V , 698-701 ; al-Zav'â (Kâhira , 1354) , II , 126-131 ; Takiy al-Dîn Temîmî , al-Ta bakât al-saniya fitarâcîm al-hanafiya (Bayazıt umûmî kâtx ktüp. nr. 5209) , I , 122^a-133^a ; İbn 'İmâd al-Manbali , Şazerât al-Zahab (Mısır , 1351 h.) , VII , 280-284 ; al Şavkânî , al-Badr al-tâli' (Kâhira , 1384) , I , 109-113 ; Brockelmann GAL , II ; 28 , Suppl. (1939) , II , 24.

50. İbn Hacer al-Askalânî'nin tam adı , Ahmad b. 'Ali b. Muhammed b. Muhammed b. 'Ali b. Ahmad , Şihab al-Dîn Abu 'l-Fazl al-Kinânî , al-Askalânî , al-Mısri , al-Kühirîdir (1372-1449) . Doğumu , aslı ve yaşadığı yer itibariyle Mısri'dir. İbn Hacer al-Askalânî diye şöhret bulmuştur. Şa'ban 773 / Şubat 1372 yılında doğdu. Zilhic

ve başkalarının şiirlerini yazdı . Mekke şairlerinden Badr al-Din al-Ulayf ⁵² ve Şayh Kutb al-Din abu 'l-Hayr b. 'Abd al-Kafi ⁵³ 'den ~~den~~ ve asrın diğer bazı şairlerinden bir çok şiirler tesbit etmiştir.

Bilhassa Şayh Kutb al-Din Abu 'l-Hayr 'den çok faydalandığını "al-Manhal al-sâfi" adlı eserinde ondan bahsederken şöylece zikre eder : ⁵⁴ " O, tarihten bir çok şeyler tetkik etmiş , hasseten Mekke'nin hali ve ileri gelenlerini , Mekke arazisini ve yollarını çok iyi bilirdi. Onun meclislerinde bulundum. Mekke'de vukua gelen eski ve yeni garib hadiseleri bana haber verdi . Bu malumatla faydalandım .

ca 852 / Şubat 1449 da vefat etti . Cenazesini 50 binden fazla insan takip etti. Karâfa'da al-Deylemî'nin türbesine defnedildi .

İlim ve edebiyatta devrinin en meşhurlarından biridir. 150 kadar eser vermiştir . Fath al-Bâri fi garh Şahih al-Buhârî (Bulak , 1300-1301) adlı eseri en kıymetlilerinden biridir. al-İsâba , Tabakât al-huffâz diğer eserlerinden bazılarıdır. Hyt. hkn. bk. al-Manhal , I , var. 55^{B2} ; İA. V , 735-737 .

51. Mekke kâzîsi al-kuzâtî Calal al-Din Abu 'l-Se'âdât'ın asî edî 'Ahmad b. Muhammad b. 'Abd Allah b. Zahiradır. 4 Rabi'u'l-avval 789 / 28 Mart 1387 perşembe günü Mekke'de doğdu . Rabi'u 'l-Şhir 827 / Mart 1424 tarihinde öldü. (Bk. al-Manhal , I , var. 70^b)

52. İbn al-Ulayf diye tanınan al-Huseyn b. Muhammad b. al-Hasan b. 'İsâdır. 794 / 1392 yılında Mekke'de doğdu , 856 / 1452 de aynı yerde vefat etti.

İbn Tağrîbirdî, İbn Ulayf hakkında bize şu bilgiyi vermektedir : " Ben onu (İbn Ulayf'i) 853 / 1449 yılı Mekke'de ona komşu olduğum da tanıdım. Mescid-i Harâm'ın yakınında oturur , orada arabça vez

Bir çok şiirini bana okudu. İkinci defa Mekke'de kaldığım evde benimle bir araya geldiğinde bana şu şiirini inşad etti:

وَحَبِيبِي فِي التَّرَاكِيِبِيِّ بَنِي سَفْرٍ
وَيُوسُفُ مَوْلَانَا وَبِكَمْرِ التَّغْوِي

.....

Sonra Mekke'de onunla yakınlığımız uzun zaman devam etti. Aramızda çok tatlı vakıalar , müzakere ve yezigmalalar oldu."

Bu ifadeler İbn Tağrîbirdî'nin Kutb al-Dîn 'den faydalandığını ve karşılıklı sevgi ve samimiyetlerinin açıkça göstermektedir. Bu arada Kutb al-Dîn'in yukarıda zikredilen beyti son derece dikkat çekicidir. Zira gair bu beytinde , kendisine Türkler arasında üç kişinin sevdirildiğini, bunlardan birinin isminin Yahya b. Sunğur , diğerinin Yusuf , üçüncüsünün de al-Sâ dî olduğunu , söylemektedir. Burada Türk asıllı olarak belirtilen Yusuf adındaki şahsın İbn Tağrîbirdî olduğuna ~~kuşku yoktur~~ muhakkaktır.

edebiyatla uğraşırdı. Sonra onunla bir çok defalar beraber bulundum. Onu edebiyatta parlak ş nahiv ve diğerlerinde arif buldum. O Banî 'Ac lân'ın gairi idi. O bana 794 / 1392 yılında Mekke'de doğduğunu söyledi. Ondan fıkıh öğrenip , edebiyat aldım. Pana şiirlerinden çoğunu inşad etti. (Bk. al-Manhal , I , var. 297^b). Ayrıca hyt. hkn. bk. al-Zav' , III , 155 .

53. Şeyh Kutb al-Dîn Abu 'l-Hayr'ın asıl adı Muhammed b. 'Abd al-Havî b. Muhammed dir. İbn Tağrîbirdî bu hocasından bahsederken şahsî münasebetlerini de belirterek , onun hakkında şu bilgiyi vermektedir : " Kutb al-Dîn aslen Mekkelidir. Abu 'l-Hayr diye şöhret buldu. Kendisi edib ve gairdir. Mekke'de kendisinden icâzet talep ettik

İbn Tağribirdî'nin kendisi de şiir ve nesirle meşgul olup , çe_
şitli ilim ve fenlerde temayüz etti.

Müellifin şairlerle olan yakın alakası ve bizzat şiirle meşgul olması , kendisinde edebiyata karşı ciddi bir teneyül olduğunu gös_
termektedir. Hemen hemen bütün eserlerinde şairlerin şiirlerine yer
vardığı , bazı konularla ilgili şiirlerix ve konu ile alakalı olup,
darbı meseller halinde hafızasında bulunan beyit ve kıtaları tekrar
ettiği müşahede olunmaktadır.

İbn Tağribirdî daha sonraları tarih bilimine meyletmeye ve ona
karşı sonsuz bir alaka duymaya başlamıştır. Kendisine tarih ilmini k
bu derece sevdiren ve hayatı boyunca onun bu yoldaki çalışmalarında
en çok tesir eden şahıslardan başta şüphesiz devrin enbüyük tarihçi_
lerinden olan Şayh Takîy el-Dîn al-Makrîzî ⁵⁵ ve Kâzî el-Kuzât Badr

ten sonra ona doğumunu sordum . Bana şu şiirini söyledi :

وَمَا لِي مِنْ نَظْمٍ بِدِيْعٍ وَمِنْ نَمْرِ
بِمَلَّةٍ مِنْ سَوَالٍ مَا لَيْلَةُ الْعَشْرِ
مُحَمَّدٌ إِسْمِي قُلُّ أَبُو الْخَيْرِ فِي ذِكْرِي

أَهْرَتْ لَكُمْ مَا قَدَّرَوْتُمْ بِشَرْطِهِ
بِتَأْيِيدِ بَعْدَ الشَّيْطَانِ مَوْلِي
وَعَبْدُ الْقَوِي الْعَلَامَةُ الْخَيْرُ وَالِدِي

(Yani: Şartıyla rivayet ettiğim geye ve güzel nazım ve nesrime size
icazet verdim. Doğumum 13 Şavval 782 / 13 Ocak 1381 de Mekke'dedir.
Babam büyük alim Abd al-Kavî , adım Muhammed dir. Beni zikirde Abu
'l-Hayr diye söyle.)

Mekke'de yetişti. Küçük yaşta Kur'an'ı hıfzetti. Bazı mühim kitapları
ezberledi. Tanınmış bilginlerden ders aldı. Baha çok edebiyatta yük_
seldi. İnce ve parlak şiirler yazdı. (Pk. al-Manhal , II , var.305^b).

al-Din Muhammad al-Aynî ⁵⁶ dir. Her iki zatta müellifin çok sevdiği hocaları arasındadır.

İbn Tağribirdî " Havâdis al-dühûr " adlı eserinde Makrîzî'den ve onunla olan münasebetlerinden bahsederken şöyle der : ⁵⁷ " Onunla -Makrîzî ile- aramızda kuvvetli bir dostluk ve aşırı bir sevgi vardı. Ondan bir çok eserlerini okudum ve ondan faydalandım . O bana bu ha_

54. Bk. al-Manhal , II , var. 305^b.

55. Takîy al-Din al-Makrîzî'nin esil adı Ahmed b. 'Ali b. 'Abd al-Kâdir b. Muḥammad b. İbrâhîm b. Muḥammad b. Tanîm b. 'Abd al-Şemad Takîy al-Din al-Makrîzî al-Ba'labakkî dir. Makrîzî diye şöhret bulmuştur. Ba'labakka'da Hârat al-Makêriza denilen bir hâraya nisbet edilmiştir . Hanefî mezhebinden olup , 760 / 1359 yılından sonra Kâhira'da doğdu ve orada yetişti. Bekria İbn Sukkar , al-haytamî , Zayn al-İrâkî , al-Haravî , Sirâc al-Din al-Bulkîni ve Furhân al-Âmidî gibi devrin tanınmış bilginlerinden okudu . Dini inançları sağlam , fazlaca ibâdet ve mitâlae ile meşgul olurdu . En meşhur yönütarihçi lidir . Tarihle ilgili schbetleri çok tatlı ve hoştu . Halk ve devlet erkânı hürmet ederdi . Çeşitli devlet hizmetlerinde bulundu. Ömrünü muhtelif konularda eserler yazmakla geçirdi. 845 / 1441 yılındahayata gözlerini yumdu . Ölümünden sonra deha çok tarih sahasında şöhret buldu . Vermiş olduğu mühim eserlerinde bazıları şunlardır :

"Târîh al-kabîr" , "al-Aḥbâr an al-başar" , "Al-Sulûk fi ma'rifat al-ahvâl al-mulûk" , "Durar al-fukûd al-farîda fi tarâcum al-a'yân al-muffîda" v.b. dir.

Hyt. hkn. bk. al-Manhal , I , var. 44^b ; Havâdis , S. 138-139 sene: 845 ; İA. VII , 206-208 ; Brockelmann GAL , II , 47 , Suppl., II, 36 ; x al-Zav' , I , 21-25 .

56. 'Aynî hkn. bk. not. 45 .

li sevdirdi . Ondan Dimyâti'nin ⁵⁸ "Fazl al-hayl" adlı eserini ve diğerlerini tam olarak dinledim . Bütün rivâyet ettiği bilgiler ve telifatı için bana icâzet verdi."

İbn Tağribirdi "Al-Manhal al-sâfi" adlı eserinde ise , Makrizi'nin hayatını anlatırken , temaslarıyla ilgili olarak şunları söyler : ⁵⁹ " Ondan eserlerinden çoğunu okudum. Kendisi doğru olarak söylediğim şeye döner ve eserlerinde daha önceki yazdığını değiştirirdi. Kendisinin icâzetli olduğu şeylerin hepsinde bana icâzet verdi. Hâfız Şaraf al-Din Dimyâti'nin "Fazl al-hayl" adlı eserini müteaddit meclislerde tam olarak ondan dinledim. Kendisinden ilim aldım ve onunla -başkasına-faydalı oldum."

Bu ifadeler İbn Tağribirdi'nin Makrizi'den faydalandığını ve tarih ilmini kendisine onun sevdirmiş olduğunu açık bir şekilde belirtmektedir. Ayrıca müellifin Makrizi'yanında mühim bir mevki olup, onun fikirlerine kıymet verdiğini de göstermektedir.

57. Bk. Havâdis , S. 138-139 , sene: 845.

58. Hâfız Şaraf al-Din 'Abd al-Mu'min Dimyâti Şafi'î dir. 613 / 1217 yılında dünyaya geldi. 705 / 1305 tarihinde ölmüştür. Devrin güvenilir hafızlarındanıdır. Fıkıh ve hadisten bir çok eserleri zamanın tanınmış bilginlerinden okudu. Sonra Kâhira'ya geldi.

Dimyâti'nin hyt. Hkn. bk. al-Manhal , II , var. .80^a ; Brockelmann GAL, II , 73 , Suppl. , II , 79 ; al-Subki, Tabakât , VI , 139-141 ; al-Zahabi , Tabakât al-huffâz , IV , 1258 , 1368 ; al-Şavkâni , al-Badr , I , 403-404 .

59. Bk. al-Manhal (Kâhira , 1956) , I , 394-399 .

İbn Tağribirdî'nin târihi hadiseleri öğrenmek hususunda kendisinden faydalandığı şahıslardan biri de 'Abd al-Latîf⁶⁰ b. Muhammed b. Abu 'l-fath tır. Bu zatla temasları 852 / 1448 yılından sonra başlamıştır. 853 / 1449 yılı 'Abd al-Latîf vefat ettiğine göre temasları uzun sürmemiştir. Fakat bu kısa zamanı değerlendirip bilhassa şark meliklerinden bir çoğu hakkında gerekli bilgiyi ondan aldığını , kendisinden bahsederken "al-Manhal al-sâfi"⁶¹de şu cümleleriyle bizzat ifade etmektedir: "61"852 / 1448 yılı geçince Mekke'de kendisiyle tanıştım. Aramızdaki dostluk ve aşırı sevgi devam etti . Şark meliklerinden çoğunun hallerini bana o hikaye etti."

Tarih konusunda müellifin faydalandığı şahıslardan bir diğeri de Amîr Sayf al-Dîn Esenbây⁶² b. 'Abd Allah al-Zâhiri al-Zardikâş tır.

60. 'Abd al-Latîf b. Muhammed b. Muhammed Abu 'l-fath b. Abu 'l-Makârîm Ahmad b. 'Abd Allah Muhammed b. Muhammed b. 'Abd al-Rahmân al-Sayyid Husni Sirac al-Dîn al-Fâsi aslen Mekkelidir. Hanbelî mezhebindedir. Şaban 777 / Ocak 1376 tarihinde Mekke'de doğdu. orada yetişti ve Ahmad b. Hanbal'in mezhebi üzere fıkıh öğrendi. Uzun yıllar Mekke'de Hanbalîlerin kâzîal-kuzâtlığını yaptı. 853 / 1449 yılında vefat etti . (Bk. al-Manhal , II , var. 78^b .

61. Bk. al-Manhal , II , 78^{a-b} .

62. Amîr Sayf al-Dîn Esenbây b. 'Abd Allah al-Zâhiri al-Zardikâş, al-Malik al-Zâhir Barkûk'un yanında mühim mevki vardı. Zâhir Barkûk onu 782 / 1380 yılında satın almıştı . Bir ara Timur'un yanında bulundu. Sonra al-Malik al-Muayyad'ın yakını olup , onun ölümünden sonra azl edilerek , bilahare Dimyât nâibliğine getirildi. Bağdat Türkleri'nin ileri gelenlerindedir. Bilgili , zeki , gördüğü hadiseleri derhal

Bu zattan bahsederken "Hacdâgiya al-Zâhiriya ve diğçerlerine ait ha_ berlerden çok geyi ondan naklettim. Onunla aranda kuvvetli bir destk_ luk vardı. O öldükten sonra , kendisinin Bağdat Türkler'inin eşrafın_ dan olduğu bana erişti." 63 der.

Devrin en büyük tarihçileriyle olan bu yakın teması ve onların tesiri ile tarih alanında ciddi çalışmalar yaptı. Gayesine ulaşmak için sonderece gayret gösterdi. Zihnini ve genç dimağını bu yolda kul_ landı. Nihayet bu mevzuda bir çok parlak eserler vererek , haklı bir şöhret kazandı. Bilhassa Makrizî'nin ölümünden sonra devrinin en sa_ lahietli tarihçisi mevkiini aldı. İbn Tağribirdî'nin eserlerinin pek çoğunun tarihle ilgili oluşu , onun gerçekten tarihî konularda ça_ lışmayı kendisi için ^{bu gaye} icad edindiğini ve IX Ø XV. asrın en kuvvetli müverrihlerinden biri olduğunu göstermektedir.

İbn Tağribirdî kendi devrinde meşhur olan ilim dallarının bir çoğu ile ilgilendi . Asıl sahəsi tarih olmakla beraber sadece onunla iktifa etmedi. Kur'an okumakla başlayan tahsil hayatı daha sonraları diğçer dîni ilimlerle bir hayli inkişaf kaydetmiştir.

Bu arada devrin tanınmış hadis bilginlerinden hadis dinledi. ve onlardan icâzet aldı . Hadise dair dinlediği eserlerden biriktirir, "kütüb-ü sitte" denilen altı büyük hadis kitabından birisi olan "Sun_ nan-u AbîBz Dâvûd" tur. İbn Tağribirdî bu kitabı devrin üç büyük alim

hıfz eden ve hoşsohbet bir insandır. Ölümü 852 / 1448 yılındadır. E Hyt. hkn. bk. al-Nucûm , VII , 318 , sene: 852 ; al-Manhal , I, var. I2I^b ; al-Zav³, II , 311 .

inden dinlemiştir. Bu âlimlerden biri İbn Kurayc diye meşhur olan Zayn al-Dîn 'Abd al-Rahman ⁶⁴ b. Yûsuf b. Ahmad b. al-Tahân dır. Hanbelî mezhebinden olup , nisbesi Dımişkî'dir. İkincisi yine hanbelî mezhebinden nisbesi Ba'labakkî olan 'Alî al-Dîn 'Ali b. İsmâ'îl b. Muhammed b. Bardas tır. Üçüncüsü ise yine hanbelî mezhebinden İbn al-Nâzır al-Şâhibâ diye şöhret bulan Şihâb al-Dîn Ahmad ⁶⁶ b. 'Abd al-Rahmândır.

63. Bk. al-Nucûm , VII , 318 , sene: 852 .

64. İbn Kurayc ve İbn Tahân diye tanınan Şamlı ve hanbelî mezhebinden olan Zayn al-Dîn 'Abd al-Rahman ~~bx~~ b. Sulaymân b. Dâvûd b. Sulaymân b. Dâvûd al-Zayn ve Abu 'l-Farac ve abî Muhammed b. al-Cammâl al-Dımişkî al-Salihi al-Hanbalîdir. Muharram 768 / Eylül 1366 tarihinde Şam'da dünyaya geldi . Yetiğince Kâhira'ya gitti. Orada hadis okuttu. Fakat ölünceye kadar orada kalmadı. 17 Safar 845 / 9 Temmuz 1441 Pazartesi günü vefat etti. Toktamış'ın türbesinde medfundur. (Bk. al-Zav³, IV , 160 .)

65. İbn Bardas diye bilinen 'Ali b. İsmâ'îl b. Muhammed b. Bardas 762 / 1361 yılında Ba'labakkâ'da doğdu. Kâhira'ya gitti. Orada hadis okuttu . Tanınmış kimselerden ondan hadis talim ettiler. Sonra Kâhira'dan ayrıldı. Zî 'l-kâhıccâ 846 / Nisan 1443 tarihinde Şam'da vefat etti. Şayh Raslân'ın türbesinde medfundur. (Bk. al-Manhal , II , var. 102^b.)

66. Şihâb al-Dîn Ahmad b. 'Abd al-Rahman b. al-Muvaffak Ahmad b. İsmâ'îl , hanbelî mezhebinden olup, 762 / 1361 yılında doğdu. Zâhir Çakmak bazı emirlerin yardımı ile bir kısım diğer hadiscilerle 845 / 1441 yılında Kâhira'ya davet etti. Orada hadis okuttu. İleri gelen k bir çok kimse kendisinden hadis dinledi. Şavval 849 / Ocak 1446 da hâyata gözlerini yumdu. (Bk. al-Manhal , I , var. 42^a).

Yukarda zikredilen üstadlardan İbn Tahân'ın ölümünden (845 / 1441) sonra , İbn Bardas ve İbn Nâzır al-Şâhibe'den Tirmîzî'nin "Ca_mî'"ini dinledi. Aynı üstadlardan müteaddit meclislerde yine Tirmîzî'nin "Şamâil al-Mustafa" (kitap hkn.bk. Katip Çelebi , II , 1059) ve "Mas'hat al-fahr b. al-Buhârî" (hkn.bk. Katip Çelebi , II , 1696)'yi İbn 'Abbas'ın "Musnad"'i ile Ahmad b. Hanbel'in "Musnad"'inden büyük bir parçayı dinledi. Ayrıca yukarda belirtildiği gibi Hafız Şaraf al-din al-Dimyâti'nin "Fazl al-hayl" adlı kitabını Hafız Takîy al-din al-Makrizî'den , oda musnad şayhî Nâsır al-Din Muhammed b. Tabarzed al-Haravi'den , Oda eserin müellifinden dinledi.

Eunların dışında devrin diğer tanınmış hadis bilginlerinden bazılarındanda hadis dinlediğini İbn Tağribirdî'nin kendi ifadelerinden anlamaktayız. Nitekim müellif , 'Izz al-Din Abd al-Rahmân ⁶⁷ İbn al-Furât'tan ⁶⁷ bahsederken , " Onun birçok şeyler hakkında âli isnad ve rivâyetleri bulunmaktadır. Ölünceye kadar uzun yıllar hadis irâd etti Bizim ondan bütün rivâyet ve işittiklerine icâzetimiz ~~varırdı~~ vardır" ⁶⁸ diyerek , bu hususu belirtir.

67. Şayh al-musnad al-Kâzî 'Izz al-Din Abd al-Rahman İbn al-Furât al-Hanafî , bu zat İbn al-Furât diye maruftur. 759 / 1358 yılında da Kâhira'de doğdu. 26 Zî'l-hicce 851 / 2 Mart 1448 Cuma ertesi günü hayata gözlerini yumdu. Devrin tanınmış hadis bilginlerindedir. Ömrünün mühim bir kısmını hadis okutmakla geçirmiştir. (Bk. al-Nucûm , VII , 315 , sene: 851 .

68. Bk. al-Nucûm , VII , sene: 851 .

69. Hafız Takîy al-Din Abu 'l-fazl Abd al-Rahman b. Kutb al-Din

İbn Tağribirdi'nin hadis okuduğu bilginlerden biri de 'Abd al-Rahmân al-Kalkaşandı ⁶⁹ dir. Onunla yakın dostluğunu , " 837 / 1434 yılında benimle dost oldu . Bir müddet benden ayrılmadı. Onda iyilik ten başka şey görmedim," ⁷⁰ cümleleriyle ifade eder. Kendisinden hadîs okuduğunu ve uzun yıllar beraber bulunduğunu ise al-Kalkaşandı'den bahsederken , "al-Nucûm al-zâhira" 'da şöyle anlatır: "Onkır bir çok seneler benimle beraber bulundu. Okumak suretiyle kendisinden hadîsten yüksek şeyler dinledim." ⁷¹

Bu ifadelerden , al-Kalkaşandı'nin hadiste kuvvetli olması dolayısıyla müellifin yaşı ilerledikten sonra ondan faydalandığına, bununla beraber al-Kalkaşandı'de onun yanından ayrılmadığına ve yaş itibariyle de İbn Tağribirdi'den 4-5 yaş küçük olduğuna göre , müelliften faydalandığı anlaşılmaktadır.

Hadis ve diğer ilimlerde faydalandığı bilginlerden biri de Burhan al-Dîn al-Halabî Sibt b. al-Acamî ⁷² dir. Devrin tanınmış mühaddislerinden olan bu zatın sitayişle bahseder ve kendisinin hocası

Ahmad al-Kalkaşandı Racab 817 / Eylül 1414 yılında doğdu. Kardeşi 'Alî al-Dîn al-Kalkaşandı'den ve Şihâb al-Dîn İbn al-Hacar'dan ve diğer tanınmış bilginlerden ilim tahsil etti. Çeşitli fenlerde , hususî olarak hadis ilminde temayüz etti. Devrin tanınmış bilginlerinden bir çoğu ondan hadis dinledi (Ali b. Bardas gibi.) . Muhtelif din vazifelerine tayin edildi. Kendisi şâfi'î mezhebinden olup ; sâlih kimselerdendi. 3 Şaban 871 / 10 Mart 1467 Salı gecesi vefat etti. (Hıy. hkn. bk. al-Nucûm , VII , 820 , sene: 871 ; Havâdis , S. 600-601 , sene: 871. 70. Bk. Havâdis , S. 600-601 , sene: 871 .

olduğunu ve üzerindeki tesirlerini şu cümleleriyle belirtmeye çalışır:
 73 " Bu -Burhân al-Dîn al-Halabî - benim hocamdır. Kendisinden bu -ha-
 dis - fenni okudum ve faydalandım. Onun yoluna uyup , onunla terbiye-
 lendim ve istifade ettim... 836/ 1433 yılında Halab'de gördüğümde
 kendisinden bir gey rivâyet etmeme muvâfakat etmedi. "

İbn Tağribirdî t a s a v v u f lada ilgilenmiştir. Zamanının
 bazı tanınmış mutasavvifleriyle yakından alakadar olmuştur. Tasavvuf-
 ta en çok faydalandığı kimselerden birisinin Muhammed al-favvîy 74
 olduğunu müellifin kendi ifadelerinden dinleyelim : 75 " O bir çok de-
 falat -benimle- beraber bulundu . Son bülunuğu 865 / 1461 yılında idi.
 Ona karşı sevgim vardı. Sohbetinden çok faydalandım. Zikri ondan öğ-
 rendim. Kitap ve sünnet teriki üzere tasavvufu ondan aldım. "

71. Bk. al-Nucûm , VII , 820 , sene: 871 .

72. İbrâhîm b. Muhammed b. Halîl al-Şayh al- İmâm al-Hâfız Bur-
 hân al-Dîn Abû İshâk al-Halabî Sibt b. al-'Acamî 12 Raca 753 / 25 Ağ-
 Ağustos 1352 de Haleb'de doğdu. Orada yetişti ve orada ilim tahsil et-
 ti. Devrin tanınmış âlimlerinden hadis okudu. Sarf , nahiv , bâdi , k-
 kira'at ve tasavvufu meşgul olmuştur. Daha çok hadislerle uğraştı. İsk-
 kenderiye , Kudüs ve Gazze'de ders dinledi. Burada şöhret buldu ve K-
 Haleb'e döndü. "Şahîh al-Buhârî" , "Sırat al-nabî" , Każî'iyâz'ın "Kı-
 tâb al-Şifâ" sı üzerine kitab yazdı. "Nihâyat al-sûl fi rivâyat al-
 sittat al-usûl" , "Şarh-u Sünen-i İbn Mâceh" ve birde Zehabî'nin
 "al-Mizân"'ına Zayl adlı eserleri tasnif etti. 841 / 1437 yılında öl-
 dü. (Bk. al-Manhal , I , var. 18^a) .

73. Bk. al-Manhal , I , var. 18^a .

74. Muhammed al-Favvîy'nin asıl adı Ahmed b. Abî Bakr al-Şams

Mâlikî mezhebinden sûfi olan Şayh 'Arif bi Allah ⁷⁶ ile de müteaddit defalar görüştüğünü , fakat toplantı ve meclislerinde bulunmadığını söyler. Bu hususu "Onunla bir mecliste bulunamadım . Fakat bir çok defalar gördüm ve onun feyz ve bereketinden faydalandım" ⁷⁷ diye tasrih eder.

al-Şayh Ahmad al-Şâzili ⁷⁸ den bahsederken de , "O , kardeşi olan seyyidim Abu'l-fath'ın ⁷⁹ yerine oturdu. İnsanlara nasihat etti. Güzel Kur'an okurdu. Sesi güzeldi. Onun ve selefinin bereketiyle faydalandık" der(bk. Havâdis , S. 353 , sene: 857) .

Kendileriyle yakından temas ettiği sûfilardan olan Şams al-Din Muhammad ⁸⁰ b. Hasan'dan bahsederken onunla olan dostluklarını da şöyle belirtir : ⁸¹ "Şayh al-Hanefî diye bilinen âlim , fakih ve sûfi Şams al-din Muhammad b. Hasanla peder uzun seneler arkadaşlık etti. Sonra malik al-Zâhir Tatar'ın saltanatı devrinde ona saadet erişti.

Abu 'l-fath b. Şihâb al-favvî dir. Doğumu 790 / 1388 yılından önce olup, ölümü 865 / 1461 veya 866 / 1462 yılındadır. Yaşlı iken evlendi. çocukları oldu. Seyahatlarda bulundu. (Hyt. hkn. bk. Havâdis , S.565 , sene: 865 9; al-Zav' , VI , 300) .

75. Bk. Havâdis , S. 565 , sene: 865.

76. Şayh 'Arif bi Allah 9 Rabi'u 'l-ayval 862 / 25 Ocak 1458 Çarşamba günü Kâhira'de öldü. (Hyt. hkn. bk. al-Nucûm , VII , 605 , sene: 862 ; Brockelmann Suppl., II , 151 ; al-Zav' , XI I , 856.)

77. Bk. al-Nucûm , VII , 605 , sene: 862 .

78. al-Şayh Ahmad al-Şâzili , bu şahsın Ahmad b. 'Abd Allah b. Muhammad b. İbrâhîm al-Sahavi sonra al-Bulkîni , Mekke'de eyleşip al-Şâzili diye bilinen zat olması muhtemeldir. Ölümü 847 / 1443 yılıdır . (Bk. al-Zav' , I , 363 .)

Bende miteaddit defalar onunla bulugtum ve meclisinden faydalandım."

Bu ifadelerde göstermektedir ki İbn Tağribirdi tasavvufu da ilgilennmiştir. Böylece devrinin rağbette olan mevzularıyla az dere_ ce derece alakadar olmuştur.

79. Hyt.hkn. bk. al-Manhal , II , ver. 508^a .

80. Şayh al-Manaffi diye bilinen Muhammed b. Hasan 847 /1443 yı_ lında öldü . Süfîdir. Kitab alır satardı . Sonra onuda bırakıp zâviye_ sine geçildi. Cömert ve iyilik severdi. Fasih konuşurdu. (Bk. Havâdis, S. 140 , sene: 847 .

81. Bk. al-Nucûm , VII , 289 , sene: 847 ; Havâdis , S. 140 , sene: 847 .

İ C Â Z E T A L D İ Ğ İ Ü S T A D L A R

İbn Tağribirdî Tağribirdî'ye devrinin tanınmış Alimlerinden bir çoğu icâzet vermiştir. İbn Tağribirdî'nin talebesi Ahmad b. Husayin al-Türkmânî bizzat istinsah ettiği "al-Manhal al-sâfi"nin sonunda müellife icâzet veren ve bir kısmı hocaları arasındada zikredilen bu şahıslardan bir çoğunu kayd etmektedir.

K A H İ R A ' D E : İbn Tağribirdî'ye Kâhira'da şu üstadlar icâzet verdi: Şâfi'î mezhebinden olan Şayh al-Hâfız Tekiy al-Din Ahmad b. 'Ali b. al-Kâdir al-Makrîzî ⁸², asrın hâfızı Şayh al-İslam Kâzîm al-Kuzât Şihab al-Din Ahmad b. al-Hâcar al-'Askolânî ⁸³, hanafî mezhebinden olan allama ve hâfız Abû Muhammed Mahmud b. Ahmad al-'Aynî ⁸⁴, hanbalî mezhebinden Ahmad b. 'Abd al-Rahman b. Ahmad ⁸⁵, yine hanbalî mezhebinden Abû Zer 'Abd al-Rahmân b. Muhammed al-Zarkaşî ⁸⁶, hanafî olan 'Izz al-Din 'Abd al-Rahmân b. al-Furât ⁸⁷, hanbalî olan İbrâhîm b. Sadaka b. İbrâhîm b. İsmâ'îl al-Sâlihi ⁸⁸, yine hanbalîler

82. Bk. not. 55 .

83. Bk. not. 50 .

84. Bk. not. 45 .

85. Bk. not. 66 .

86. Zarkaşî diye bilinen 'Abd al-Rahmân b. Muhammed b. 'Abd Allah b. Muhammed al-Zayn 7 Raccab 758 / 7 Temmuz 1357 tarihinde Kâhira'da doğdu. ve orada yetişti. 18 şafar 846 / 29 Haziran 1442 yılında aynı yerde öldü. (Bk. al-Zav' , IV , 36 .)

87. Bk. not. 67 .

mezhebinden olan Muhammed b. Yahyâ b. Muhammed ⁸⁹ , hâhâfi mezhebin-
den Ahmad b. Muhammed ? Mâlikî mezhebinden Ahmad b. Muhammed b. Muham-
mad b. İbrâhîm al-Fayşî ⁹⁰ , musnid Muhammed b. 'Abd Allah al-Râsîdî ⁹¹ ,
⁹¹ , 'Abd Allah b. ~~Ahmad b. Kîmanî~~ ⁹² Muhammed al-Maymûnî ⁹² , 'Abd
Allah b. Ahmad al-Kîmanî ⁹³ , Celâl al-Dîn 'Abd al-Rahman 'Alî b. 'Omar
b. al-Mulakkîn ⁹⁴ , al-Hâfîz 'Abû Na'im Zayn al-Dîn Rîzvân b. Muhammed

88. Nisbesi al-Sâlihî (Şam Sâlihîya'sine nisbet edilmiştir.)
olan İbrâhîm b. Sadaka b. İbrâhîm b. İsmâ'îl Kâhira'da 772 / 1370 de
doğup , 852 / 1448 yılında aynı yerde vefat etti. Namazı al-Azhar câ-
miinde kılındı. (Bk. al-Zav' , I , 54 .)

89. Muhammed b. Yahyâ b. Muhammed hanbalîdir. Tâkrîben 773 / 1371
1371 yılında Kâhira'da doğdu. Devrin tanınmış âlimlerinden ders
okuyup , icazet aldı. 850 / 1446 yılında öldü. (Bk. al-Zav' , X , 75)

90. Fayşî ahlında "al-Aynî" olup, yanlış olarak söylenmektedir,
deniliyor. Fayşî'nin adı Ahmad b. Muhammed b. İbrâhîm dir. Fayşî'nin
kim olduğu üzerinde muhtelif fikirler vardır. İbn Şâfi'î veya İbn 'Atî
ya b. Keys al-Fayşî olduğu söylenir. Hannâvî diye bilinir. Mâlikî olup,
Şaban 763 / Haziran 1362 yılında Kâhira'da al-Fayşâ'da doğdu. 18 Cum-
mâd al-avval 848 / 5 Eylül 1444 Cuma gecesi vefat etti. Hâkim câmiin-
de namazı kılınıp , Bavvâba mezarlığına defn edildi .(Hyt. hkn. bk.
Al-Zav' , II , 68 ; Brockelmann Suppl. , II , 22 .)

91. Râsîdî nisbesiyle maruf olan Muhammed b. 'Abd Allah b. Muham-
mad b. İbrâhîm b. Lâcîn , Racab 767 / Mart 1366 tarihinde Kâhira'da
doğdu. 28 Rabî'ul-avval 854 / 15 Mayıs 1450 Cuma akşamı 87 yaşında
olarak hayata gözlerini yumdu. Önce Amîr Husayin camiinde , sonra Bû-
yük şehitlik yakındaki Mardânî câmiinde namazı kılındı . Bab al-Ka-
râfa yakınında meğhat mahalli olan 'Aliyya'ya defn edildi. (Bk. al-
Zav' , VIII , 101 .)

Y. Yûsuf al-'Ukbf al-Mustamli⁹⁵ , Kâzî al-Kuzât Badr al-Din Muham-
 mad b. Ahmad b. Muhammad b. Muhammad⁹⁶ , 'Allâma Şams al-Din Muham-
 mad al-Navâci⁹⁷ r Havâdis al-duhûr ' da Navâci'den bahsederken " o
 okudu ve okuttu. icâzet aldı ve icâcet verdi. Ben ondan icâzet aldım",
⁹⁸ diyerek bu noktayı aydınlatır. Ayrıca ba zattan şiirlerini de nakl
 etmiştir. - , sayh 'Izz al-Din Ahmad b. İbrâhim b. Nasr Allah r

92. 'Abd Allah b. Muhammad b. Muhammad b. Bayrakm şâfi i mezhe-
 binden olup , Kâhiralidir. al-Maymûni diye bilinir. Şabân 773 / Şu-
 bat 1372 tarihinde doğdu . Şabân 857 / Ağustos 1453 yılında vefat e
 etti. (Bk. al-Zav' , V , 65 .)

93. 'Abd Allah b. Ahmad b. 'Omar b. 'Arafât al-Kımanî, şâfi'î mez-
 hebindendir. 777 / 1375 yılında Kıman'da doğdu. Sonra babası onu Kâ-
 hira'ya yolladı ve orada tahsilini tamamladı. Şabân 856 / Eylül 1452
 tarihinde öldü. (Bk. al-Zav' , V , 9-10 .)

94. 'Abd al-Rahmân b. 'Ali b. 'Omar b. Abu 'l-Hasan 'Ali b. Ahmad
 aslen Endülüslü olup, Mısırlı ve şâfi'îdir. İbn al-Mulakkın diye şöh-
 ret buldu. Ramâzen 790 / Eylül 1388 yılında Kâhira'da doğdu. 8 Şavval
 870 / 23 Mayıs 1466 Cuma günü sabah vaktinde vefat etti. Namazı ikân
 di vaktinde Bâbk al-Nasr'daki musallâda kılındı. Sa'îd al-su'adâ'da
 ecdâdının yanına defnedildi. (Bk. al-Zav' , IV , 101 .)

95. al-Hâfız Abû Na'îm Zayn al-Din Abû Na'îm Rîzvân b. Muhammad
 b. Yûsuf b. Salâma b. Bahâ b. Sa'd al-'Ukbf al-Mustamli al-Misri ; Ra-
 cab 769 / Mart 1368 bir Cuma sabahı Ciza'da Minya'v'kayba'sında doğdu.
 3 Racab 852 / 2 Eylül 1448 Pazar ertesi günü evinde öldü. Kacmâs'ın
 türbesine defnedildi.

Hyt. hkn. bk. al-Manhal , I , var. 328^a ; al-Zav' , III , 226-
 228 ; Brockelmann GAL , II , 500 , Suppl. , II , 84 .

96. Kâzî al-kuzât Badr al-Din Muhammad b. Ahmad b. Muhammad b.
 Muhammad b. Abî Bakr , İbn Hallâl diye bilinmektedir. 776 / 1374 yılında

al-Halabî ⁹⁹ , İbn Muğayrabî ¹⁰⁰ diye şöhret bulan Muhammed b. 'Alî b. Ahmad ve diğerleri.

H İ C A Z ' D A : İbn Tağribirdî'ye Hicaz'da imfîcâzet veren bilginler şunlardır :

Mekkeli ve şâfi'î olan Kâzî 'l-Kuzât Calâl al-Dîn Abu 'l-Sa'âdât Ahmad b. Muhammed b. Zahira ¹⁰¹ , Mekkeli ve hanafî mezhebinden Kâzî 'l-Kuzât Bahâ al-Dîn Muhammed abu 'l-Bakâ ¹⁰² ve Mekke'nin iki şâiri olan Badr al-Dîn İbn al-'Ulayf ¹⁰³ ve al-Şayh Abu 'l-Hayr b. 'Abd al-Kavî ¹⁰⁴ ve diğerleri bazı kimselerdir.

✱

Mısır'da doğdu. II Ramazan 867 / 27 Mayıs 1463 Cumaertesi günü öldü. (Bk. al-Zav' , VI , 83 .)

97. Muhammed b. Hasan b. 'Alî b. 'Osman devrin tanınmış şâirlerinden olup, nisbesi olan al-Navâcî ile şöhret bulmuştur. Şâfi'î mezhebindedir. Yaklaşık olarak 785 / 1383 yılında Kâhira'da doğdu. 15 Cumâd al-avval 859 / 6 Mayıs 1455 Salı günü vefat etti .

Hyt.hkn. bk. al-Manhal , II , var. 282^a ; İA. IX , 217 ; Brockelmann GAL , II , 56 , Suppl. , II , 8 , 56. ; ^{esah için bk.} Katib Çelebi , II , 176 , III , 17 , 108 , 211 .

98. Bk. Havâdis , S. 365 , sene: 859 .

99. Şayh 'İzz al-Dîn Ahmad b. İbrâhîm b. Nasr Allah b. Ahmad b. Muhammed aslen 'Askalânî olup, Kâhiralıdır. Hanbalî mezhebindedir. 26 Zî'l-ka'da 800 / 12 Ağustos 1398 tarihinde Kâhira'da Salhiye medresesinde doğdu. II Cumâd al-avval 876 / 26 Ekim 1471-Cumaertesi gecesi öldü. (Bk. al-Zav' , I , 205-207 .)

100. Muhammed b. 'Alî b. Ahmad b. 'Abd al-Vâhid Kâhiralı (aslen Abyârî) olup, İbn Muğayrabî diye bilinir. Şâfi'îdir. Kendisinde ataları gibi Muğayrabî olduğundan ona nisbet edilmiştir. 777 / 1375 yılın

Abu 'l-Hayr b. 'Abd al-Kavî ile olan yakınlığı ondan yaptığı rivâyetlerden de anlaşılmalıdır. Nitekim eserlerinde bu rivâyetlerini nakleder. İbn Tağribirdî'nin ondan , Kâzî Bahâ al-Dîn hakkındaki bir rivâyeti şudur: ¹⁰⁵ " Şayh Abu 'l-Hayr 'Abd al-Kavî bana hikâye etti ve dediki , Ben Kâzî Bahâ al-Dîn'i 50 kedar veya daha fazla yıldır biliyorum . Ne zaman yanına girdimse , onu ya yazıyor ve yahut mitalaa ediyor buldum."

H A L A B ' D E : İbn Tağribirdî'ye Halab'da icâzet veren iki bilgin tanıyoruz. Bunlardan birisi hanafî mezhebinden olan büyük âlim Şihâ al-Dîn Ahmad b. Abî Bakr al-Mar'asî al-Halabî ¹⁰⁶ dir. Bununla

da Abyâr'da doğdu . 10 Muharram 869 / 12 Eylül 1464 Çarşamba gecesi öldü. (Bk. al-Zav' , VIII , 164 .)

101. Bk. not. 51 .

102. Bk. not. 44 .

103. Bk. not. 52 .

104. Bk. not. 53 .

105. Bk. ~~matx~~ al-Nucûm , VII , 354 , sene: 853 .

106. Şihâb al-Dîn Abu 'l-Abbâs Ahmad b. Abî Bakr b. Sâlih b. 'Omar al-Mar'asî al-Hanafî al-Halabî 786 / 1384 yılında Maraş'ta doğdu. Halab'da yetişen ilim adamlarının en şöhretlilerindedir. 804 / 1402 yılına kadar Maraş'ta kaldı . Oradan Anteb'e göçtü. Devrin tanınmış bilginlerinden orada tahsil yaptı. Fetvâ ve ders vermeye icâzet aldıktan sonra 816 / 1413 yılında Halab'a döndü. Fıkıh , usul ve ar arabçada şöhret buldu . Eserlerinden " Kunûz al-fıkıh " meghurdur. Manzûm ve mensûr eserleri vardır. Kendisi aynı zamanda Halab müftisi idi. 872 / 1467 yılında vefât etti . (Bk. al-Manhal , I , varş. 28^a; Aynı eser (Mısır , 1956) I , 208 - 209 .

bizzat görüşmemiş , fakat yazışmalarla temas ve dostluk kurmuşlardır. Nitekim müellif "al-Manhal al-sâfi" 'de ondan bahsederken bu hususu şöylece aydınlatır: ¹⁰⁷ " Ben 836 / 1433 yılında Halab'a gittiğimde onunla buluşmam mümkün olmadı . Fakat şu anda aramızda dostluk ve yazışmalarımız vardır. Kendisinin bütün rivâyetleri , eserleri , nazım ve şiirleri için bana icâzet verdi¹⁰⁸ . Şihâb al-Dîn'den şiirlerde nakl etmiştir.

Halab'da icâzet aldığı ikinci bilgin ise İbn Şammâ¹⁰⁸ dir. Bunlardan başkalarından da İbn Tağribirdî'nin icâzet aldığı söylenir.

107. Bk. al-Manhal , I , var. 28^a ; aynı eser (Mısır , 1926) , I , 208-209 .

108. Abû'Ali Muhammed b. 'Alî b. al-Şammâ^c ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ Kâdirî tarîkatına mensub olup , hanafî mezhebindedir. İbn al-Şammâ^c diye şöhret bulmuştur. (Bk. al-Zav' , VII , 39 ; Brockelmann Suppl. , II , 341 .)

İBN 'ARABŞÂH' IN İBN TAĞRİBİRDİ'

YE VERDİĞİ İCÂZETNÂMENİN METNİ

İbn Tağribirdî "al-Manhal al-sâfi" adlı eserinde hocası İbn 'Arab-
şâh'tan bahsederken , ondan icâzet aldığı ve icâzetnâmeyi İbn 'Arab-
şâh'in bizzat kendi yazısıyla yazdığını söyler ve icâzetnâmenin met-
nini aynen nakleder.

İcâzetnâmenin metni şudur (Bk. al-Manhal , II , var. 71^b) :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يَزِينُ مَصْرَ الْفَضَائِلِ
بِجَمَالِ يَوْسُفَ الْعَزِيزِ ، وَجَعَلَ حَقِيقَةَ ذَرَاهِ جَبَّارِ أَقْلِ الْفَضْلِ مَحَلَّ
كُلِّ جَبَّازٍ وَجَجِيزٍ ، أَسْمَدَهُ هَمْدٌ مِنْ طَلِبِ إِجَازَةِ كَرَمِهِ فَاجَازَهُ ، وَ
أَشْكُرَهُ أَوْضَحَ لَمْزِيدٍ نَعْمَةٍ عَلَيْنَا سَبِيلِ الْجَبَّازِ ، وَيُثِيبُ أَمَلَهُ ، وَ
يَطِيبُ لِرَاجِيهِ نَائِلَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنْ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ
سَيِّدَ مَنْ رَوَى عَنْ رَجُلٍ ، وَرَوَى عَنْهُ ، وَالْمَعْتَدَى لِكُلِّ مَنْ أَخَذَ مِنْ
الْعُلَمَاءِ وَأَخَذَ عَنْهُ ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ مَارُودِيَّتِ الْأَخْبَارِ ، وَرُودِيَّتِ
الْآثَارِ ، وَأَهْدَتْ أَذْكَارَ الدِّبْرَارِ ، فِي هَجَائِفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ، وَعَلَى
آلِهِ وَالصَّحَابَةِ وَتَابِعِيهِ وَأَخْرَاجِهِ ، وَسَلَّمَ وَكَرَّمَ ، وَشَرَّفَ وَعَظَّمَ ،
أَمَّا بَعْدُ فَقَدْ أَنْزَلَتْ الْجَنَابُ الْكَرِيمِ الْعَالِي ذَا الْفَدْرِ الْمُنِيفِ الْعَالِي وَالصَّدْرِ
الَّذِي هُوَ بِالْفَضَائِلِ حَالِي وَ عَنِ الرَّزَائِلِ خَالِي ، السَّمُولِيُّ الْأَمِيرُ
الْكَبِيرُ ، الْأَصِيلُ الْعَرِيقِيُّ ، الْكَامِلِيُّ الْفَاضِلِيُّ الْمَخْرُوجِيُّ الْجَمَالِيُّ الْبَا
الْحَمَّاسِيُّ الَّذِي وَرَدَ فَوَاضِلُهُ وَفَضَائِلُهُ غَيْرَ اسْنِ ، يَوْسُفَ بْنِ

البرهون المقر الاشرف الالكريم العالى ، المولوى ، الامير
 الكبيرى الممالكى المجدوى السيفى تغرى بردى الممالكى
 الظاهرى ادام الله جماله ، وبلغ من المرام كماله ، وهو
 ممن تغدى بلبان الفضائل وتربى فى حجر قوايل الفواضل ،
 وجعل اقتنا العلوم دابة ، ووجه عودين الادب دكاية ،
 وفتح الى دار الكمالات بابه ، وصير احرازها فى خزائن
 صدره كتابه فجاز حمد الله تعالى حسن الصورة و
 السيره ، وقرن بضياء الادرة صفا السيره ، وحوى
 السامية ، والحمامة ، والعبارة الفروسية ، والعراة ،
 ولطف العبارة والبراعة ، والشهامة والشجاعة ، فهو
 امير الفقهاء و فقيه الامراء ، و ظريف الاذبا و اديب الظرفاء ،
 فمهما تصفاه صفاه واكثر ، فانه الاعظم مما قلت فيه واكبر ،
 واجزت له معا ولا عليه ، احسن الاله اليه ان يروى عنى
 شيا هذا المنظومه والمر دوده والمرقومه ، التى سميتها
 حلوة الامداح الجمالية ، فى حلتى العروض والعربيه عظم
 الله شان من انشيت فيه ، وحرس بعين عنايته وزويه ،
 وسائر ما يجوز لى وعنى روايته ، وسبب الى علماء و ذرائع
 من منظوم و منشور ، و مسموع و مطور ، شروط المعترضه ،
 وقواعد المحرره ، وعموما وما اذكر لى من مصنفات علم العربيه
 وذكر فائده واقامه ،

R E S M İ V E H S U S İ H İ Z M E T E
L E R İ

İbn Tağribirdî'nin hususî hizmetlerini daha çok eser vermek ve bu arada talebe yetiştirmek teşkil eder. Kendisinin fazlasıyla eser vermiş olması hayatının mühim bir kısmını buna vakfettiğini göstermektedir. Talebe yetiştirmek hususunda nederece meşgul olduğunu gösteren kat'î bir malumât bulunmamasıyla beraber, bazı talebeleri olduğu bilinmektedir.

İbn Tağribirdî'nin resmî hizmetlerini tedkik ederken, onun devlet erkânıyla olan yakın alakasını gözden geçirmek lâzım gerekir. Zira onlarla olan yakınlığı bazı mühim resmî hizmetlerde de bulunmasına vesile olmuştur.

Atabek Akboğa el-Taarrâzî ile eniştesi olmak sıfatıyla yakınlığı bulunan İbn Tağribirdî'nin, Taarrâzî'nin kızı Sâre'nin kocası olması itibarıyla da Zâhir Çakmak'ın oğlu al-Makâm al-Nâsîrî Muhammed'le ¹⁰⁹ de yakınlığı bulunmaktadır. Bu noktayı İbn Tağribirdî şöyle aydınlatır : ¹¹⁰ "2 Rabi' al-avval 853 / 25 Nisan 1449 Cuma günü taunadan al-Makâm al-Nâsîrî Muhammed b. Zâhir Çakmak'ın zevcesi olan atâş

109. al-Makâm al-Nâsîrî Muhammed b. ¹¹⁰ Sultan al-Malik Zâhir Çakmak 2 Zî 'l-hicce 847 / 21 Mart 1444 Cumaertesi gecesi Kal'at 'l-Cabal'da vefat etti. Babası cenaze namazında bulundu. Amcası Öbrkas al-Kâsîmî'nin türbesine gömüldü. Annesi malik Zâhir Barkûk'un devlet şurası reisi (amir-u maclis) Argûnşâh'ın kızı al-Sitt Keraca dır. al-Makâm al-Nâsîrî akıllı, siyâsî, ârif, tedbirli, harîs ve köleleri

bek al-Tamrâzi'nin kızı Sâra vefat etti. Sâra'nın annesi benim kardeşimdir.*

Bu yakınlıklar İbn Tağribirdî'yi onlara bağlamakla beraber , onların dikkatini de kendi üzerine çekmiştir. Bilhassa Zahir çakmak'ın oğlu al-Makâm al-Nâsîrî Muhammed ile olan yakınlığını, Sümî vesilesi ile ondan sitayişle bahsederek anlatır: III " Eğer o , sultan olsaydı, benim bildiğim himmet ve marifetten ibaret olan iki şeyde onun üzerinde münâkaşa edilmezdi. o , meliklerden akıllı ve ileri gelenlerinin adet ve gelenekleri üzere namûs ve hürmeti yerinde olarak oyun ve çalgıyı sevdi . Emir ve devlet ileri gelenlerinin çoğu günün bugün onun saltanatını bekleyorlardı. Eğer melik olsaydı , o mutlaka büyük sultanların izinde yürürdü. Onu bildiğim ve tanıdığım halde durumunu ben den başkalarından - naklen - haber verdim. Çünkü onunla aramızda eski dostluğumuz vardı. Sonrada Akboğa al-Tamrâzi'nin kızı - İbn Tağribirdî'nin kız kardeşinin kızı - ile evlenmişti. O kızın terbiyesine de ben tain edilmişim. Bundan dolayı dostluğumuz kuvvetlendi. o bizim kendilerine yettiğimiz halk ve sultan çocuklarının en vakuru idi".

İbn Tağribirdî gerek aile muhîtinin yüksek tabakaya mensub oluşu , gerekse kendisinin ilmi otoritesi , bilhassa tarihte temâyüz

hakkında iyi idi . Binış , oturuş ve konuşmasında sultanların âdet ve usulü ile hareket ederdi. Şâirlerden bir grup kasidelerinin mahlasında ona al-Nâsîrî lakabını verdiler . (Bk. Havâdis , S. 141 - 142 , sene: 847 .)

II. Bk. Havâdis , S. 45 , sene: 853 .

III. Bk. Havâdis , S. 141 - 142 , Sene: 847 .

edişinden dolayı ilim muhftinde olduğu kadar , devlet büyükleri na -
zarında da mühim bir yer işgal etmiştir. Devrinin ileri gelen dev-
let adamlarından bir çoğu ile yakın temas sağlamıştır. Devlet işler-
rinde resmi hizmet olarak sefirlik ve has nâzirlik gibi vazifelerde
bulunduğu Şahâvi'nin ifâdelerinden anlaşılmaktadır II2 .

İbn Tağribirdî bazı eserlerinde devlet büyüklerinin bir kısım iş-
leri kendisine havale ettiğini kayd etmekle beraber , resmi hizmet u-
nvânının neler olduğunu söylememektedir.

Devlet erkânı arasındaki itibârının yükselişinin ne zaman baş-
ladığını kendi ifâdelerinden dinleyelim: II3 " al-Malik al-'Azîz hâl
edilince benim için saltanat devri girdi. " Buradaki malik al-'Azîz'
in kim olduğunu müellif aynı ifâdesinin devamında bizzat açıklamak-
tadır. Zikr edilen bu malik, al-malik al-'Azîz Yûsuf II4 b. malik al-
Aşraf Barsbây dır. Rabî' al-avval 842 / Eylül 1438 de hâl edilince, ye-
rine aslen Türk olan 34. Mısır meliki al-Zâhir Sayf al-Dîn Abû Sa'îd
Çakmak al-'Alâî al-Zâhirî II5 adındaki şahıs geçti.

Demek oluyorki İbn Tağribirdî'nin devlet erkânı yanında takdir
ve mevki kazanışı 842 / 1438 yılında al-Zâhir Sayf al-Dîn Abû Sa'îd
Çakmakla başlamaktadır. Onnu yanında itibar kazandığı hissini uyan-

II2. Bk. al-Zav' , X , 305 .

II3. Bk. al-Nucûm , VII , 31 , sene: 842 .

II4. al-Malik al-'Azîz Yûsuf b. Melik al-Aşraf Barsbây 827 / İK
1424 yılında doğdu. İ3 Zî'l-hicce 841 / 8 Haziran 1438 Cumaertesi gün-
nü babası ölünce, yerine geçti. Hyt. hkn. bk. al-Manhal , II , var.

dıran ifâdelerinden biride bir sürgün hadisesiyle alakalı olan şu haberidir: II6 * 18 Raccab 853 / 30 Ağustos 1449 Cumaertesi günü sultan (al-Zâhir Abû Sa'îd Çakmak) kâzî 'Alam al-Dîn al-Bulkbî'nin Kudûse nefyini emretti. Onun hakkında devlet ileri gelenleri söz etti . ona evinde eğlenmesi emredildi. Sonra Tarsusa sürüldü. Orada şefâat dile_ di. Bunun üzerine Kudûse yönelmesi emredildi. İyi şeyler yapmaya başla_ di. Devlet ileri gelenleri benimle onun arasında olan şey hakkında ba_ na sual sordu. Çünkü kâzî'l-kuzâtın Tarsusa nefyini siz duyurdunuz â dedilir. Bende , onların suçlularla beraber Makğara ' da haps olunma_ larından başka şey bilmeyorum dedim. Bununla Safatî'yi -bu tarihten önce Safatî'nin başına geleni - kasedtim. Orada bulunanlar güldüler . Ben , bizim bu zamanımızda kâzîlara yapılanlar inkar olunamaz , dedim".

Bu ifâdeden , devlet ileri gelenlerine göre , müellifin sultan_ in yanında bir mevkiî olduğu anlaşılacakla beraber , ayrıca İbn Tağrî_ birdî'nin sultanın kâzîlara yaptığı hareketleri doğru bulmadığını da açıkça görülmektedir.

447^b ; İA. II , 317 - 318 ; Weil. Geschichte der Chalifen , V , 164 - 214 .

II5. al-Zâhir Seyf alâi-Dîn Abû Sa'îd Çakmak , ölüm tarihi 1453 tür. Hyt. hkn. bk. İA. III , 328 ; al-Manhal , I , var. 474^b - 490^b; Weil, Geschichte der Chalifen , V , 218 - 248 .

II6. Bkğ. Havâdis , S. 49 , sene: 853 .

II7. al-Safatî , bu zatın Muhammad b. Ahmad al-Safatî olması muhtemeldir . Hyt. hkn. bk. al-Zav' , VII , 118 .

II8. Yaşbak al-Südüni , sultan - Zâhir Çakmak -'in yanında sözü

849 / 1445 yıllarında Yaşbak al-Südüf¹¹⁸ ile münasebetlerinden bahsederken , atabek Akboğâ al-Tamrâzi'nin terikesinin sözcüsü olduğunu İbn Tağribirdî bizzat şöyle ifade etmektedir : ¹¹⁹ " O -Yaşbak al-Südüf - her çeşit ilim ve fendeğ uzak , fakat zâlim , cimri , kötü huylu ve fazla tamakâr bir insandı . Onu Akboğâ al-Tamrâzi'nin iktâ'ını aldığında tanıdım . Ben Akboğâ'nın terikesinin sözcüsü idim . Yetimlerin iktâ'larından müstahak olan iş hakkında onunla görüştüğümde mal ve servetinin çokluğuna rağmen nerde ise bir halden bir hale dönüyordu . Ölünceye kadar bu halden kurtulamadı ."

İbn Tağribirdî , al-Melik al-Zâhir Çakmak'ın oğlu al-Melik al-Mansûr¹²⁰ Osman saltanata geçince , 857 / 1453 yılındaki kargaşalık tan dolayı kal'ada askerlerin ve kumandanların techizâtlanıp , hazırlık yaptıklarını anlattıktan sonra bizzat gördüklerini şöyle anlatır : ¹²¹ " Ben onlara kal'anın aşağısından bakıyordum . Onlarda hareketlerinin donukluğuyla beraber sabırsızlık ve karışıklık bulmadım ."

Bu ifade İbn Tağribirdî'nin yaşadığı devrin siyâsî olaylarına karşı ilgi ve hassasiyetini belirtmektedir.

x868xx

tesirli ve şefaati makbul bir insandı . 847 / 1443 yılının evvelinde hastalanıncaya kadar onun tesiri devam etti . Muhtelif hastalıklara mübtelâ oldu . Bu arada sinir (nüzûl) hastalığına tutularak , el ve ayak hareketlerine takat getiremedi . 850 / 1446 yılına doğru ölümüne kadar yataktan kalkamadı . (Hyt. hkn.bk. Havâdis , S. 142 - 143 , sene: 849 ; al-Manhal , II , var. 459^a .)

119. Ek. Havâdis , S. 142 - 143 , sene: 849 .

120. al-Melik al-Mansûr¹²⁰ Osman b. Zâhir Çakmak 839 / 1435 de

İbn Tağribirdî'nin 868 / 1464 yılından itibaren Zâhir Hoşkadam'ın ^{I22} (hüküm. 865 - 871 / 1461 - 1467) saltanata geçmesinden sonra onunla daha yakın temasları olduğu , zaman zaman kendisinden Hoşkadam'ın fikir aldığı ve kendi konularıyla ilgili sualler sorup , bazanda herhangi bir işi tedkikle görevlendirdiği , kendi ifâdelerinden anlaşılmaktadır: ^{I23} " 28 Cumâd al-âhîr 868 / II Mart 1464 Çarşamba günü sultan Zâhir Hoşkadam sabah namazından sonra Karâfat al-kubrâ ^{I24} tarafına yöneldi. emir Kayıtbây al-Zâhîrî'nin ^{I25} öğretiminde bir (askerî) birliğin çeşitli talimlerini ve harp oyunlarını , bilhassa sultana tazim (resmî merâsim) usûlünü gördü. Bundan sonderace memnun olan sultan Kayıtbây ve dört paşaya hil'atlar giydirdi. Kayıtbây'ın bu öğrettiği şey ~~bu~~ bundan önce kimse yapmamıştı. Sultan onların yaptıklarını gördükten sonra , Mısır meliklerinde böyle bir şey olup olmadığını bana sordu. bende ,

- Hayır , dedim.

- Nasıl olduda böyle latif bir manayı bulamadılar, dedi . Bende,

doğdu. 892 / 1487 yılında vefat etti. (Hyt. hkn. bk. al-Zav' , V , I27).

I21. Bk. al-Nucûm , VII , 400 , sene: 857 .

I22. ¹Malik al-Zâhir Hoşkadam 865 - 872 / 1461 - 1467 yılları arasında Mısır ve Sûriye'de saltanat sürdü.

Hyt. hkn. bk. fA. IV , 564 ; İbn ıyâs (Dulak , I3II) , II , 70-84 ; Weil , Geschichte der chalifen , V , 240 - 315 .

I23. Bk. Havâdis , S. 456 - 457 , sene: 868 .

I24. Karâfat al-kubrâ Kâhira'da el-Mukattam dağının eteğinde ~~de~~

- Çok defa sonrakilere evvelkiler bırakıldı , dedim.
- Bundan sonrada bu devam edecek mi ? dedi. Bende ,
- Evet inşa Allah ebede kadar, dedim.

Sonra ben muallim Kayıtbây'ı öncesi olmayan bu zarif manayı bu zarif manayı buluşundan dolayı övmeye başladım.

- Bunların hepsi sultanın saâdeti içindir, dedim.

Bu meclis -teki sözlerim - Tam olarak muallime (Kayıtbây'a) erişti ve bana teşekkür etti."

Yine 868 / 1464 yıllarında sultan Zâhir Hoşkadam ile temaslarını ve onun , kendisinden icâbında herhangi bir işin tetkikini istediğini gösteren ifade ve izâh larından biri de şudur : 126 " 14 Şavval 868 / 19 haziran 1464 Salı günü topla atış yapıldı. Bu sikkâ topla atılan taşın düştüğü yerin uzaklığı yeni ziraâla 4620 zira' geldi. Sonra sultanın huzurunda bu atış tekrar edildi. Kimse bunun uzaklığının miktarını takdir edemedi ve taşın düştüğü yerin mesafesi bilinemedi. İkinci atışta ben bulunmadım. Güvenilir bir kimsedende bana nakl edilmedi. Yalnız halkın ağzından öğittim. Bunun fazla ve noksanlığında

bir mezarlık ve o muhitin adıdır .

125. Kayıtbây al-Malik al-Agraf Abû Nasr Sayf al-Din al-Mahmûdî al-Zâhiri 873 - 902 / 1468 - 1497 yılları arasında Mısır ve Suriye' de saltanat sürdü. Daha önce çeşitli ve mühim askerî hizmetlerde bulundu.

Hyt. hkn. bk. 1A. VI , 462 - 464 ; İbn İyâs , Badâi' al-zuhûr (Pb1ek, 1311-1312) , II , 90-291 .

126. Ek. Havâdis , S. 474 - 475 , sene: 868 .

değişik fikirler vardı .

Sultan Zâhir Hoşkadam bana taşın düştüğü yerin mesâfesini sordu. Ben de bunu araştırmadığımı söyledim. Üçüncüsünde incelememi söyledi. Ben , topun durumunu , taşın ve barutun miktarını bilmiyorum , dedim. Bu ve başka hususlarda bana bizzat malûmât verdi. Bunun için hazırlan_ dim. Salı günü olunca , eski yerden iki kerre , topla üçüncü defa atış yapıldı. Bu atışta taş ilk atıştan daha uzak yere düştü . Bu mesâfenin zabtı ve araştırma işini ben , güvendiğim bir kimse ile üzerime aldım. Bu atışın uzunluğu 5648 zirâ^c idi... Bu asra kadar bu aletle okadar uzak mesâfeye atış yapılmamıştı. Halk buna hayret etti. Bir çok kim_ se atışta hazır bulundu. Bu hâdiseyi bizzat müşâhede etmeseydim, gör_ düğüm şeylerin garabetinden dolayı ona tarihimde yer vermezdim."

Zâhir Hoşkadam ile olan münâsebetleri sonraları dahada ilerley_ yip , halkın bilmediği bazı noktaları kendisine (İbn Tağribirdî'ye) söyleyordu. Bu samîmî münâsebetlerini gösteren ifâdelerine , 869 / 1464 yılı Venedik korsanlarıyla ilgili hâdiseyi naklederken , rastlamakta_ yız. İbn Tağribirdî bu hâdiseyi ve dolayısıyla sultanla olan yakın münâsebetini bize şöylece intikâl ettirmektedir: [27 " Rabi^c al-avval 869 / Kasım 1464 târihinde Venedik korsanlarının , bir çok müslüman tâcirleri ve mallarını Rodos'a götürüp , esir ettiklerinden dolayı, sultan bunların serbest bırakılmasını isteyip , onları tazyik etti. Müslümanları esaretten kurtardı . Venedikli tüccar^{lar} ve Firenkilere kar_

gı harekete geçip , onları hapsedti. Zâhir Hoşkadam o zaman bana , Mısır meliklerinde böyle bir durum olup olmadığını sordu. Redle hülâsa ettim. Buna sonderece sevindi. Bana bu husustaki mektupları verdi. 3 Sonra bana dedi ki ,

- Firenklerden bir grup bu hâdise karşısında sükût istedi ve bana iki yüz bin (22000.000) dinâr vereceklerini teklif ettiler. Esirlerin serbest bırakılıp , aldıklarını geri vermelerinden başkasına râzı olmadım. Bende ona ,

- Allah seni din ve mürüvvetinden dolayı hayırla mikâfatlandırın , dedim. "

al-Melik Zâhir Hoşkadamla yakınlığı sultanın 872 / 1467 yılında 8 ölümüne kadar devam ederek , defninde hazır bulunduğunu şu cümleleri ile ifade eder : ¹²⁸ al-Malik al-Zâhir Hoşkadam'ın defninde bulundum. Şâdetin hılâfına olarak devlet ileri gelenlerinden ancak küçük bir topluluk vardı."

Melik al-Zâhir Hoşkadam'ın ölümünden sonra Sultan Zâhir Abû Sa'îd Temurboğâ ¹²⁹ ilede yakın ilgi temin ettiğini ve saltanatı kısa sürmesine rağmen , sultan tarafından kendi şahsıyla alakalı şâiller sorulduğu , müellifin Temurboğâ'dan bahsedip ve kendisiyle olan münâsebetlerini belirten şu ifadeinden açıkça anlaşılmaktadır ; ¹³⁰ 26

128. Bk. al-Nucûm , VII , 765 ; 821 ♡ , sene: 871 .

129. al-Melik al-Zâhir Abû Sa'îd Temurboğâ'nın ölümü 879 / 1474 yılındadır. (Hyt. hkn. bk. el-Zav' , III , 40 - 41 .

130. Havâdis , S. 616 - 617 , sene: 872 .

Cumâd al-avval 872 / 24 Aralık Perşembe günü sultan Zâhir Abû Sa'îd Temurboğa bana şunu hikâye etti: Yanına bir Şamî talebe gelip , onun saltanatından bir müddet önce Şam'da üzerinde "Zâhir Temurboğa" ismi bulunan gümüş para görüldüğünü haberini bildirdiğini , güvenilir bir gurubunda da onun görüldüğüne şehâdet ettiklerini söyledi. Sultan,

- Mısır ve Şam'da adı benim adım gibi , yahut ismiyle berâber lakabı benimki gibi olan bir kimse sultan oldum mu ? diye bana soru. Bende ,

- Hayır , dedim.

- Tuhaf şey , dedi .

Sonra bu gümüş parayı araştırdım ve onun Şam'da yayıldığıнын hakikat olduğunu buldum. Fakat bazıları dediki , Zâhir Barkûk'la vak'ası olan Mintâş Şam'a gâlip gelmişti ki , onun ismi "Temurboğa al-Afzâlî" idi. Paradaki ismin Mintâş'a âit olduğu iddiâ edildi. Her ne kadar "Temurboğa al-Afzâlî" doğru isede "Zâhiri" sıfatı olmadığından bu husustaki işkâl devam etmektedir."

İbn Tağribirdî'nin^{al-} Melik al-Zâhir Temurboğa ile olan yakın alakası 863 / 1459 yılından itibaren bağlamaktadır. Nitekim kendisi bu hususu "al-Nucûm al-zâhira"^{al-}'da şöyle ifade eder: 131 "Malik al-Zâhir Temurboğa'yı Aşraf İnal hapsedtikten sonra serbest bırakıp , Şam'a sürmüştü. Temurboğa 862 / 1458 yılı hac mevsiminde Mekke'ye geldi ve 863 / 1459 yılında orada ikâmet etti. Bende o yıl Mekke'de bulunuyordum. Orada onunla benim aramdaki arkadaşlık kuvvetlendi ve buluş-

malarımız oldu."

Sultan Zâhir Temurboğâ'dan sonra saltanata gelen Aşraf Kayıt-bây la da I32² yakın ilgi kurmuştur. Bununla münâsebetlerinin daha samîî bir hava içerisinde olduğu gözden kaçmamaktadır. Devletileri gelenleriyle olan yakın temaslariyla alakalı sözlerini bakılacak olursa sultanlar arasında en samîî olduğu şahsın sultan Aşraf Kayıt-bây olduğu kolayca anlaşılır. İbn Tağribirdî'nin Kayıt-bây ile 872 / 1468 yılındaki temaslariyla ilgili ifâdelerinden birisi şudur: I33 " 7 Zikr-'l-ka'da 872 / 30 Mayıs 1468 pazar ertesi günü ikindi olduğunda Zâhir (Temurboğâ)'den Aşraf Kayıt-bây'a mektup geldi. Bende onun yanında otuyordum. Aşraf Kayıt-bây mektubu aldı. Onu açtı ve okumam için bana verdi. Onu okumak husûsunda makbûl olmayan bir özur beyan ettim. Ni-hayet o , ben okuyayım , dedi. Mektubu güzel ve fasih bir şekilde okudu. Mektubun muhteviyâtını başkalarından uzak bir yerde dinledim. Fil âhara kal'adan inişimden sonra mektubu bana gönderdi."

Bu ifâde müellifin Kayıt-bây ile olan samîîyetinin derecesini göstermektedir. İbn Tağribirdî bahsettiği bu mektubun siyâsi mektubu yukardaki ifâdelerinin hemen peşinde aynen nakl etmektedir.

Kayıt-bây'dan Bir çok zaman ayrılmadığını onu takdir ve medhe-den şu sözlerinden anlamaktayız: I34 " 20 Rabî' el-avval 873 / 26 Eylül 1468 Pazar ertesi günü Sultan Kayıt-bây ordu mensûblarının rutbe

I32. Dk. not. I25 .

I33. Dk. Havâdis , S. 648 , sene: 872 .

I34. Dk. Havâdis , S. 693 - 694 , sene: 873 .

ve mevkilerini tayin ve tesbit etti. Salı günü sultan beni yanına aldı. Onunla müteaddit defâlar beraber bulundum. Hoşuma gitmeyen bir şeye şahit olmadım. İnsanlara ondan daha fazla iyilik yapan da görmedim. Zira o herkese hakkını veriyordu. Her şahsın rutbe ve mevkiini bilgi ve mahareti nisbetinde yükseltiyor ve indiriyordu..."

İbn Tağribirdî diğer bir sözünde ise , Kayıtbây'ı iyi hareketlere teşvik ettiğini ve tavsiyelerde bulunduğunu anlatmaktadır : 135 *
"Şafar 873 / Ağustos 1468 ayı sona erdi. Sultan -Kayıtbay- devlet memurlarının maaşlarını ödeyemedi. Meliklerinkinden başka hepsini tehir etti. Meliklerinkini verdikten sonra devlet ileri gelenleri bu hususu onunla görüştiler. Bundan dolayı onu ikâz ettiler. Bende bu hususta onunla dünya ve âhirette fayda verecek şeyler konuştum. Rabi' al-avval' in 8 inde vereceğini söyledi."

Kayıtbâyla olan bu yakın ilgi kendisinin bazı müha işlerde vâzife aldığı fikrini takviye etmektedir. Kendisinin kuvvetli bir târihiği olduğu dolayısıyla , devlet adamlarına daha çok fikri yönden faydalı olduğu , bazı hâdiseleri ve gerekli tedbirleri târihi olayların ışığı altında belirtmekten ibâret bulunduğu anlaşılmaktadır.

İbn Tağribirdî'nin resmî hizmetlerde ne gibi sıfatlarla çalıştığına dair kat'î bir ifâdesine rastlamamakla beraber , bazı mühim hâdiselerde vazife aldığı nakletmiş olduğumuz sözlerinden anlaşılmaktadır. Bilhassa Kayıtbây'ın kendisini bazı mühim hizmetlerde vazife verdiğini müellifin şu sözleri açıkça göstermektedir: 137 * I Şa' bân

873 / 13 Şubat 1469 Pazarertesi günü sefer için askerlere büyük ihtimam yapıldı . Şa'bân'ın ikisinde Salı günü sultan (al-İsraf Ka_yıt_bây) beni istedi . Şa'bân'ın dokuzunda pazarertesi günü sefer ha_zırlı_ğın_ı güzel yaptırmam için beni atabeke gönderdi . Ben oraya indim . Bu hususta onunla görüştüm. onun gönlünü yapmak için nâzik davrandım. Taat ve dinleyişle mukâbele etti . Ancak bu arada bana , o âna kadar sultânın kendisine sefer harcını göndermediğini söyleydi . Bu hususu sultâna anlattım . Sultan ona ertesi Çarşamba günü on iki bin (12.000) dinâr yolladı."

İbn Tağribirdi'den nakledilen bu hâdiseler kendisinin resmî ve husûsî sıfatlarla çeşitli devlet hizmet lerinde bulunduğunu gös_termekte ve Şahâvî'nin , müellif hakkındaki sefirlik ve has nâzırlık ta bulunduğunu ¹³⁸ bildiren ifâdelerini takviye etmektedir . İbn Tağ_ribirdi'nin zaman zaman aldığı bu resmî hizmetlerden bazılarının, da_ha çok itmad edilen kimselerin yapacağı istisnâî şeyler olduğuda gözden kaçmamaktadır. Anlaşıldığına göre İbn Tağribirdi devlet kade_melerindeki hizmetlerinin mühim kısmını , sultân ve diğer yüksek rut_beli erkânın yakınında istişâfî mahiyette olan çalışmalarda geçirmiştir. Husûsî hizmetleri ise , pek azı bilinen - Ahmad b. Husayin al-Turkânî gibi - talebe yetiştirmesinde ve bilhassa verdiği çok kıy_metli târihî eserlerinde kendini göstermektedir .

137. Ek. Havâdis , S. 702 , senesi 873 .

138. Bk. al-Zav' , X , 306 .

Ö L Ü M Ü

İbn Tağribirdî hayatının son zamanlarına doğru kendisi için Kâhira'da " Aşraf İnâl" 'in türbesinin yakınına büyük bir türbe yaptırdı . Kitaplarını ve yazdığı eserlerini oraya vakfetti. Nihayet ölümünden birkaç yıl kadar önce "külenc veya kavlanç" denilen bir "geçit karın sancısı" hastalığına tutuldu . Son günlerine doğru hastalığı bir hayli ilerledi . 874 / 1470 yılı Ramazan'ın sonlarına doğru kanlı ishal ve şiddetli sancı yüzünden hastalığı dahada arttı ve oldukça zayıf düştü . Hastalık kendisine çok ızdırıp veriyordu. Sahâvi'nin kayd ettiğine göre , İbn Tağribirdî hayatının son günlerindeki bu ağrının şiddetine tahammül edemediğinden ölünceye kadar ölümü temenni etmiştir. Sahâvi bu noktada ; ölümü temenni edişinden dolayı İbn Tağribirdî'yi tenkid mahiyetinde "günahlarının affı umulur" ^{bk. 139} der . Nihâyet İbn Tağribirdî bu hastalığın ızdırabına daha fazla dayanamıyarak 5 Zî 'l-hicce 874 / 3 Haziran 1470 Salı günü hayata gözlerini yumdu .

Sahâvi burada "günahlarının affı umulur" sözüyle İbn Tağribirdî'nin ölümü temenni etmekle günah işlemiş olduğuna işaret etmek istemektedir . Böylece Sahâvi İbn Tağribirdî'yi ölümünde bile tenkitten geri kalmamıştır . Vâkıa İslam dininde ölümü temenni etmek doğru değildir . Nitekim İslam dininde ölümü temenni etmek mekrûh sayılmış

tır . Böyle bir temenni günâhı icâb ettirmektedir . Zîrâ ölümün temenni edilmemesi hususunda Hz. peygamberin hadisleri vardır . Bu hadislerden Buhârî'de bulunan bir kağı şunlardır : 140

... قَالَ أَنَسُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : لَوْلَا أَنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَدَسْتَمْنُوا الْمَوْتَ لَسَمَيْتُ .

" Enes - Allah ondan râzî olsun - dedi ki , peygamber - Allah ona rahmet etsin ve selâmette kılsın - in "ölümü temenni etmeyiniz" dediğini işitmeseydim , mutlaka (onu) temenni ederdim ."

... عَنْ قَيْسٍ قَالَ آتَيْنَا حَبَّابَ بْنَ الدَّرْتِ نَعُودُهُ وَقَدِ التَّوَى سَبْعًا فَقَالَ : لَوْلَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَانَا أَنْ نَعُودَ بِالْمَوْتِ لَدَعَوْتُ بِهِ .

" ... Kays dedi ki , biz Habtâb b. al-Aratt'a gittik ve onu ziyâret ettik . O yedi defa dağlandı ve Allah'ın elçisi - Allah ona rahmet etsin ve selâmette kılsın - bizim ölüme dönmemizi yasaklamasaydı , onu isterdim , dedi ."

... أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَدَسْتَمْنُوا أَحَدَكُمْ الْمَوْتَ مَا صَحَّحْنَا فَلَعَلَّ يَزِدُّهُ وَإِمَّا سَبَّحْنَا فَلَعَلَّ يَنْقُصُ .

" ... Allah'ın elçisi - Allah ona rahmet etsin ve selâmette kılsın - buyurdu ki , sizden biriniz ölümü temenni etmesin . Muhsin (iyilik yapan) olursa onun artması , musî (günahkâr) olursa ,

rızâyı - ilâhîyi - istekmesi umulur .

Zikredilen hadislerdende anlaşıldığı gibi , ölümü temenni etmek İslam dininde doğru olmadığından Sahâvî her zaman olduğu gibi bu defada İbn Tağribirdî'yi bu hâlinden dolayı ince bir dille tenkisini alı koyamamıştır .

E S E R L E R İ

İbn Tağribirdî devrin büyük âlimlerinden çeşitli ilimler tahsil etmiş olmasından da anlaşılmaktadır ki , oldukça geniş bir fikrî kültüre ve ilmi ihataya sahiptir. Bu kadar geniş bir kültüre sâhib olan bu zât bir çok eserler vermiştir. İbn Tağribirdî'nin eserlerinin he~~mm~~ men ~~keşak~~ ekserisi târihle ilgilidir. Bu arada kendi tasavvufî şiirlerini ihtivâ eden bir divânı olduğu gibi , oldukça kıymetli bir de tercüme-i hâl kitabı vardır . Müellife asıl şöhretini kazandıran eserleri tarihleri ve tercüme-i hâl ile alakalı olan kitaplarıdır . Eserlerinin hepside Arap diliyle yazılmıştır . Bu eserleri şunlardır:

I. A L - N U C Ū M A L - Z Â H İ R A F İ M U L Ū K
M İ S R V A ' L - K Â H İ R A :

İbn Tağribirdî'nin târih konusunda verdiği en büyük ve en kıymetli eseri budur . Müellifin "al-Nucûm al-Zâhira"'yı yazmasında en mühim âmil sultan al-Melik al-Zâhir Çakmak'ın oğlu al-Makâm al-Nâsîrî Muhammed ^{I4I} olmuştur . Zira al-Nâsîrî Muhammed müellifin yiğecinin kocası olması dolayısıyla aralarında akrabâlıkları vardı . bir birlerini çok seviyorlardı . Samimiyet ve dostlukları oldukça kuvvetli idi .

İbn Tağribirdî 847 / 1443 yılında al-Makâm al-Nâsîrî Muhammed'in ölümünden bahsederken "al-Nucûm al-zâhira"'da bu husûsu şöylece

belirtir : I42 "Ölümünden başka hiçbir şey aramızı ayırmadı . Onun yüzünden bu eseri tasnif etmeyi bana emretmeksizin yazdım . Halbuki ben bu kitabı tertib ile bir meliki zikirten sonra diğer meliki zikretmeyi kastetmedim . O saltanata geçtiği vakit siret tariki üzere işleri ve hallerini kapladıkdan sonra onu zikirle bu kitap bitirildi . Bu hususu kendisine işâret ettiğim zaman nerde ise sevincinden uçacaktı , " der . Bu ifâdeden de anlaşılacağı gibi müellifin "Al-Nucûm al-zâhira" yı kaleme almasında sevdiği kimselerin tarihlerini yazma arzusunun etkisi olmuştur .

Eser , ismindende anlaşılacağı gibi bir Mısır Târihidir . Mısır'ın Hz. 'Omar devrinde oranın ilk vâlisi bulunan 'Amr b. 'Âs tarafından fethinden (641) ~~(1248)~~ bağlar , müellifin ölümünün bir yıl öncesi olan 873 / 1468 yılına kadar Mısır'da vukû bulan ^{siyasî ve askerî} târihî hadise ve olaylarla , bu ülkede yaşamış devlet adamlarının târihîni ihtivâ eder . Eserde kronolojik bir sıra takib edilmiştir . Hâdiseler yıl , ay ve günlere göre bir sıra arz etmekle beraber , saltanat devirlerine göre bölümlere ayrılmıştır . Ayrıca muayyen hâdiseler tarih sırasına göre anlatıldıktan sonra "ve'efât" diye bir kısım ilâve edilerek , bu kısımda o devirde vefât etmiş olan gerek devlet , gerekse ilim adamları gibi çeşitli sahâlarda bulunanlardan tanınmış kimselerin târih sırasına göre ölümleri , bu vesile ile kısaca durumları belirtilmektedir . Eser yalnız târihî hâdiseleri bildirmekle yetinmemiş olup,

aynı zamanda günlük bazı mühim ictimâî hâdisâti da bize intikal ettirmektedir. Bu hâdiselerden en mühimleri salgın hastalıklar , yangın , kıtlık ve dolayısıyla fiatlardaki yükselişlerdir . Böylece Mısırın iktisâdî safhaları da bir nebze aydınlatılmış olmaktadır. Bilhassa kendi yaşadığı devirle ilgili mâlumât veren kısımlarının bir çoğu biz zat müellifin şahsî müşâhedelerine dayandığı için büyük bir târihî değer taşımaktadır.

İbn Tağribirdî bu eserinde fiat yükselişleri ile ilgili verdiği haberlerden birini bize şöyle nakleder : ^{I43} " Ramazen 855 / Aralık 1451 yılında arazinin genişliği ile beraber yiyeceklerde ve bilhassa etlerde aşırı bir kıtlık vardı . Öküzün varlığı çok kıymetli idi . Nitekim bir çift öküz 120 dinâra ve daha fazlasına satılıyordu . Bunlardan en garîbi ve tuhafı emir Özbek al-Sââki'nin ^{I44} huzûrunda atabek Akboğa al-Tamrâzî'nin ^{I45} haznedârı al-Sayffî İyâsın ^{I46} kırk bin (40.000) dirheme satılan bir öküz gördüğünü bana haber vermesidir. Bunu uzak buldum . Nihâyet emir Özbek , evet ben bu haberi böylece nâzir al-havâs Makarr al-Camelî'ye söylediğini duydum , dedi . Sonra İyâs büyük bir topluluğu sözünün doğruluğuna şahit getirdi ."

Müellif bu haberi "al-Havâdis , S. 113-114 , sene: 855 " dede aynen biraz değişik bir ifâde ile zikretmektedir .

İbn Tağribirdî târihîde hâdiselerle ilgili şiirleri nakletmeyi de ihmâl etmemiştir . Şâirlerden bahsettiği yerlerde onların bazı nazımlarını kaydetmiştir . Bu şiirlerin mühim bir kısmı şâirlerin,

I43. Bk. al-Nucûm , VII , 218 - 219 , sene: 855 .

kendisine inşâd ettikleridir .

Bulak'ta çıkan bir yangın hâdisesini anlatırken şâir ve edibler_ rinde bir kısmında orada bulunduğunu ve onların olayla ilgili kasf_ delerini şöyle anlatır : I47 "Racab 862 / Mayıs 1458 târihinde Bulak'_ ta büyük bir yangın sırasında devlet ileri gelenleri ve halk orada * toplandı . Bir çok şâir ve edibler bu hususta kasideler ve kâtilar yazdılar . Bu mevzûda âlim ve fakih olan şayh 'Alam al-Dîn al-As'ardîyy al-Husanî bana bir kaside inşâd etti . Kasidenin evveli şudur: (Basit)

آتَهُمُ الذَّرِّيَّاتُ ذُرُورًا وَتَلُوها الْعَاصِفَاتُ عَصْفًا

Bu kasideyi "al-Havâdis al-duhûr" adlı târihimde zikrettim. Mez_ kûr kaside bir âlimin nazmı olup , bir şâirin deşildir ."

İbn Tağrîbirdî'nin ifâdesindende anlaşıldığı gibi ş bu kaside_ nin tamamı 13 beyit olarak , "al-Havâdis ,S. 315 - 316 , sene: 862" de zikr edilmiştir . Burada zikredilen beyit , "al-Havâdis"te ikinci beyittir . "al-Havâdis"te kaside şöyle başlar:

أَهْلُ بُولَاقٍ قَدِّقًا نَوْا بِالنَّارِ مَا تَوَامَرَقًا وَهَدَفًا
آتَهُمُ الذَّرِّيَّاتُ ذُرُورًا وَتَلُوها الْعَاصِفَاتُ عَصْفًا

I44. Özbek b. 'Abd Allah al-Sayfi Kânibây al-Amîr Sayf al-Bîn olabilir . Bu zat Şam ve Mısır'da geçitli devlet hizmetlerinde bulun muştur. 850 / 1446 yılı Safad'da öldü. (Hkn. bk. al-Manhal, I, var. 108^b)

I45. Bk. not. 30 .

I46. al-Sayfiyâs'ın asıl adı , İyâs b. 'Abd 'Allah al-Calâli dir. 831 / 1428 de Kâhira'da öldü. (Hyt.hkn.bk. al-Manhal, I, var. 149^a / al-Zav', II, 324)

I47. Bk. alNucûm , VII , 506 , sene: 862 .

İbn Tağribirdî yer hâdiselerle ilgili eski büyük şairlerin ve bazı şahıslardan bahsederken onların şiirlerine de eserinde sık sık yer verdiği görülür . Gerek o şahısların hayatından bahsedilişi , gerekse şiirleriyle ilgili metinlerin oluşu , edebiyat târihi yönünden de esere ayrı bir önem kazandırmaktadır .

Eserde yer yer müellifin târihi tenkidlerine rastlamak mümkündür . Gerek yaşadığı gerekse kendinden önceki devrin târihi hâdiselerini tenkidlemini şah ve şahsi görüşlerini belirtirken "قلت" kelimesiyle söze başlar .

"al-Nucûm"'da Mısır iktisâdiyatı ve normal hayat şartları üzerinde en büyük etkisi olan Nil nehrinin akış rejimine de büyük bir hassâsiyetle yer verildiği görülür . Müellif Nil'in yükseliş ve alçalışını kayd ederken , Nil'in bu durumuyla ilgili şiirleri nakletmeyi de ihmal etmez .

Gerek târih , gerekse edebiyât târihi bakımından büyük bir değer taşıyan "al-Nucûm al-zâhira"'nın Kemal Paşa Zâde tarafından türkçeye tercüme edildiğine dâir bir takım rivâyetler bulunmaktadır . Bu rivâyetlerden bazıları şunlardır :

Şamsaddin Sâmî , İbn Tağribirdî ve eserlerinden bahsederken , Yavuz Selim Mısır'ı fethedince (1517) , Kemal Paşa Zâde'yi "al-Nucûm al-zâhira"'nın tercümesi ile görevlendirip , Kemal Paşa Zâde'nin de bu işi başardığını iddia eder x 148 .

İslam Ansiklopedisi'nin "Kemal Paşa Zâde" maddesinde de ismet Parmaksız oğlu da aynı iddiâda bulunarak , Kemal Paşa Zâde'nin târihten İbn Ta'ribirdi'nin "al-Nucûm al-zâhira" adlı kitâbını tavuz sultân Selim'in emri üzerine tercüme etmiş olduğunu söyler¹⁴⁹.

"Tevârih-i Âli Osmân" 'da "naşirin önsözü" kısmında yukardaki iddiâlar yer almış olup , ancak bu tercümenin pek tanınmamış olduğu na işâret edilmektedir¹⁵⁰.

"Osmanlı müellifleri" 'nin Kemal Paşa Zâde maddesinde ise , bu eser biraz değişiklikle "[al-] Nucûm al-zâhira fi ahvâl al-Mısır va 'l-Kâhira" adıyla Kemal Paşa Zâde'nin kendi eseri olarak gösterilmektedir¹⁵¹.

Yukardada zikredildiği gibi İbn Ta'ribirdi'nin "al-Nucûm al-zâhira" adlı eserinin Kemal Paşa Zâde tarafından tercüme edildiği iddiâ edilmekte ise de , bu tercümenin mevcut nüshasına dair hiç bir işâret yoktur .

Nihal Atsız'ın Şarkiyat mecmuasına (Cild: VI) hazırladığı "kemal Paşa oğlu ve eserleri" adlı ilmi makalesinde Kemal Paşa Zâde'nin eserleri ve mevcut yazmaları dikkatle incelenip , tesbit edilmiştir . Bu makalede Kemal Paşa Zâde'nin böyle bir tercümesinden bahsedilmemiştir .

149. Bk. İA. VI , 565 .

150. Bk. Tevârih-i Âli Osman , VII (ngr. Şerâfettin Turan , 1957 Ankara) , naşirin önsözü , S. XIX .

151. Bk. Osmanlı Müellifleri , I , 223 .

Görülüyor ki "al-Nucûm al-zâhira"nın Kemal Paşa tarafından türkçeye tercüme edildiği sağlam bir esasa istinâd etmemektedir .

İbn Tağribirdî'nin bu eseri İngilizceye " History of Egypt - Mısır Târîhi " adıyla William Popper tarafından tercüme edilerek, California Üniversitesi vâsatasıyla , I -24. e kadar eserin tamamı 1954 - 1963 yılları arasında Berkeley'de basılmıştır .

al-Nucûm al-zâhira'nın yapılan baskıları :

1. Eserin ilk tashihli nüshası 860-862 (1456-1458) de "al-Nucûm al-zâhira fî mulûk-i Mısır ve 'l-Kâhira" adıyla tertib edilmiş ve Juynboll ve Matthes tarafından tab edilmiştir. (Bk. Abu 'l-Kâhâsin İbn Tağribirdî Annales , ~~xxxxxxx~~ Leyden , 1855 - 1861) .

2. Bu eserin ilmi baskılarından biri de aynı isimle William Popper tarafından hazırlanıp , California Üniversitesi tarafından 1909 - 1929 yılları arasında yedi cild olarak bastırılmıştır . Bu baskıda bazı nüsha farkları İngilizce kayıtlarla gösterilmiştir. (Bk. Edited By William Popper , University of California press Berkeley , California, 1909 -1929) .

3. Ayrıca yine aynı isimle tertib edilip , I -12 ye kadar olan cildleri 1929 -1956 yılları arasında Kâhira'da basılmıştır . Bu gösterilen son baskıda 12. cilde kadar olan kısım Mısır'ın fethinden , 808 h. yılına kadar geçen Mısır târihi ile ilgili hâdisâtı ihtiva etmektedir .

"al-Nucûm al-zâhira"nın İstanbul kütüphanelerinde mevcut olup , tesbit edile bilen yazmalar hakkında gerekli bilgi bu çalış.

mada eserlerin tavsifleri bölümünde verilmiştir (bkz Aş. bk.) 152.

152. al-Nucûm al-zâhira ve bazı yazmaları hkn. bk. Brocclmann, GAL , II , 5I , Suppl. , II , 39 ; al-Ûav' , X , 306 ; Ahmad b. , Husayin al-Tûrkânî , al-Manhal , II , var. 496^b ; Saarkis , Mu'cam al-matbû'ât al-'arabiya ,S. 52 ; İA. IV , 90 ; Ahmad Zeki al-'Adavi , al-Nucûm (Fâhira , 1922) 'un mukaddimesi , I , 3 - 8 .

2. HAVÂDİS AL-DUHÛR Fİ MADÂ' L-AY YÂM VA 'L-ŞUHÛR

İbn Tağrîbirdî'nin târihle ilgili mühim eserlerinden birisi de budur . Bu eseri hakkında müellif "al-Manhal al-sâfi" 'de hocası Makrîzî'den bahsederken bize şu malûmâtı vermektedir: ¹⁵³ " Makrîzî bana , ¹ Kitâb al-sulûk fi ma'rifat-i duval al-mülûk" adlı eseri hakkında , eğer istediğim gibi yazılrsa , 30 cildi geçeceğini söyledi . Benim "Havâdis al-duhûr fi madâ' l-ayyam va 'l-şuhûr" adlı kitabım ona zeyl mahiyetinde olup , 840 / 1436 yılından sonra ki târihî olayları içerisine alır ."

Bu ifâdedende anlaşıldığı gibi , "Havâdis al-duhûr" , Makrîzî'nin zikredilen eserine zeyl mahiyetindedir . İbn Tağrîbirdî'nin , hocası Makrîzî'nin ölümünden sonra kaleme almıştır . Makrîzî ¹⁵⁴ 845 / 1441 yılında vefât ettiğine göre , bu tarihten sonra yazmaya başlamış olması icab eder . Bu noktayı daha açık bir şekilde "Havâdis al-duhur" un mukaddimesinde ifade etmektedir . Makrîzî'nin ölümünden sonra günlük hâdise ve olayları takip edip yazacak insan olarak Mûzî al-Kuzât Dadr al-Din Muhammed al-'Aynî olduğunu , fakat onun da yaşının ilerlemiş olması ve hâdiseleri zabt edemeyişi sebebiyle yazamamış olduğunu

153. Bk. al-manhal (Mısır , 1956) , I , 394 - 396 .

154. Bk. not. 55 .

155. Bk. Havâdis , mukaddime (bu kısım eserlerin tavsiinde verilmiştir. Aş.bk.) .

beyan edip , sözlerine şöyle devam eder : ^{I55} " Üstad Takîy al-Dîn al-Makrîzî'nin ölümünü takip eden seneyi târih yazmakla ihyâ etmek istedim . Bu eseri Kitâb al-Sulûk'a zeyl yaptım . Ona Havâdis al-duhûr fi madâ 'l-ayyân va 'l-guhûr adını verdim . Onu sene, ay ve günlere göre tertib ettim . Bu esere 845 h. yılının evvelinden başladım ."

Sahâvî ise "al-Zav' al-lâmi'" ^{I56} adlı eserinde , İbn Tağribirdî'nin "Havâdis ..." 'i 840ⁿ yılında yazmaya koyulduğunu söyler ki bu ifade İbn Tağribirdî'nin izahlarıyla tenâkuz teşkil etmektedir . Ayrıca Sahâvî , İbn Tağribirdî'nin kendisi sefere çıktığında "Havâdis..." ve benzeri eserlerinin yazılmasını Takîy al-Dîn al-Falkaşandî'ye ^{I57} bıraktığını iddiâ eder .

Sahâvî'nin, bu iddiâlarında müellifi tenkid etmek istediği açıkça hissedilmektedir .

İbn Tağribirdî'ninde ifade ettiği gibi , bu eseri 845 / 1441 yılından başlar , 874 / 1469 yılına kadar Mısır'da geçen târihi olay ve hâdisâtı içerisine almaktadır . Kronolojik bir sıra takâm eder. ~~Yık~~ Yeni hâdiseler yıl , ay ve günlere göre sıra takip etmektedir . "al-Nucûm al-zâhire" 'da olduğu gibi hadiselerin peşinde "vefeyât" diye ayrılan kısımlarda o yıl içerisinde ölen büyük devlet ve ilim adamlarıyla diğer tanınmış kimselerin tarih sırasına göre ölümleri ve bu vesile ile haklarında kısa bilgi verilmektedir .

I56. Bk. al-Zav' , X , 305 -308 .

I57. Bk. not. 69 .

Bazı hâdiseler biraz daha geniş olarak kaleme alınmış olmakla beraber takib ettiği metod ve ifade tarzı bakımından ve muhteviyatı itibariyle "al-Nucûn al-zâhira"'nın son cildine çok yakındır. Burada da Nil'in akış rejimi dikkatle takib edilir ve bu hususta yazılan gir_ ler nakledilir. Bazı günlük felâketler hakkındaki durum ve bu felâket_ lerin tesiri dile getirilmektedir. Bu çegit hadiseler örnek olarak vereceğimiz aşağıdaki iki misal, hem müellifin hayatında müşahede ve hissettiği umûmî ızdırabı dile getirmekte, hem de eserde bu nevi hâdi_ selere yer verildiğini göstermektedir.

Racab 854 / Ağustos 1450 târihinde Mısır'da şiddetli bir kıtlık olmuştu. İbn Tağribirdî bu kıtlık ve darlığın fecaatını şöyle anlat_ maktadır: 158 " O günlerde çok garib hâdiselere şahit oldum. Ben 833, 1430 yılındaki şiddetli vebayı, sonra 841 / 1437 yılındakini, daha sonra 847 - 848 / 1443 - 1444 ve 853¹⁴⁴³ yıllarındakileri de idrak ettim. 833 / 1430 senesindeki veba korkunçtu. Zira bu vebada, bir günde on bin (10.000) den fazla kimse öldü. Fununla beraber cadde ve sair yer_ lerde gülen ve eğlenen halk toplulukları buldum. Halbuki onlardan bazıları kendilerine mukadder olan şeyde (felâkette) idi. Bu, veba_ nın şiddetli, son derece ilerlemiş ve ölümlerin süratli olmasına rağ_ i men böylekti idi. Bu günler ise (854 / 1450 yılındaki kıtlık günleri) yukardaki felâketlerin aksine idi. Bu günlerde insanları ağlar, Al_ lah'a yalvarır veya âile nüfûsu çokluğundan üzüntülü olmaktan başka bir tarzda göremezdin. Her yerde onların ekserîxx sözlerinin ekmek,

un ve tahıl olması halkın bu günlerdeki âdeti iddîi .”

İkinci misalde ise müellif bir dolu âfetinden bahsetmektedir :
I59 " 28 Rabi' el-avval 872 / 28 Ekim 1467 tarihinde şiddetli bir dolu yağdı . Dolunun her biri tavuk yumurtasından küçük , güvercininkinden büyük olduğunu müşâhede ettik . Bu dolu yüzünden pek çok hayvan öldü .”

Görüldüğü gibi bu eserde yalnız târîhi siyâsi hadiselerle değil , aynı zamanda devrin hava şartları , ictimâî ve iktisâdî meseleleri ne de yer verilmiştir . Nihayet ihtivâ ettiği bol şiirlere ve kısada olsa mühim edebî şahsiyetlere yer verilmesinden dolayı da ayrı bir önem taşımaktadır . Bu eseri kıymetlendiren en mühim taraflardan birisi ise , hâdiselerin çoğu bizzat müellifin kendi müşâhedelerine dayanıp , hepsininde yaşadığı devre şâhî olmasıdır . Bu sebeble eserde bazı görüş ve tahlil hataları bulunsa bile bunun büyük çapta olması asla düşünülemez .

Havâdis el-duhûr fi madâ 'l-ayyâm va 'l-şuhûr adlı bu eserin tek baskısı California Üniversitesi tarafından William Popper hazırlayarak, 1931 - 1942 de basılmıştır . (Bk. Edited By William Popper , University of California Berkeley California , 1931.)

Bu ~~baskının~~ ilmi baskının İngilizce mukaddimesinde William Popper bir makale negrederek , eserin baskısıyla ilgili aydınlatıcı bilgi vermektedir .

"Havâdis el-duhûr" 'un dünyada muhtelif kütüphânelerde yazmaları vardır ¹⁶⁰ . İstanbul kütüphânelerinde bulunan tek yazması Ayasofya kütüp. nr. 3185 de dir . (Aş. bk. tavsifler bölümü.)

3. AL - M A N H A L AL - Ş Â F Î VA ' L - M U S T Â
F İ B A ' D AL - V Â F İ

Bu , İbn Tağribirdî'nin , Şafadî'nin "al-Vâfî"'sine neyl teşkil eden tercüme-i hâle dâir bir eseridir . Sonderece kıymetlidir . Değeri ise daha çok edebiyat târihi bakımından olup , tanınmış edib ve şâirlerin hakkında malumat vererek , bunların şiiirlerinden bir kısmını nakletmiş olmasındadır . Bu arada tanınmış ilim ve devlet adamlarının kendisinin Türk ve onlarla yakından alakadar olması dolayısıyla bazı Türk asıllı kimseleri tanıtmış olması bakımındanda ayrı bir değer taşımaktadır .

Müellif bu kitabında Mısır'da , Şam'da yaşayanlardan ve Irak , Yemen , Tatar , Mağrib ve Endülüs'te bulunan , onların muâsırlarından sultan , melik , vezir , kumandan , devlet ileri gelenleri , âlim , edib , yazar , şâir , tarihçi , hattat , tabib , mimâr , tüccâr , mihnet erbâbı ve diğerlerinden üç bine (3000) yakın (Brockelmann'ın kaydına göre 2822) tercüme-i hâî toplamıştır . Bu arada Fransız kralı IX. Louis gibi Avrupa kiralılarından , Melik Şâlih'in karısı Şacarat al Durr , Sultan Abû Fakr al-Âdil al-Ayyûbî'ninkızı Mûhisa Hâatun gibi meş

159. Bk. Havâdis , S. 606 , sene: 872 .

160. Havâdis ve bazı yazma nushaları hkn. bk. Brockelmann GALF, II , 52 , Suppl. , II , 40 ; William Popper'in Havâdis'in neşrindeki mukaddimesi ; al-Zav' , X , 306 ; İA. IV , 90 ; Âhmad Zeki al-'Adavi'nin al-Nucûm (Ka'hira , 1929) 'un neşri mukaddimesi , I , 27 .

hur kadınlardan bazılarının tercüme-i hâlini vermektedir.

İbn Tağribirdî eserlerinde bilhassa şahıslardan bahsederken sık sık Şafadî, Makrizî , 'Aynî ve Zuhabî'den nakiller yapmaktadır .

Müellif bu eseri alfabetik olarak tertib etmiştir . Ancak kitaba Mamlûk devletinin kurucusu al-Mu'izz 'Izz al-Dîn Aybek al-Türkânî'nin tercümesiyle başlayıp , sonra alfabetik sıraya dönmektedir . Bu arada kitabın sonuna "Kitâb al-Kunâ" adıyla bir kısım ilâve etmiştir . Bu eserin bazı yazmalarının sonunda ayrıca , eserin ilk istinsâhını yapan ve İbn Tağribirdî'nin talebelerinden olup , "al-Marçî" diye tanınan Ahmad b. Husayin al-Türkânî'nin , müellifin hayatından bahseden 3-4 sayfalık bir makalesi yer almaktadır . Bu makale kısa olmakla beraber müellifin hayatı hakkında bizi aydınlatan güvenilir bir kaynak olma niteliğindedir .

Bu eserde biyografisi verilen şahıslar 650 / 1252 yılında ölenlerden bağlar , kendi yaşadığı esere kadar devam eder . İbn Tağribirdî bu noktayı al-Malik al-Sâlih Ayyûb'un tercümesinden bahsederken şöylece tasrih eder : ¹⁶¹ "Bu târihimizin başlangıcı 650 / 1252 yılından ve Memlûk devletinin ilk günleri ve al-Mu'izz Aybek al-Türkânî'den günümüze kadardır ."

İbn Tağribirdî bütün eserlerinde olduğu gibi , bu eserinde de doğrudan doğruya kendisinden bahsetmemiş olmakla beraber , muâsırı olan şahıslardan kendileriyle münasebet kurduğu kimselerden bahsederken on

161. Bk. al-Manhal , I , var. 55^a .

larla olan temaslarına zaman zaman işaret etmektedir .

Bu eserin aşağıda kaydettiğimiz baskısında yer alan mukaddimede işaret ettiğimiz umumî vasıfları ihtivâ eden aydınlatıcı malûmat vardır .

İbn Tağribirdî bilahare bu eseri -ilerde bahsedilecek olan- "al-Dalîl al-sâfi" adlı 'l-Manhal al-sâfi" adıyla bir ciltte ihtisar etmiştir .

"al-Manhal al-Sâfi" nin yazılmasına hangi tarihte bağlanıp , ne zaman tamamlanmış olduğuna dair bir kayda rastlanılmadı. Ancak "al-Dalîl al-sâfi" adlı 'l-Manhal al-sâfi" adlı eserinin Süleymâneye ktüp. Karagelebi zâde kısmı nr. 226 daki yazma nüshanın Yûnus b. Sûdûn tarafindan istinsahının 860 / 1456 yılında yapıldığı kayd edilmektedir .¹⁶² Bu kayıttan "al-Dalîl al-sâfi..." nin 860 / 1456 yılından önce , "al-Manhal al-sâfi" nin ise ondan daha evvel tamamlanmış olması gerektiği anlaşılmaktadır . Ayrıca Paris ktüp. de "al-Manhal al-sâfi" nin 855 - 856 / 1451 -1452 de müellifine hattıyla yazılan bir nüshasından bahsedildiğine göre , bu tarihten önce bağladığı aşıkardır.

"al-Manhal al-sâfi" nin tamamı yedi (7) cild olup , altı cildi bu isimle , yedinci cildide "Kitab al-Kunâ" diye bilinmektedir .

162. Yûsuf b. Sûdûn'nu yazdığı bu nüshada istinsah tarihi 860 / 1456 yılı gösterilmekte isede , bu ifadenin biraz evvelinde -eserin sonuna doğru- al-Temurboğâvî al-Sâki'nin 863 / 1459 yılında öldüğü bildirildiğine göre bu tarihin verilisinde her hangi bir yanlışlık olduğu düşünülebilir .(Ag. bk. tavsifler bölümü)

Bu güne kadar eserin yapılmaya başlanan tek baskısı , Ahmad b. Yûsuf Necâti tarafından 1956 yılında Kâhira'da Dâir-kutub al-Mısriya matbaasında olmuştur . Bu baskının-görebildiğimiz- birinci cildi sul al-Melik al-Mu'izz ~~xxxx~~'izz al-Din Aybek al-Türkmânî'den başlan , sonra alfabetik sıraya geçerek devam eder ve Ahmad b. al-Şayh 'Ali madde sine kadar olan kısmı ihtivâetmektedir .

Bu baskının mukaddimesinde Ahmad Yûsuf Necâti eser ve bazı yazmaları hakkında aydınlatıcı bilgi vermektedir .

Eserin en eski yazmalarından 855 - 856 / 1451 - 1452 tarihinde müellif hattıyla istinsâh edilen bir nüshası Paris ktüp. nr. 2072 - 2078 de olup , bundan nakledilen bir nüshası da al-Dâr'da nr.13475 tedir .^{I63}

I63 . "al-Manhal al-sâfi " ve bazı yazmaları hkn. bk. Ahmad yûsuf Necâti , al-Manhal al-sâfi (Kâhira, 1956)'de nâşirin mukaddimesi ; Brockelmann , GAL , II , 52 , Suppl. , 40 ; IA. IV , 90 ; al-Zav' , X , 306 ; al-Manhal , II, var. 496^b ; Ahmad Zekî al-Adavi al-Nucûm (Kâhira , 1929)'da nâşirin mukaddimesi , I , 27 .

4. AL - DALİL AL - ŞÂFÎ 'ALÂ 'L - MANHA AL - ŞÂFÎ

İbn Tağribirdî'nin bu eseri , "al-Manhal al-şâfi va 'l-mustâfi ba'd al-vâfi" sinin kısaltılmış şerhidir . İbn Tağribirdî bu muhtasar eserinin mukaddimesinde "al-Manhal..." in hulasası olduğunu ve niçin kısaltıldığını ve bu kısaltmaların hangi ölçüde yapıldığını şöyle anlatır : " Bu muhtasarı telif ettim ve onu al-Manhal al-şâfi va 'l-mustâfi ba'd al-vâfi adlı târihimize dîbâce gibi yaptım . Baştan sona kadar aynen onun gibi tanzim ettim . Zikredilen târihten bir tek ter cüme dahil çıkarılmadı . Hakikaten ondaki tercümelere , muhtasar olma sı sebebiyle bu târihe bakanların hemen istediğini görmesi , evvela aradığının al-Manhal'da bulunup bulunmadığını , mevcud ise baştan ve ya sonda mı olduğunu bilmesi ve aradığı şeyin kolaylıkla hâsıl olması için kısalttım . Ona al-Dalil al-şâfi 'alâ 'l-Manhal al-şâfi adını ver dim . Bu isimde zikrettiğimiz manaya yeterlik vardır * . Esere , ilk Me lûk Türk hükümdârı al-Malik al-Mu'izz Aybek al-Türkmanî al-Şâlihî'den başladım." der^{I64} .

"al-Dalil al-şâfi" nin bilinen yazma nüshalarından birisi Süley maniye ktüp.sî keraçelebi zâde kısmı nr. 226 dedir .

I64. İbn Tağribirdî'nin bu mukaddimesinin mühim bir kısmı aşağı da bu yazmanın tavsifinde aynen nakledilmiştir. (Aş. bk. tavsifler bö lümü , nr. 226)

5. MAVRÂD AL-LATÂFA FÎ MAH VAI
YA 'L-SALTANA VA 'L-HILÂFA

İbn Tağribirdî'nin bu eseri de târihle ilgili olup , hz. Muham-
mad'ın kısaca hayatını ve âilelerini izahtan sonra , ilk halife hz. E
Abû Bakir'den Abû Sa'îd Temurboğâ'ya kadar geçen halife ve sultanla-
rın kısaca hal tercümelerini vermektedir . Hayatları anlatılan sultan
ve halifelerin hepsi 143 şahıstan ibarettir .

İbn Tağribirdî bu kitabın mahiyeti hakkında eserin mukaddimesin-
de şu bilgiyi vermektedir : " Bu kısa ve faydalı târihi telif ettim .
Onu sayıyı artırmaksızın sultan ve halifelerin zikrine tahsis ettim .
Esere efendimiz Muhammad'ın -Allah ona , âl ve eshâbının hepsine rah-
met etsin .- doğumunu ve bazı savaşlarını zikirle başladım . Yakınla-
rından bir gurubu ve âileleriyle , peygamberin ölümünü de zikrettim.
Bunlardan sonra Abû Bakr al-Sıddîk'ın hilâfetinden ve onun halefinden
başlayıp , sıra ile tertib ederek zamanımızın halifesi al-Kâim bi Amr
Allah Hamza'ya kadar olanları kaydettim ."¹⁶⁵

Sahâvî ve İbn Tağribirdî'nin talebesi olan Ahmad b. Husayin el-
Türkmânî "Mavrâd al-latâfa " 'yi , müellifin "al-Dalil al-Şâfi'alâ 'l-
Mahal al-Şâfi " adlı eserinin bir muhtasarı tleeki etmekteyse de ,

165. Bu mukaddimenin bir kısmı için şg. bk. tav eserlerin tav-
sifleri bölümü nr. ~~VII~~1.

166. Mavrâd al-latâfa ve bazı yazmaları hkn. bk. Bröckelmann ,
GAL , II , 52 , Suppl. , II , 39 ; al-Zav' , X , 306 ; Sarkis , Mu^c

bu kitabın ayrı hususiyetleri vardır . Zira peygamberimize ve ilk halifelere gerek "al-Manhal " 'da , gerekse onun muhtasari olan "al-Da_lil al-Şâfi" 'de yer verilmediği halde , bunda sathide olsa belirtilmiştir . Onlarda bulunanlarında pek çoğu hiç ele alınmamıştır . Brockmann'da bu eseri İbn Tağribirdî'nin müstakil bir kitabı olarak göstermektedir .

Eser "Mavrad al-latâfa" adıyla 1792 de J. E. Carlyle tarafından neşr edilmiştir(Bk. Mavrad al-latâfa Camâl al-Dîn b. Tağribirdî s. Annales , neşr. J. E. Carlyle ; Cambridge , 1792) .

"Mavrad al-latâfa" 'nin bir çok yazmaları vardır . İstanbul kütüdeki yazmalar eserlerin tavsifi bölümünde gösterilmiştir(şg. bk.)¹⁶⁶

6. A L - K A V Â K İ B A L - B Â H İ R A F İ N U C Ū M A L - Z Â H İ R A

İbn Tağribirdî'nin bu eseri "al-Nucûm al-zâhira" 'nın bir hulasesi olduğu ismindende anlaşılmaktadır. Ancak bu kısaltmanın hangi ölçüler dâhilinde yapıldığı , İstanbul kütüphanelerinde mevcut nüshası bulunmadığından tedkik edilememiştir .

Eserin bilinen mevcut yazmalarından biri Leid. 976/7 , diğeri Paris , 1790 nr. dedir. ¹⁶⁷

⌘

can al-matbû'ât al-'arabiya , S. 52 ; İA. IV , 90 ; al-Manhal(A. Rb. Husayin al-Türkânî) , II, var. 496^b ; al-Nucûm(Kahira, 1929) neşrin mukaddimesi , I , 26 .

167."al-Kavâkib al-bâhira " ve yazmaları hakkında bk. Brockelmann

7. AL - BAŞÂRA Fİ TAKMİLÂT 'L - İŞÂRÂ
Lİ 'L - ZAHÂBÎ

İbn Tağribirdî bu eseri Zâhabî'nin "al-İşâra" adlı eserine muhtasar bir zeyl olarak kaleme almıştır. Eserin mevcut nüshası hakkında her hangi bir malumât elde edilememiştir¹⁶⁸. Brockelmann' da müellifin bu eserini kayd etmemiştir.

8. HİLYAT 'L - ŞİFÂT Fİ 'L - ASMÂ VA
'L - ŞİNÂ'ÂT

İbn Tağribirdî'nin bu eseri bir antoloji olup, târih, edebiyat, bedî' ve matlaları içerisine almaktadır. Alfabetik olarak tertib edilmiştir¹⁶⁹.

Bilinen bazı yazmaları : Det. AM (Archives marocaines), 158 ; s. Kračkovsky, İstoriik Egypta I. T. belletrist, Zap. XXI, OII/022.

9. AL - SUK KARRÂ AL - FÂDİH VA 'L - İTR
AL - FÂİH

Bu müellifin tasavvufî şiirlerinin içerisine alan bir divanıdır.¹⁷⁰ Brockelmann'ın kaydettiği bir yazması Gediche, Esc.² 367 dir.

GAL, II, 51, Suppl., II, 39 ; Cırci Zaydan, Târîh Şadâb al-luğat al-'arabiya, III, 194 - 195.

168. al-Başâra fî takmilat al-İşâra hkn. bk. al-Zav', X, 306 ; al-Manhal (A. b. Husayin al-Türkmenî'nin makalesi), II, var. 496^b.

169. Hilyat al-Şifât ve yazmaları hkn. bk. Brockelmann Suppl.

IO. AL - B A H R A L - Z Â H İ R F İ ' İ L M A L -
A V V A L V A ' L - Â H İ R

İbn Tağribirdî'nin bu eseri de târihle ilgili olup , 32 -72 / 652-690 yılları arasındaki hâdiseleri içine almaktadır ¹⁷¹.

Yazmalarından biri Kâhira nüshasının ^{copyas-} ~~otokopu~~ olarak , Paris, ²v , 53 .

II. M A N Ş A ' A L - L A T Â F A F İ Z İ K R M A N V A
L İ Y A ' L - H İ L Â F A

Bu , İbn Tağribirdî'nin Mısır târihi ile ilgili eserlerinden bi-ri olup , 842 / 1438 (Ahmed Zeki al-'Adavî'nin ifadesine göre 719 / 1311 yılına kadar olan hâdiseleri içine almaktadır . ¹⁷²

Eserin bir nüshası Paris , nr. 1770 dedir .

II , 40 ; al-Manhal (Ahmad b. Husayin al-Türkânî'nin makalesi) , II , var. 496^b ; al-'Zav' , X , 306 .

170. "al-Sukkar al-Kâdih va 'l-'itr al-fâih " ve bazı yazmaları hkn. bk. Brockelmann , GAL , II , 52 , Suppl. , II , 40 ; İA. IV , 90 ; Dâiret al-ma'ârif al-islâmiya , I , 396 .

171. "al-Bahr al-Zâhir fî 'ilm al-avval va 'l-âhir" ve bazı yazmaları hkn. bk. Brockelmann , GAL , II , 52 , Suppl. , II , 40 ; Ahmed Zeki al-'Adavî , al-Nucûm (Kâhira , 1929) 'da nâşirin mukaddimesi , I , 28 .

172. "Mansa' al-Latâfa fî zikr men valiya 'l-hilâfa" ve bazı yazmaları hkn. bk. Brockelmann , GAL , II , 52 , Suppl. , II , 40 ; Ahmed Zeki al-'Adavî al-Nucûm (Kâhira , 1929) 'da nâşirin mukaddimesi , I , 26 .

12. NUZHAT AL-RÂYA Fİ R'İ - TÂRİH

Bu eser İbn Tağribirdî'nin sene , ay ve günlere göre hazırladığı mufassal bir târihidir . Bir çok cildlemeden ibarettir . Oksford'da bulunan bir 9. cildi 678 - 747 / 1279 - 1346 yıllarını içine almaktadır . I73

Bir nushası Bodlien , I, 733 nr. dedir .

I73. " Nuzhat al-râya " ve bazı yazmaları hkn. bk. Erockelmann, GAL , II , 52 ; Ahmad Zeki al-'Adavî , al-Nucûm (Kâhira , 1929) 'da naşirin mukaddimesi , I , 27 .

S A H S İ Y E T İ

I. AHLÂKİ C E P H E S İ :

İbn Tağribirdî'nin şahsiyetinde gerek tahsil gerekse ilmi ve siyâsi muhîtinin akislerini görmek mümkündür . İbn Tağribirdî'nin siyâsi mahfilde ve ilim muhîtinde olduğu kadar halk arasındada sevilmis olmasını , her çegit tabakadan çok geniş bir muhît edinmiş olmasız bu lunmasını daha çok onun ahlâki meziyet ve üstün seciyesinde aramak icab eder . Dilhassa kendisinin sâkin oluşu ve herkese karşı mîlâyemetle mîâmele edişi , bu arada son derece mîtevâzi olup , gurur ve kibirden uzak bulunuşu insanları kendisine yaklaştıran en mîhim meziyetleri arasındadır .

Hayâ duygusu kuvvetli , iffetli ve dindardır . İlmî ihatası onda kışkıklık vâsıtası olmayıp , dâima onu ilim ve sanetî himayeye yöneltmiştir . Kendisi çok darb-ı mescl bilirdi . Bu sebeble çok tatlı sohbetler yapar , kinâyeli konuşmalarıyla da meclislerine ayrı bir renk verirdi .

Hiç kimseyi küçük görmez ve kötü söylemezdi . İlim ve salah sahibi kimselere karşı sonderece nâzik davranır ve onlara hürmet gösterirdi . Nitekem İbn Tağribirdî'nin bu üstün meziyet ve karakterini , talebesi Ahmed b. Husayin al-Türkmânî (Dk. al-Manhal , var. 496^b) dile getirerek hocasını tavsif ederken hulâsa olarak şu noktaları belirtmektedir :

" O ilim ve amel bakımından kendi akranlarından daha ileriydi . Haya ve iffette , kötülükten sakınmakta da aynı âzîz meziyeti göster

di . Haya ve sâkinlikte darb-ı mesel oldu . Hiç kimseye kötü söylemez, büyük veya küçük , hakir veya azametli olsun hiç birisine karşı kibir lenip , gururlanmazdı. Kâzî Kamâl al-Dîn al-Bârizî ¹⁷⁴ , Kâzî 'Kuzât Şihâb al-Dîn b. Hacı al-'Askalânî ¹⁷⁵ gibi ileri gelen asaletli ilim ve devlet adamlarıyla arkadaşlık yaptı . Onların ekserisi İbn Tağribirdî'nin kapısını çalıyordu . Bu onun kereminin bolluğundan , hayra yönelişinden , fazilet ve salah sahiblerine olan sevgisiyle , onlara gücünün yettiği kadar ihsan etmesindedir. Kinâyeli konuşmada ve darb-ı mesel bilmekte onun gâibi yoktu ."

İbn Tağribirdî'nin ~~ahlak anlayışında~~ ahlak anlayışı üzerinde aile , ilim ve sosyal muhitin olduğu kadar dîni inançlarının da etkisi olmuştur.

Müellifin eserlerinde zaman zaman bazı devlet adamlarını fena tutumlarından dolayı tenkidi , bu arada dürüst ve ahlaklı olanlarını takdirle övmesi onun ahlak telekfileri hakkında bir fikir vermektedir.

XIX

174. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. 'Osman b. Muhammed b. 'Abd al-Rahmân b. İbrâhîm Kamâl al-Dîn devrin büyük âlimlerinden olup , bu da selefi gibi İbn Bârizî diye göhret bulmuştur . Kendisi edebiyatta , nazım ve nesirde , usul , fıkıh ve sair dîni ilimlerde temâyüz etti . II Zî 'l-hicce 796 / 8 Ekim 1394 tarihinde Hanât'da doğdu. 815 / 1412 yılında Kâhira'ya geldi . Kadılık yaptı . İlmî inatının genişliği , ahlak ve fazileti ile de tanındı . 26 Şafar 856 / 19 Mart 1452 Pazar günü hayata gözlerini yumdu . Kâhira'da Karâfa'ya babasının türbesinin yanına defnedildi .

175. Bk. not.50 .

2. F İ K İ R V E İ N A N Ç Y Ö N Ü :

İbn Tağribirdî'nin inanç ve fikirleri üzerinde aile , ilâm ve sosyal muhitin tesirleri olmuştur . Her şeyden önce tahsil hayatının , dî_ nitedrisat sisteminin hakim olduğu bir ortamda oluşu ve aile çevresin_ den , siyâsî muhitine kadar dîni bir atmosfer içerisinde bulunuşu is_ ter istemez mânevî inançlarını etkileyecektir .

İbn Tağribirdî dîni inançları bakımından İslam dîninin ehli sün_ net akidesine bağlıdır . Eserlerinde ehli sünnet akidelerini tamamen zıt olabilecek bir fikre tesâdüf edilemez . Meşğul olduğu İslâmî mev_ zuları devrin kuvvetli şahsiyetlerinden almış olması ve bizzat yetişme tarzı bu cephesini dahada takviye etmiştir . Müellifin ibâdetlere olan düşkünlüğü , zaman zaman nafîle oruc tutması ve bir kâg defa hac ¹⁷⁶fa_ rzasını yerine getirmiş bulunması dîni inançlara , dolayısıyla İslama bağlılığını göstermektedir . Kendisinin hanefî olması kuvvetle muhte_ meldir .

İbn Tağribirdî tasavvufa da inanırdı . Kendisinin tasavvufa inan_ dığını hissettiren ifadelerine rastlamak mümkündür . Nitekim devrin bazı tarikat şeyhlerinden ve mutasavvıflarıyla temaslarından bahse_ derken, "Onun bereket ve himmetinden faydalandık" tarzındaki ifadeleri bunu göstermektedir . Bu arada bazı mutasavvıflardan zikri ve tasavvufu aldığı kaydetmektedir (yk. bk. S. 32 , 33 , 34 .) . Ancak kendisinin

176. İbn Tağribirdî 826 , 849 , 863 / 1423 , 1445 , 1459 yıllarında hac yapmıştır . Buhususta bk. al-Zav³ , X , 306 ; Havâdis , S. 19, sene: 849 ; S. 584 - 585 , sene: 870 .

tasavvufî mesleklerden her hangi birine intisab edip etmediği hususu aydınlatacak serin bir bilgiye sâhib bulunmamaktayız . Kendisinin tasavvuffi şiirler yazması , zikri ve tasavvufu aldığı kimselerden bahsedişine bakılacak olursa , tasavvuffi bir mesleke girmiş olması düşünülerek bilirseyde hangi mesleke intisab etmiş olduğunu tahmin güçtür .

İbn Tağribirdî'nin tasavvuffi şiirlerini içerisine alan "al-Sukkar al-kâdih va 'l-'itr al-fâih" adlı divânının İstanbul kütüphanelerinde nüshası bulunmadığından , müellifin tasavvuffi fikir ve görüşlerini tetkik edilemedi . Ancak kendisinin tasavvuffi şiirler yazması ve eserlerinde yer yer işaret edilen tarzdaki ifadeleri onun tasavvufa inandığını ve ona mütemâyil olduğunu göstermektedir .

İbn Tağribirdînin müsbet düşünceli bir ilim adamı olduğu , ilmi nücum ve takvimle uğraşan kimselerin tahmin ve hâdiseler hakkındaki yorumlarına inanmayışından anlaşılmaktadır . Bu hususta kaydettiği hadiselerden birisi şudur :

I77" Ramażan 855 / Ekim 1451 tarihinde garib bir hadise cereyan etti . Takvim ve hesap ehlerinden bir gurub bu ayın son on gününün ilk günlerinde Kırân-ı nahs ¹⁷⁸ ve sultan al-Malik Çakmak al-Zâhir Çakmak'a o ayda büyük bir katı ¹⁷⁹ olacağında , sonra aynı son on günde

I77. Bk. al-Nucûm , VII , 219-220 , sene: 855 .

I78. Kırân-ı sa'dayn , mişteri ve zuhra yıldızlarının birleştiği zamandırki , bu zamanda doğan veya savaşa çıkan kimsenin saadet ve zafere erişeceğine inanılırdı . Kırân-ı nahsayn da Zuhal ve Kerrih yıldızlarının birleşmesidir . Bu anda doğan veya böyle bir zamanda harbe çıkanlara büyük felaketler geleceğine inanılırdı .

diğer bir kırışın olup , onu bu katı'ların takip edeceğinde ittifak etti-
ler . Bu katı'lar sebebiylede sultanın zevâli fikrinde birleştiler. Bu
ay geçti . Halbuki sultan his ve bedende hayır ve selâmettedir . Ben sö-
zû geçen on günde âdetin hilâfına olarak ona isâbet edecek felâket ya-
hut zorlukları veya onların sözlerine yakın bir şeyi görmem için sul-
tanla beraber bulundum . Onların söyledikleri bu fena haberlerden hiç
birisi o zaman içinâk vukû bulmadı . Sultana üzüntü verecek bir vaka
ve bedeni bir ârıza görülmedi."

Müellifin bu ifâdesinde onlara inandığı hissini veren bir anla-
yış sezile bilirsede , aslında onların yalanlarını tedkik gayesiyle
inanır göründüğü kanaatındayız . Zira şu ikinci hadiseyi zikrederken
nucûm ehline ağır bir dille hücum ederek , onlar hakkındaki görüş ve
düşüncelerini de vuzûha kavuşturmuştur :

180 "Tenem Min 'Abd al-Razzâk al-Muayyadî'nin 181 garib bir işi-
ne tesâdüf edildi . al-Agraf İnâl 182 onu hapsedince , o, dostlarından

179. Katı' , heyet ilminde büyük tehlike için kullanılır . (Bk.
IA. VI , 430 .)

180. Bk. Havâdis , S. 570 - 571 , sene: 868 .

181. Tenem Min 'Abd al-Razzâk al-Muayyadî , Muayyad'ın âzâdli kö-
lelerindenidir . Gerek Muayyad gerekse Zâhir Çakmak zamanında İskende-
riye , Hamât ve Haleb nâibliği gibi mühim görevler aldı . Sonra millî
savunma bakanı (emir-ü silah) ve devlet şurası reisi (emir-u silah) oldu.
Daha sonraları Agraf İnâl İskenderiye'de onu hapsedti . Filahera sul-
tan Hoğkadam serbest bıraktı ve Şam nâibi oldu . Cîâd al-avval 868 / Ocak
1464 de Şam'da öldü . al-Sûfiya mezarlığında yaptırdığı türbeye defn
edildi . (Bk. al-Manhal , I , var. 241^a ; al-Zav' , III , 44 .)

bazılarına ağır geldi . Tenem işinin ne olacağına yöneldi . Müneccim_lerden bu hususta tam bilgi sahibi şöhretli birini istedi . Onunla baş başa kaldı . Müneccim ona her iyiliği vadetti . Kendisine yıldızların durumlarıyla ilgili bir zâirca yaptı . Onu düzeltti ve seğlamlaştırdı . Oradaki nazmın beyitleri ona açıklandı . O beyitlerin mazmunu Tenem'i mutlaka Mısır meliki olacağıdır . Adam sözünde asla güphe etmedi . Bunun anlattı ve zâircanın manzum beyitlerini bana verdi . Bunun , İskende_riye'de hapsedilen Tenem'e gönderilmesini veya benim götürmemi iste_ di . Ben beyitler üzerinde düşününce , onun uydurma olup , hakikatla il_ gisi bulunmadığını gördüm ve "Allah'a yemin ederimki o bizzat sağmadır Bizim devrimizde bu ilimden bir şey anlayamız yoktur ." dedim . O da , "Söylediğin doğrudur . Fakat bu müneccimin sözünün hakikat olması lazım_ dır ." dedi . Ben de dedim ki , acele etme . Tenem'in hayatı hakkında ki bu beyitleri yazayım . Eğer onun sözü doğru çıkarsa , o kendi sahasın_ da üstad'dır . Yersiz ve ölçsüz konuşmakta bana âittir . Her iyi ile müj_ de ona . Eğer o yalansa , ona vâkıf olan , bunun dinden çıktığını , câhil , yalancı , Allah'ı ve "Gâibi Allah'tan başka kimse bilmez" ilâ_ hî sözünü yalanlayan bir müfterî olduğunu bilir .

Tenem , benimle münâzaalı adam öldükten sonra vefat etti . Eğer

182. Aşraf İnâl , al-Malik al-Aşraf Sayf al-Din al-'Alâî al-Zâ_ hiri Mısır ve Suriye sultanı olup , 857-865 (1453-1460) yılları arasın_ da hüküm sürdü . Daha önce Mısır askerî atabekliği ve Safad nâibliği gibi mühim hizmetlerde bulundu . Hyt. hkn. bk. İA. V , 989 ; al-Manhal, I, var. 161^b ; İbn İyâs , II, 39-65 ; Mavradâî al-latafâ (nşr. Carlyle), Sâ. 129-132 .

adam ölmeseydi , aramızda yeni bir durum olurdu .

Ömrüme gözüm bu fen ehlinden daha hayasız yüzü ve yalancasını görmedi.*

Bu ifâdelerden müellifin onlara inanmayışında akl ve tecrübelerinin olduğu kadar , dîni inançlarınının da etkisi bulunduğu anlaşılmaktadır .

İbn Tağribirdi'de ruyalara karşı bir hassâsiyet görülmektedir . Bu hassâsiyet kendisinin bazı ruyalara inandığını göstermektedir . Bu inancın doğmasında , bazı ruyaların görüldüğü gibi vukuuna şahit olmasından dolayı şahsi tecrübesinin olduğu kadar , dîni inançlarınının tesiri de düşünülebilir. Nitekim İslam dîninde vahyin çeşitlerinden bahsedilirken , peygamberlerin gördüğü ruyaların bir çeşit vahiy olduğu kayd edilir . Peygamberler hakkında vahiy telekki edilen ruya , insanlar için mutlak bir ilham kaynağı kabul edilmemekle beraber , bu ruyulardan bazılarının doğru olabileceği inancı hakimdir . Bu bakımdan ruyayı , sâdik ruya ve kâzib ruya diye iki kısma ayırırlar .

Müellif üzerinde bu inancın etkisini de düşünmek mümkündür . İbn Tağribirdi'nin ruyalara karşı düşüncelerini şu iki hadiseyi nakl ederek belirtmeye çalışalım :

183 " al-Şayh 'Abd al-Karîm ¹⁸⁴ , büyük adam Ahmad al-Badavî'nin ¹⁸

183. Bk. Havâdis , S. 379 , sene: 862 .

184. al-Şayh 'Abd al-Karîm b. 'Ali b. Muhammad b. 'Ali b. Ahmad 'Abd al-Macîd , Ahmadî'nin makamının halifesi idi . Kendisi 18 Safar 862 / 6 Ocak 1458 Çarşamba sabahı öldürüldü . Bâb al-Nasr'da Şayh Mubârak'ın türbesine defnedildi. İyi huylu bir insan değildi (Bk. al-Zav', IV, 316).

makamı olan meşhata layik değildi . Sultanlığın hazine kâtibi olan Şams al-Din Muhammed al-Tandîsî bana, Şeyh 'Abd al-Karim ölmeden önce ruyasında Ahmed al-Badavi'nin mezarı açılmış ve mezarın içinden ,

- Şu çocuğu bırakmayınız , benim yanıma geliyor , onu öldürünüz .
Dediğini haber verdi . Bu sırada 'Abd al-Karim Kahira'da bulunuyordu . Bundan sonra ancak bir kaç gün geçmişti . 'Abd al-Karim öldürüldü , Ka-
tilli bulunamadı ."

İkinci hadise daha uzun olup , İbn Tağribirdî'nin şahsı ile de ilgili olduğundan daha çok ilgi çekicidir . İbn Tağribirdî bu hadis yi şöyle anlatır : 186 " Rabî' al-avval 872 /Aralık 1467 tarihinde bi-
Cuma günü^{al-}sultan Hoşkadan vefât etti . Devlet ileri gelenleri defninde hazır bulundu . Bununla beraber insanların hepsi ona esef etmeyordu . Buğzdan değil , fakat kölelerine kötülüğünün fazla oluşundan dolayı göz yaşları ona cimrilik ediyordu . Halbuki onun iyilikleri , kötülük-
lerinden fazladır . Ancak insanlardan bazıları ağlar gözüküyordu . Bu

185. Ahmed al-Badavi'nin tam adı , Ahmed b. 'Ali b. İbrâhim dir . 1200 - 1276 m. yılları arasında yaşamıştır . Kendisinin Hz. 'Ali' nin neslinden geldiği iddiâ edilir . 'Abd al-Kâdir Gîylânî gibi bazı tanınmış matasavvıflarla görüşmüştür . Afrika bedevileri tarzında yü-
zünü örttüğü için al-Badavi denilmiştir . Kendine mahsus bir tasavvu-
fi kî görüğü olup , Mısır ve civârında zamanında ona başlananlar ol-
muştur . Mensubları Ahmediya diye bilinirler . Zâhiriî alametleri kir-
mızı sarıktır .

Hayatı ve bazı tasavvufî görüşleri için bk. İA. I, 176 .

186. Bk. Havâdis , S. 555-556 , sene: 872 .

sebeble Mütenebbi'nin şu beytini hatırladım :

إِذَا اشْتَبَهَتْ دُمُوعٌ فِي خُدُودِ
عَلِيمَانَ بِنِي إِسْحَانَ تَبَاكِي

(Manası: Yanaklarda göz yaşları şüphe ettikleri zaman , ağlayan kimseyi ağlar gibi yapar biliriz.)

Onun ölümünde benim için nâdir bir şey oldu . o da şudur : 870 / I466 yılında ayın 9.cu günü oruçlu idim . Cuma gecesi rüyada dostlarımdan birini gördüm . Yanıma girdi . Sonra şeyh sene selam ve teşekkür eder dedi . Sanki ben , o işaret edilen şeyha dünyadan bir şey göndermişim , fakat unuttum . sonra o ,

- Şeyh sene , sultan Rabi' al-avval'da ölecek diyor , dedi , ve sene tayin etmedi . sonra bırakıp gitti.

Ben uykudan kalktım . İşime hayret ve taaccüb ediyordum . Ruyayı söylemekten sükût etsem , sonra onu söylesem , bir çokları tarafından itham olunacağım . Ne-hemen- Söylesem , bir çokları onu sultana ulaştıracaklar . Sonra aklına güvendiğim dostlarımdan bazılarına söylemeyi düğündüm . Onlar beş kişi idiler . Biz 870 Rabi' al-avval / I465 kasiin ayını bekledik . O ay geçti . Sultan sıhhat ve âfiyetteydi . Ben gördüğüm ruya asılsızdır , onun hâkikati yoktur , dedim .

Ruya şâfi'î âlimlerinden ve Mısır ülkesi kâzîlerinden olan Camâl al-Din al-Bakriy¹⁸⁷ adındaki şahsa ulaştı . O da , bunun Rabi' al-

187. Bu şahsın Yehya b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Sulaymân b. Yûsuf kx al-Şaraf b. Muhibb al-Bakri olmasi muhtemeldir . Kendisi Kâhîrelîdir ve şâfi'î'dir . Yehya 'l-Bakri diye marûftur . Kâhî

Şehir'den başka birinde olması mümkündür , dedi . Sonra fakih ve muta_savvif olan gayhi 'Abd Allah Muhammed Sibt b. Lubbân'dan 188 gunu hi_kâye etti :

Hocası Mekke'ye dönmeden önce ruyasında bir adam , kendisinin ~~...~~ Zî 'l-hicca ayında öleceği yazılı bir kağıdı ona verdiğini ve sene tayin etmediğini anlattı ve dedi ki ,

- Ne zaman Zî 'l-hicca ayı gelse , o ayda adam ölümüne hazırlanırdı Ruyadan bir kaç yıl sonra Zî 'l-hicca ayında Mina'da öldü. Oraya defn edildi . Bu sultan da Rabî' al-avval' ayında ölecektir , dedi. Ben ,

- Bu sene geçti , dedim .

Bu sene (872 / 1467) ayın dokuzuncu günü olunca , onun ölüm has taliği başladı . O gün yukarda zikredilen ruyayı gördüğüm gündü . Bu ruyadan iki yıl sonra vuku bulan bu hastalık , ruyayı gördüğüm günün sabahı gibi , Rabî' al-avval'in 14 Unde Cumaertesine günü öyleden son_ ra vefatına kadar devam etti. Ruyamda iki ziyâde vardı . Biri hastalı_ ğının başlaması ruyayı gördüğüm gibi bir gecede olması , diğeri ise ölü münün ruyayı gördüğüm gecenin sabahı gibi bir zamanda vuku bulması."

ra'da doğdu ve orada yetişti. Devrin kudretli âlimlerinden ders aldı . Çeşitli ilim ve fenlerde temâyiz etti. Geniş bir muhiti vardı . Deha gok tasavvuf , fıkıh ve hadislerle meşgul oldu . Muhtelif dini hizmetler_ de bulundu . Cumâd al-sânî 874 / Aralık 1469 tarihinde bir Çarşamba gü_ nü âniden öldü. (Bk. al-Zav' , X , 257 - 258 .)

188. Muhammed b. 'Abd al-Rahmân b. Ahmad al-Sams al-Misri al-Sâfi kendisi Sibt al-Lubbân diyebilinir. 772/1370 de doğdu. Tanınmış bilgin_ lerden okudu. Muhtelif ilimlerde, hasseten hadiste temâyiz etti. 836/ 1433 yılında hac esnasında Mekke'de öldü. (Bk. al-Zav' , VIII , 49 .)

Bu hâdiselerden de anlaşılacağı gibi , İbn Tağribirdî bazı ruyaların doğru olabileceğine inanmaktadır . Bu arada dikkati çeken bir nokta ise müellifin her hangi bir şeyi hemen kabul etmeyip , evvela günhe ile karşıladıktan sonra , hâdiselerin seyrini bekleyip , neticeye göre bir takım fikirlere yönelmesidir . Bunu yalnız inandığı konularda değil , aynı zamanda inanmadığı mevzûlarda da göstermiştir . Mesela , nucûm ehline inanmadığı halde onların haberlerini de şüphe ile karşılayıp , neticeyi beklemiş ve kat-î hükmini ondan sonra vermiştir .

3. İ L M İ Y Ö N Ü :

Tahsil hayatını tedkik ederken de görüldüğü gibi , İbn Tağribirdî devrinin rağbette olan bütün ilim dallarında çalışmıştır . Dini ilimlerden , daha çok Kur'ân , hadis ve fıkıhla meşgul olmuştur . Ayrıca bilhassa târih , edebiyat , mantık ve biraz da heyet ilmiyle uğraşmıştır . Bunların dışında bazı harp sanat ve fenleriyle de uğraştığını da talebesi Ahmad b. Husayn al-Türkmanî'den öğrenmekteyiz . Bunlar binicilik , ok , mızrak ve kılıç kullanma ve niğancılık fenleridir . Bu fenleri o sahada ileri gelenlerden aldı . Bu hususta akranlarından çoklarına üstün geldi .

İbn Tağribirdî ilimde muayyen kalıplara içine sıkışıp kalmamıştır . Oldukça geniş görüşlüdür . Bilhassa minakaşası kat-î bir neticeye ye varmayacak olan meselelere iltifat etmezdi . Müellifin bu karakterini bize en güzel belirten bir örneği kendinden dinleyelim . Emir Sayf al-Din Aktûb b. 'Abd Allah Müsavî al-Zâhirî ¹³⁹ 'den bahsederken şöyle der : ¹⁹⁰ " O Türk asıllı idi . Fakihî . Ekserî Türk bilginleri

gibi oda kâide üzerindeki meselâlerin zâhirine bağlıydı . Bir defasın_ da bana bir sual sordu . Sorusuna "بَابُ" kelimesi ile başladı . O , su_ âli tamamlamadan önce ben ona ,

- "بَابُ" merfûdur . Hangi cihetle ? dedim .

- Ömrümde böyle şey igitmedim , dedi .

Orada bulunanların hepside güldü . Bundan sonra ölünceye kadar bana bir daha sual sormadı ."

İbn Tağribirdî'nin geniş bir ilmi ihâtaya sâhib olduğu ve ken_ di devrinde münevver bir kimsenin okuması ve bilmesi gereken mevzûlar_ la derece derece ilgilendiği daha önceki bahislerden anlaşacağından tekrârında fayda mülâhaza etmiyorum . Ancak Şahâvî'nin bu noktada bi_ raz sonra belirtmeye çalışacağım tenkidlerine rağmen , şu tarzda tek_ dirkâr bir cümlede sarf etmektedir : 191 " O fevkal âde kâbiliyetli , gâyet sâkin ve hoşsohbet bir adamdı . Bir çok şîr ezberlemiştir . Türk_ lerin mevki ve hallerini bilmekte takti ."

Şahâvî ayrıca onun , Türklerin hakkını korumaktaki hassâsiyeti_ ne ve Türkler arasında çok sevildiğinden aynı cümlelerin devâmında

189. ^{al-}Amir Sayf al-Dîn Aktûh b. ' Abd Allah al-Mûsavî al-Zâhirî , Muhtelif mevkilerde bulunmuş , Zâhir Çakmak iki defa nefyetmiş ve af_ fedilmişti . Hayatının son günlerini Kâhira'da geçirdi . 12 Şafar 852 / 16 Nisan 1448 tarihinde hayata gözlerini yumdu . (Bk. al-Nucûm , VII; 317 , sene: 852 .)

190. Bk. al-Nucûm , VII , 317 , sene: 852 .

191. Bk. al-Zav' , X , 305 - 306 .

işâret etmektedir .

Sahâvi bu tarzdaki takdirlerine rağmen gâyet ıgneli bir dille İbn Tağribirdî'yi tenkid etmiştir . Müellifin bazı eserleri ezberlemiş bulunmasını kendi zumu olarak vasıflandırmaktadır. Bilhassa İbn Tağribirdî'nin eserlerindeki bazı hatalarla ilgili tenkidleri daha çok yer isgal etmektedir. Sahâvi'nin bu tenkidlerinin mühim noktalarını burada aynen vermeye çalışacağız.

Sahâvi , İbn Tağribirdî'nin eserlerini kısaca belirttikten sonra şöyle devam eder : ¹⁹² " Bu eserlerinde tenkidciler tarafından bilinen bir çok yanlış ve hatalar vardır . Bu hatalar oldukça açıktır . hatalardan bazılarını şöylece sıralaya biliriz :

Neseblerde olan yanlışlıklar ; Mesela , İbn Tağribirdî büyük dedesinin ismi Nu'ma olan birinin nesebini kaydederken , Nu'ma'yı o şahsın babası olarak göstererek , al-Huccâ Ahmed b. Nu'ma şeklinde zikretmiştir .

İsimlerden nesebte tekrar edilenlerin bazan eksik , bazan da fazla oluşu ; Mesela , nesebte üç tane "Ahmad" varsa onu dört , dört tane ise beş göstermek veya aksini yaparak gibi .

Hâdiseyi tersine çevirmek ; Talebeyi hoca , hocayı talebe göstermek gibi .

Kelimelerin bünyesini tahrif etmek ; Mesela , "ع" ve "ف" harfleriyle "العراق" kelimesini bir defasında "العراق" la "القواف" , bir başka defasında da muhaffef olarak "ع" harfiyle "العراق" yapar . "الحامية" keli-

mesini "الخاتبة" , "تعيين" kelimesini "بعثت" , bazan da aksini yapar . "مؤيد" kelimelerini "زيد الدين" ve "ابن شكر" ile "ش" "ابن شكر" "الدين" şeklinde zikreder .

Bu hatalardan biri de tağyirdir ; "سليمان" kelimesini "سلمان" dan , "عبد" kelimesini "عبد الله" tan ve "صدر" kelimesini "عبد الله" tan tağyir etmiştir .

al-Hâvi sahibi "Abd al-Şaffâr" 'ı "Abd al-Vahhâb" yaptı. Meşhûr "İbn Camra al-Valiya" 'ya "Muhammad" , Şam reislerinden biri olan "Şâlih al-Din Halil b. al-Sâliha" 'da "Muhammad" adını verdi . Meşhûr "Abd al-Rahmân al-Bûtfî" 'yi "Abû Bakr" yaptı.

Subh al-A'sâ sahibi "Ahmad b. 'Ali b. al-Kalkaşandî" 'ye "Abû 'Abd Allah" adını verdi.

Bu bozukluklardan birkaç diğeri de tekrarlardadır. Bir şahsı iki yerden birinde İbrâhîm , diğesinde Ahmad yazar .

Bu dil hatası ve yanlışlığı birde kelimelerin kullanılışlarında teleffuz bakımından birbirine yakın olanlarda görülmektedir ; Mesela, "Zavvaca" kelimesi yerine "azvaca" , "al-hayâ" yerinde "al-hayât" , "az'acahû" yerinde "ac'aza" , "al-kaâba" yerinde "al-kayâba" , "al-hazîz" yerinde "al-haîz" , "muntazîma" yerinde "mutazîma" ve "zanîn" yerinde "zanîn" kullanılmıştır.

Bu hatalardan bazılarıda , sanki mücerred işitme ile yazılmış gibi hâdiselerde ittifâk etmeyen şeyi zikretmesidir . Mesela al-Şihâb b. 'Arabsâh hakkında " O , İbn al-Şavvaf'ın yerine Şafar 854 M. tarihinde Hamât'ta hanafi kâzîliğine getirdiler" der. Halbuki İbn al-Şavvaf aynı ayın peşinde gelen ayın ikinci on gününde geldi . Cumâd al-

Şhir'in sonunda döndürüldü . Bu hâdise al- Camâli b. al-Sâbik al-Hama_ vi'nin bana bildirdiği ile uyusmamaktadır.

Nasr Allah al-Rûyânî'nin kendi zâviyesinde medfûn olduğu sözü de aynı şekildedir. Tercüme-i hallerinde geçmişteki mutaassıb kimseler_ den bazılarını taklid eder . Mansûr b. Şaffiy , Canbak al-Çadevi gibi. Yahutta bu hususta kendi arzusuna tâbi olurdu ."

Sahâvi'nin bu tenkidlerine bakılacak olursa , belirtilen hatala_ rın mühim bir kısmı , her insanın farkında olmadan yapabileceği kelime ve harf yanlışlıklarıdır . En normal zamanlarda bile yapılabilecek cins_ tendir . Belkide bu harf ve kelime yanlışlıkları doğrudan doğruya ka_ tiblere âittir . Bu noktayı bilmeyoruz . Çünkü Şahâvi, yaptığı bu tenkidleri müellif hattı üzerinde mi yoksa başkalarının yazdığı nüsha_ lardan mı hazırladığına dâir her hangi bir malûmât vermemektedir .

Sahâvi'nin zaman zaman yaptığı tenkidler kendisinin İbn Tağrib_ birdî'ye karşı dâima bir kıskançlık psikolojisi içerisinde bulunduğu hissini vermektedir . Zira bir çok eserler veren bir şahsın elbette ba_ zı hataları olacaktır . Ancak , bu hatalar kasten ve sırf hadiseyi ve hakikati tahrif gayesine dayanırsa , ilmin haysiyetine bir tecâvüz olacağından affedilmeyebilir . İbn Tağribirdî'nin gösterilen hatâların_ da böyle bir kastin olduğu söylenebilecek bir hâdise görülmemektedir . Uzun bir devrin târihi , teferruatıyla hazırlanırken bazı hadiseler yanlış aksetmiş , bazı isimler unutulmuş veya yer değiştirmiş olabile_ ceği gibi , bazanda her hangi bir kasıt olmaksızın hâdiseler ayrı ayrı_ açılardan mütâlaa edilerek , farklı neticelere varmakta mümkündür . Şüphesizki bütün bu ihtimallere rağmen hatayı hata olarak tenkid et_

mek gayet tabiidir. Ancak , Şahâvi'nin İbn Tağribirdî'yi tenkitirken, daha çok tenkide yer ayırması , ona karşı bir kıskançlık duyduğunu hissettirmektedir .

4. T A R İ H Ç İ L İ G İ :

İbn Tağribirdî'ye gerçek şahsiyetini kazandıran yönü tarihçiliğidir . Makrizî ve 'Aynî gibi devrin iki büyük tarihçisinin tedris ve tesirinde yetişerek , târihe karşı üstün bir alaka duymaya başlamıştır. Verdiği eserlerden de anlaşılacağı gibi , bu hususta devrin en ileri gelen tarihçileri arasında yer almıştır . Bilhassa Makrizî'nin ölümünden (845 / 1441) sonra ön safta yer almıştır . İlmî otoritesini -târihte- Makrizî'ye dahi kabul ettirmişti~~ri~~ olup , kendisine tarih zevk ve şuurunu aşılayan bu şahıs onun fikirlerine değer vermiş ve zaman zaman İbn Tağribirdî'nin bazı noktalarda görüşlerine müracaat etmiştir.

İbn Tağribirdî tarihî eserlerini hazırlarken başlıca şu kaynaklardan faydalanmıştır :

A. Kendisinden önce yazılmış olan tarihî eserler . Bu nevi eserlerden bilhassa kendi devrinden önceki olayların izah ve naklinde faydalanmış olmakla beraber , kendi devrindeki hadiseleri izâh ederken onlardan bir hayli yararlanmıştı . Onların görüşlerini belirtirken "onun hakkında falan şöyle der," tarzında kâ ifâde eder . Nitekim İbn Tağribirdî'nin eserlerinde hassatan "al-Manhal al-sâff" 'de Makrizî , 'Aynî , Şafadî ve Zehabî gibi tanınmış tarihçilerden sık sık nakiller yapar .

B. Müstakil rivâyetler ; Müellif târihi olayları öğrenme ve araştırmada faydalandığı yollardan biri de budur . Mısır ve Arabistanın muhtelif yerlerinde bulunduğu sıralarda , oralarda karşılaştığı , târihi hâdiselere meraklı ve bu hususlarda bilgi sâhibi kimselerden birçok rivâyetler dinlemiştir . İbn Tağribirdi'nin tahsil hayatı ve târihi konularda faydalandığı kimselerden bahsedilirken de işaret edildiği gibi kendisi , 'Abd al-Latîf b. Muhammed b. Abî 'l-Fath'tan ¹⁹³ bahsederken , " 852 /1448 yılı geçince Mekke'de kendisiyle tanıştım . Aramızdaki dostluk ve aşırı sevgi devam etti . Şark meliklerinden çoğunun hallerini bana o hikâye etti " ¹⁹⁴ , der . Eserlerinde de bu rivâyetleri yer yer kayd ettiği görüldür .

C. Şahs müşâhedeleri ; İbn Tağribirdi'nin eserlerinin mühim bir kısmı yaşadığı devre âit olduğundan şahsi müşâhedelerine daha çok yer verilmiştir . Kendisinin , yaşadığı muhit ve devrin tanınmış siyâsi , askerî , ilmi , edebi ve diğer sahalarda marûf olan şahısların çoğuyla yakın ilgi kurması bu müşâhedelerini daha da kıymetlendirmektedir . Nitekim İbn Tağribirdi'nin eserlerini değerlendiren en mühim taraflardan birisi de hâdiselerin çoğunun şahsi müşâhedelerine dayanmasıdır .

Bunların dışında bir tarihçinin faydalanması gereken tâlî derecedeki diğer kaynaklardan da istifade etmiştir .

Hâdiseleri mümkün olduğu kadar objektif bir tarzda , sâde bir dil ile vermeye çalışır . Bazı noktalarda tarihçilerin fikir ve kanaatlarını

193. Bk. not. 60 .

194. Bk. al-Manhal , II , 78^{a-b} .

kaydetmeyi de ihmal etmez .

İbn Tağribirdî sadece olaylar zincirini nakleden bir tarihçi olmayıp , gerek yaşadığı gerekse daha önceki devirlerin hadise ve olayları hakkındaki şahsi görüşlerine de fazlaca yer verir . Hadiseleri ve târihi şahsiyetleri tahlil ve tenkid eder . Bu değerlendirmelerin de hemen dâima geniş târihi bilgisi zâviyesinden yaptığı müşâhedelerinin temel teşkil ettiği görülür . Müellifin bu târihi tenkidlerini eserlerinin bir çok yerinde görmek mümkündür . İbn Tağribirdî şahsi görüş ve tenkidlerini belirtirken ekseriya "قلت" kelimesiyle söze başladığı görülür .

Dütün eserlerinde sâde bir ifade kullanır . Hâdiseleri izâh ederken mevzûile mütênâsib darbı meseller ve tanınmış şâirlerin beyit ve kıtalarını naklederek , ifade ve eserin akışına daha câzip bir renk verir . Şâir ve ediblerden bahsederken sık sık onların şiirlerini , bu arada bazı târihi olay ve şahıslarla ilgili şiir , kasîde, ve mersiyeleri nakletmeyi ihmal etmez . Bazı tabii âfetler ve Nil'in akış rejimi ile alakalı şiirlerde bir hayli kabarıktır . Bilhassa bu şiirlerin mühim bir kısmının kendi devrindeki şâirlere âid olup bizzat dinlediği nazımlar oluğu , eserlerini edebiyat tarihi bakımından daha da kıymetlendirmektedir .

5. SİYASETLE İLGİSİ :

İbn Tağribirdî doğduğu günden ölümüne kadar hemen hayatının her safhasında devlet hizmetlerinde mühim rolü olan insanlarla beraber

bulunmuştur . Hayatının bir kısmını resmî hizmetle geçirdiği düşünülür se , böyle bir insanın siyâsetle ilgilenmemesi ve bizzat siyâsî olaylara karışmamış olması tasavvur edilemez . Nitekim daha önceki bahislerde devlet reislerinden pek çoğuyla olan temaslarına ve bilhassa hayatının sonlarına doğru bu meliklerin , kendisinden sık sık fikir aldıklarına işâret edilmişti . Ayrıca bir tarihçi olması itibariyle de siyâsî olayları , onların inkışaf ve seyrini takibe mecburdu . Nitekim İbn Tağribirdî'nin bazı siyâsî olaylara karıştığı ve fikren onlara yön verdiği kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır . Bazen bu iştirakleri hükümdarlar seviyesinde bir değer kazanacak çapta olmuştur .

Siyâsî hâdiselerle olan yakın alakasını müellifin bizzat kendi ifadelerinden takib edelim ; ¹⁹⁵ " Cidde nâibi emir Canbek al-Zâhiri ¹⁹⁶ , al-Malik el-Muayyad Abû 'l-Fâth Ahmad'in ¹⁹⁷ tutumundan menun değildi . Canbek kendisindeki yükü kaldırır ümidiyle al-Malik al-Muayyad'a müdâhalesi hakkında benimle fikir teâtifinde bulundu . Kendisine , ona müdâhale etmesini işâret ettim . O da, ona müdâhale etti . "

195. Bk. al-Nucûm , VII , 674 - 675 , sene: 865 .

196. Canbek al-Zâhiri'nin asıl adı Canbek b. 'Abd Allah al-Zâhirî al-Amîr Sayf al-Dîn dir. Cidde nâibi diye meghurdur . Melik Zâhir Çakmak'ın satın alıp , âzâd ettiği kölelerdendir . 840 / 1436 yılında Zâhir Çakmak Cidde benderliğine tayin etti . Sonra Cidde nâibi oldu . (Hyt. hkn. bk. al-Manhal , I , var. 254^a .

197. al-Malik al-Muayyad Abu 'l-Fâth Ahmad 14 Cumâd al-avval 865 / 25 Şubat 1461 Çarşamba günü Mısır saltanatına geldi . Saltanatı aynı yılın 19 Ramazan / 28 Haziran Pazar gününe kadar devam etti . Mısırda'da 37. Türk hükümdarıdır. 835 / 1432 de doğdu. 873/1467 de öldü. (Bk. al-Zav' , I , 246 .)

Müellifin bu ifâdesinden de anlaşıldığı gibi ekseriya siyâsi o_ laylara fikren iştirak etmiştir . Kendisinin hem kuvvetli bir târihçi, hemde devrin sultan ve ileri gelenleriyle olan yakınlığı , görüşlerine güvenilir bir insan olması onun fikirlerini daha da kıymetlendirmiş ol_ malı ki , saltanata tesir edebilecek kadar aşırı bir değer kazansın .

İbn Tağribirdî'nin bazı devlet adamlarını tenkidle , kötülediği, bazılarını takdir edip övdüğü , eserlerinde sık sık rastlanan hususîge in lerdendirxx oluşu da onun fikren siyâsetle olan yakın ilgisini göste_ rir . Kötülemelerine örnek olmak üzere zikredilebilecek hâdiselerden bir kaçı şunlardır :

198 " ^{al}Amir Akboğâ al-Tamrâzî'ye 199 mülâki olmuşum . Ben atabek Çakmak İnâl'ı sordu . Bende ,

- Saltanatla kendi arasında , kendi adına sikke bastırmaktan baş_ ka bir şey yapmadığ , dedim".

Tağribirmiş al-Türkmânî ²⁰⁰ hakkında da şöyle der : ²⁰¹ " Eğer Tağribirmiş Haleb ahâlisi üzerinde bir devlet olsaydı , zulmünden , dîni zaf ve kininden dolayı mutlaka Timurlenk'in yaptığından fazlası_ nı yapardı. "

Abu 'l-Mayr al-Nahhâs'tan bahsederken onu sık sık tenkid edip kötülemekte ve 853 / 1449 yılında uğradığı felaketleri şöyle dile ge_ tirmektedir ; ²⁰² " Ben diyorum ki eğer bir kinse dayanın şiddetinden

Ek.

198. al-Nucûm , VII , 122 , sene: 842 .

199. Bk. not. 30 .

200. Tağribirmiş al-Türkmânî'nin asıl adı Husayin b. Ahmad Tağfi.

Ölseydi , Abu 'l-Hayr bu gün mutlaka ölürdü . Bunların hepsi sultanın rızası olmadan yapılıyordu . Çünkü melûkler ve yerli halk onu yok etmekte ittifâk etmişti . Bu gün Kâhira'da meşhûr günlerden biri oldu . Bu hâdise gibisini görmedim ve işitmedim . Halbuki devlet reislerinden mülkleri yıkılıp , evleri yağma edilen ve malları alınan pek çok kimse geçmişti . Bununla beraber bunlardan hiçbirine Abu 'l-Hayr'ın uğradığı bir kısmı dahî vâki olmadı . Halkın hepsi de onun aleyhinde idi . Mutlaka onu yok etmek isteyenlerdi . Ben diyorum ki , onlar yaptıklarında mazurdurlar . Çünkü o dün zillet , fakr ve iflâs içinde iken, bu gün riyâset ve mâlî imkanların zirvesinde ve saltanatın yakınlarından oldu . Bu büyük değişiklikle beraber kibre kapıldı..."

203 " Cumâd al-âhîr 854 / Temmuz 1450 ayın son günlerinde Abû 'l-Hayr al-Nahhâs'ın cinnet getirdiği ve sözünü karıştırdığı sayıası Kâhira'da yayıldı . Ben dedim ki ,

- Şuîrunu kaybetmek onun için hak oldu . Çünkü o bir şeydi . Sonra başka şey oldu . Sonra olduğundan daha aşağı bir şeye döndü . Önce fakirdi . Sonra farkında olmadığı bir zamanda kendisine saâdet vefâ etti . Nihâyet o saâdetten dolayı büyük hazza erişti . Sonra zaman onu yalnız bıraktı ve hapiste oldu . Dövdü ve evi yıkıldı . Bulunan malları alındı . O , cinnet getirmekte mazurdur."

birmiş al-Türkmânî al-Bahsanî dir. Uzun zaman Haleb nâibliği yaptı. 17 Zî 'l-hicce 842/2 Haziran 1439 pazar günü öldürüldü. (Hyt. hkn. bk. al-Manhal , I , var. 219^a ; al-Zav' , III , 31 - 35 .)

201. İ.k. al-Nucûm , VII , 97 , sene: 842 .

İbn Ta'ribirdî Abu 'l-Hayr al-Nahhâs'tan bahs ederken onun felâketiyle ilgili şöyle garib bir tesâdüfî de zikreder : 204 * Garib bir tesaduf oldu . Abu 'l-Hayr'ın mihnet ve felâketinden kısa bir müddet önce arkadaşlarından biri yanına girdi . Kendisine hürmet ve tazime başladı ve işinde mübâlağa etti . İsteddiği her şey tamam oldu . Ona mizah yoluyla şu şiiri söyledim :

إِنَّا نَمُّ أَمْرًا بَدَأَ نَقْضَهُ تَوَقَّ زَوَالًا إِذَا قِيلَ تَمَّ

(Menası: Bir iş tamam olduğun zaman noksanı âşikâr olur . Bir şey tamamlandı denildiğinde yok olmasını korkarak bekle.)

Bu şiiri söyledim ve ayrıldık . Bir kaç gün geçmedi , ona olacak şeyler oldu ."

Müellif bazı ileri gelen devlet adlarını da zaman zaman medhetmek suretiyle onlar hakkındaki şahsi görüşlerini belirtmiştir . En fazla övdüğü kimselerden biri²⁰⁵ Malik al-Zâhir Abû Sa'îd Temurboğâ²⁰⁵ dir. Ondan sâtâyikle bahseder . Onun saltanata geçmesiyle ve saltanata ehil olduğu için yüksek ve halk tabakasının sonderece sevinç duyup , kitle kitle onu tebrike geldiklerini zikrettikten sonra onun hakkındaki şahsi görüşünü şöyle ifade eder :

202. Bk. al-Nucûm , VII , 178 - 179 , sene: 853 .

203. Bk. al-Nucûm , VII , 201 - 202 , sene: 854 .

204. Bk. al-Nucûm , VII , 188 , sene: 854 .

205.^a Malik al-Zâhir Abû Sa'îd Temurboğâ 872 - 900 / 1467 - 1495 yılları arasında saltanat sürdü . Mısır'ın 40. cı Türk melikidir .

(Hyt. hkn. bk. al-Zav', III , 40 .)

206 " Mısır'ın 'Amr b. 'As tarafından fethinden bu güne kadar , eski ve yeni Mısır valilerini bilmemle beraber fazilet ve fenni - nefsinde - Abû Sa'îd Temurboğa'dan daha fazla toplayanını ve Mısır Türk devletinde ondan daha üstün ve faziletlisini bilmeyoruz . İsteseydim mutlaka , ~~ixiama~~ büyük fütûhât ve yüce himmetleriyle islâma büyük hizmetleri olan sultan Salâh el-Dîn'in iyiliklerini bilmeme rağmen , Eyyûbî oğullarından daha üstün derdim ."

Müellifin medhettiği şahıslardan bir diğeri de al-malik al-Nâsın Muhammed b. sultan malik Zâhir Çakmak tır. Onun fevkalâde zeki ve bilgili olduğunu ifade eder ; 207 " Onun mertebesine erişen bir emir ve sultan oğlu görmedim . O bana târihle ilgili o kadar ince ve müşkil sorular sorardı ki , ondan sonra bu güne kadar hiç kimse bana onları soramadı ." der.

İbn Tağribirdî'nin muhtelif eserlerinden nakledilen bu ifadeleri ve devlet adamlarıyla bazen akrabalık derecesinde ilgi kurması , kendisinin siyâsetle yakından alakadar olduğunu göstermektedir . Siyâsetle olan bu yakınlığına rağmen şahısları değerlendirirken , şahsî endişe ve temâyüllerinin etkisiyle dar bir açıdan değil , bilakis geniş târihî bilgisinin zâviyesinden mütâlaa ettiği de gözden kaçmamaktadır .

Yine yukarıda verilen kısa nakillerden açıkça anlaşılacağı gibi, İbn Tağribirdî'nin şahısları takfir ve tenkidinden onun ahlak telekürisi ve iyi insan , mükemmel idâreci anlayışını tesbit etmek mümkündür .

206. Fk. al-Nucûm , VII , 844 , sene: 372 .

207. Fk. al-Nucûm , VII , 291 , sene: 848 .

Nitekim ona göre iyi bir idârecide bulunması gerekli olan sıfatların kültürlü ve ahlaklı olmak , tebeasının hakkını koruyup zulûmden sakınmak , tedbirli , gurur ve kibirden uzak , başkalarına iyilikten zevk almak ve fevkalâde zeki bulunmak gibi meziyetler olduğu bu nakillerden anlaşılmaktadır .

6. E D E B İ C E P H E S İ :

İbn Tağribirdi Türk asıllı olmasına , Türkçe eserlerin de yazıldığı bir muhitte yaşamasına , hatta muhitinde türkgeyi en iyi bilenlerden biri olduğu kaydedilmesine rağmen bütün eserlerini Arap diliyle yazdı ve bunların çoğunun târihe dair bulunması hasebiyle mensur olarak verdi . Arasında manzum olanlar varsada , onun edebî yönünün en kuvvetli cephesini mensur eserlerinde aramak gerekir .

N e s r i :

İbn Tağribirdi umumiyetle kısa , fakat aralarında monotonluğu kıracak uzunca cümleler de bulunan hareketli bir nesirle yazmıştır . Dilde nâdir kelimelere , özentiye kaçmaz . Açık ve tabii bir tahkiye üslûbu hâkimdir . Lügat malzemesi itibâriyle dikkati çeken bir husus bazı kelimelerin mütedâvil manalarından başka bir manada kullanılmasıdır. Mesela , "karîma" kelimesi mütedâvil manasında "kız" anlamına geldiği halde , İbn Tağribirdi bu kelimeyi "kız kardeş" manasında kullanmıştır. Nitekim kendi kız kardeşlerinden bahsederken sık sık "karîmatî" tarzındaki ifâdelerine rastlanabilir . Bu değişik istimal zaman ve muhite bağlı olabilir.

Umûmiyetle arapça mensur eserlerde ve bilhassa târihlerde görülen

şairler nakletmek gibi bir hususa onun eserlerinde de devâm eder .Böy_ lece sık sık manzûmeler irâd ederek , esasen sâde ve okıcı olan ifâde_ lerine ayrı bir renk verir . Ayrıca nesirlerini hareketlendiren husus_ lardan birisi de, konuşmalarında kinâyeye çok yer veren İbn Tağribirdi'nin , yazı dilinde de bu üslûb özelliğini muhafaza etmesidir .

Eserlerinin pek kısa olan mukaddimelerinde ifâde tarzı , benzeri birçok ediplerde görüldüğü gibi , biraz değişir . Nitekim bu önsözler_ de yer yer secili bir üslub müşâhede edilir .

İbn Tağribirdi'nin târih olarak büyük bir kıymeti hâiz bulunan eserleri kendi devrinin nesir özelliklerini ve ifâde tarzını etkiletir_ miş olmasından dolayı edebiyat târihi bakımından da ayrı bir değer ta_ şımaktadır .

Ş i i r i :

İbn tağribirdi aynı zamanda bir şâirdir . Eserleri arasında ta_ savvufî şiirlerini ihtivâ eden " al-Sukkar al-kâdih va 'l-fâih " adlı bir telifi bulunan müellifin , diğer eserlerinde dağınık bir şekilde pek az bazı şiirleri bulunmaktadır . Bu şiirlerden bazılarının kâdi şi_ irleri olmayıp , temessül yoluyla zikrettiği ve başkalarına âid beyit_ ler olduğu düşünülebilir .

İbn Tağribirdi'nin yukarda zikredilen tasavvufî şiirlerini ihti_ vâ eden eserinin mevcut nüshası temin edilemediğinden , onun şiirdeki başarısı ve buhusutaki özellikleri hakkında kesin bir şey söylenemiye_ cektir . Ancak elimizdeki mevcut şiirlerine göre hüküm vermek gerekir_ se , İbn Tağribirdi'nin , nazım kâidelerine hâkim , orta dereceli bir şâir olduğu söylenebilir . Bu şiirlerinin aslı unsuru his olmaktan şa_

ziyâde , hikemî sözlere temel teşkil eden fikirlerdir . Bu manzûmelerin bir kısmı devrin devlet büyükleri için hal şiirleri tarzında irticâlen söylenilmiş olmalıdır .

İBN TAĞRİBİRDİ'NİN ŞİİRLERİNDEN BAZILARI :

İbn Tağribirdî edebiyata karşı olan sevgi ve temâyülünü bizzat şiirle meşgul olmasıyla göstermiştir . Pek azı temin edilebilen bu şiirleri , İbn Tağribirdî'nin şiirdeki başarı derecesi ve nazım tekniği hakkında bir nebze fikir vermesi bakımından naklinde fayda mülâhaza edilmiştir . Şiirlerinden temin edilebilenler şunlardır :

I

R e m e l

208

<p>وَيَقْدَضَاعَ عَلِيٍّ بِالْوَسْنِ كُلُّ فِعْلٍ مِنْهُ لِي فَهُوَ حَسَنٌ</p>	<p>طَرَفًا الْأَحْوَرُ زَاهٍ شَاقِنِي بِجُورِهِ عَدْلٌ عَلَيْنَا فِي الْهَوَى</p>
--	---

" Onun parlayan kara gözü bana şevk verdi ve uyku hakkındaki bilgim kayboldu (uykuyu kaybettim) . Onun aşkta bize zulmü adâlettir . o bana herne yapmışsa , o güzeldir ."

II

R E C E Z

209

<p>فِي حُبِّ خَوْدِ كَايِدَةٍ لِفَرْحَتِي بِفَائِدَةٍ</p>	<p>تُجَارَةُ الصَّبِّ غَدَّتْ وَرَأْسُ مَالِي يَهَبُهُ</p>
---	--

" Güzeli sevnekte aşk ticareti itibardan düştü . Sermâyen bir fay_
daya karşılık bana müjdeye hibedir. "

III

S e r f

قَدْ بَاءَنَا الْفَضْلُ عَلَى بَعْتِهِ
مِنْ كَثْرَةِ الْبَغْيِ وَظَلَمِ بَرَا
مَسْتَحْبِبًا حَلَّ بَعْدَ الْطَلْبِ
بِحُضْرَةِ اللَّهِ يَمِينِ كَأَنَّ جَلْبَ 211

" İsteğinde ısrarlı olanın gözülmesini sağılmış olarak bu mevsim
ansızın üzerimize geldi . Bu (felâket) , taşkınlığın ve zulmün çoklu_
ğundan dolayı meydana çıktı . Tanrı bunu , dâvet edene tahsis eder. "

IV

ايبك قطز يعقوب پيرى ذوالالكمال
لاجين پيرى برقوق شيخ ذوالافضال
بعود قلدون بعدو كتبنا الفضال
ططر بر سبای حقیق ذوالعلا اینال 212

" Aybek Kutz , Ya'kûb ve Baybars kemal sâhibidirler . Sonra Kalâ
vân , sonra Ketboğe çok faziletlidir R. Lâcin , Baybars , şayh Bar_
ihsan sâhibidirler. Taţar , Barsbay , Çakmak ve İnâl yücelik sâhibidirler

208. Şiir hkn. bk. al-Manhal (Ahmed b. Husayin al-Türkmanî'nin makalesi) , II, var. 496 .

209. Bu mısra bazı kâğıtlarda " تِجَارَةُ الْعَبِّ عَدَّتْ " şeklinde dir. (bk. İbn 'Imâd , Şazarât al-zahab , VII , 318 .

210. Şiir hkn. bk. al-Manhal (Ahmed b. Husayin al-Türkmanî'nin makalesi) , II , var. 496 ; al-Zav' , X , 308 .

211. Şiir hkn. bk. al-Nucûm , VII , 540 , sene: 864 .

212. Şiir hkn. bk. al-Manhal (Ahmed b. Husayin al-Türkmanî'nin makalesi) , II, var. 496 ; İbn 'Imâd Şazarât al-zahab , VII , 318 .

B Ö L Ü M

II

İ B N T A Ğ R İ B İ R D İ N İ

E S E R L E R İ N İ N İ S T A N B U L

K Ü T Ü P H A N E L E R İ N D E B U L U N A N

Y A Z M A N U S H A L A R İ N İ N

T A V S İ F İ

İBN TAĞRİBİRDİ'NİN ESERLERİNİN
İSTANBUL KÜTÜPHANELERİNDE BULUNAN
YAZMA NUSHALARININ TAVSİFİ

I

I. AL-NUCUM AL-ZAHİRA Fİ MÜLÜK MİSİR VA 'L-FAHİRA. Cild: I
Ayasofya ktüp. , nr. 3494 .

Orta şemseli , zincirekli , miklebli , şirâzeli , cild kapakla-
rı yıpranmış , koyu kahve rengi meşin bir cild içerisinde 390 ^{Sayfa} sayfa.
265 x 180 (205 x 125) mm. et'âdında . Kağıt kalın ve beyaz , nesihle
her sayfa 29 satırdır . Söz başları ve lüzumlu duraklar kırmızı mürek-
keple yazılmıştır .

Eser 'Amr b. 'Âs tarafından Mısır'ın fethinden , 253 /867 sene-
si Mezâhim b. Hâkâ'nin Mısır valiliği ve Muhammed b. Mansûr b. Dâvûd
al-ğayh Abû Ca'far al-Tûsî'nin ölümüne kadar olan kısmı ihtivâ eder .

Baş : بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ
الحمد لله الذى ابد الاسلام بمبعث سيد الانام وجعل مدده شاملا
لكل خليفة و امام فهم ظل الله فى ارضه ياوى اليهم كل ملهوف والزعما
القائمون ينهى كل منكر و امر كل معروف قلبهم فى اطوارها دوله و خالف
بينهم اعتقادا و تولد و عمدا و جعل قصصهم عبرة لاولى الالباب ...
اما بعد فلما كان لمصر ميزة على كل بلاد بحزمة الحرمين الشريفين
احببت ان اجعل تاريخا لملوكها مستوعبا من غير ميين فعملتى ذلك على
تأليف هذا الكتاب و انشاءه .

وفيهما توفي الهودل بن اهاب ابن عبد العزيز الجاحظ : Son
 ابو عبد الرحمن الكوفي اصله من كرمان ونزل الكوفة وقدم بغداد وحدث بها
 وبدمشق واسد عن زرارة وهارون وغيره وروى عنه ائمة الى الدنيا و
 جماعة اخر امر النيل في هذه السنة اليها العديم خمس اذرع وسبعة
 اصابع سدح الرماد ستة عشر ذراعاً وستة عشر اصبعاً . تم الجزء الاول

2. AYNİ ESER , Cild : 3

Ayasofya ktüp. nr. 3495.

Cild ve yazı hususiyetleri aynen birinci cild gibidir . Kağıt orta kalınlıkta , aharlı , krem rengi olup , 29D sayfa ve her sayfa 35 satırdır . 265X X 180 (2185 X 120) eb'âdında . Muhammed b. 'Abd al-
 'Aziz al-Bulkinî tarafından 885 / 1480 yılında istinsah edilmiştir .

Eser Hâfız İbî İbrîhîm Allah'ın Mısır valiliğinden (525 / 1130 yılına kadar Mısır valiliği yaptı) 675 / 1276 yılına kadar geçen hâdiseleri ihtivâ eder .

Bas : بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اللّٰهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلٰی سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰی اٰلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ وَبِحَبْلِ اِسْتِغَاثَةِ ذِكْرِ وَوَدِيحِ الْجَاحِظِ
 لدين الله على مصر .
 الجاحظ لدين الله ابو الهيثموني عبد الحميد بن الديراني القم محمد بن الخليفة
 Son : ومن شعره واهل عفا الله عنه :

رجا ان اناله منهم شفا عة

وان كان لا يفي الصنعة

والذي ذكر الذهبي وفاتهم في هذه السنة قال وفيها توفي القاضي شمس الدين علي محمود

احب الصالحين ولست منهم

و ابغض من به اثر المعاصي

3. AYNI ESER 7 Cild : 4

Ayasofya ktüp. nr. 3496.

Beyzi orta şemseli , zincirekli , miklebli , şirâzeli , koyu kah ve rengi bir cild içerisinde 397 sayfadır. Kağıt orta kalınlıkta , fi_ligranlı, ~~ve~~ âharlı ve beyaz renklidir . 265 X 180 (205 X 125) mm. eb'âdında , nesih ile her sayfa 29 satırdır. Söz bağları ve lüzumlu işâretler kırmızı mürekkeble olup , 886 /1481 tarihinde Muhammed al-kâdirî tarafından istinsah edilmiştir .

Eser 676 / 1277 yılından 745 / 1344 yılına kadar geçen hâdiseler i ihtivâ eder .

Baş : بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَ صَلَّى اللّٰهُ عَلٰی سَیْدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ
ذَكَرَ وِلَايَةَ السُّلْطَانِ الْمَلِكِ الْعَبْدِ ابْنِ الْمَلِكِ الظَّاهِرِ بَيْبُرسِ عَلٰی مِصْرَ
قُو السُّلْطَانِ الْمَلِكِ الْعَبْدِ نَا صِرَالِدِيْنِ اَبُو الْمَعَالِي مُحَمَّدِ الْمَدْعُوْبِرَكَة
فَان بِنِ السُّلْطَانِ الْمَلِكِ الظَّاهِرِ بَيْبُرسِ الْبِنْدِ قَدَارِي الصَّالِحِي النَّجْمِي
الْحَامِسِي بْنِ مَلُوْكِ التُّرْكِ بِمِصْرِ . . .

Son : وَ تُوْفِي سَيْفِ الدِّيْنِ كَنْدُغْدِي مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الصُّورِي
بِحَلْبِ اَصَاوَهُوْرَاسِ الْبَيْسَرَةِ وَ مَقْدَمِ الْعَاكِرِ الْمَجْدُوْدَةِ
تَمَّ الْجُزْءُ الرَّابِعُ مِنَ النُّجُوْمِ الرَّاهِرَةِ

4. AYNI ESER , Cild: 5 .

Ayasofya ktüp. nr. 3497

Beyzi orta şemseli , şirâzeli , miklebli , zincirekli , koyu kah ve rengi meşin bir cild içerisinde , 287 sayfadır . Kağıt beyaz renkli

kalın , filigranlı ve şarhlı olup , 270 X 185 (187 X 125) mm. eb'âdında , nisihle yazılmış , her sayfa 35 satırdır . Söz başları ve lüzumlu işaretler kırmızı mürekkepledir. 886 / 1481 tarihinde Muhammed b. 'Abd al-'Aziz b. Muhammed al-Bulkinî tarafından istinsah edilmiştir . Mukabele görmüştür .

Eser 746 / 1345 yılında el-Melik al-Kâmil Şa'bân'ın Mısır saltanatına geçişinden 800 / 1398 (el-Zâhir Bakûk'un devri) tarihine kadar geçen hadiseleri içine alır .

Baş : بسم الله الرحمن الرحيم وصلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم

ذكر سلطة الملك الكامل شجاع على مصر

السلطان الملك الكامل سيف الدين شجاع بن السلطان الملك الناصر ناصر الدين محمد بن السلطان الملك المنصور سيف الدين قلاوون الصالحى الجبى والكامل هذا هو السابع عشر من ملوك الترك بالديار المصرية وتوفى الشيخ الديب المادح ابو الفتح محمد بن الشيخ العارف : Son على الدوى فى عام جمادى الاخرة بالحرر ربه وكان اكثر شعره مراح امر النيل فى السنة...

5. AYNI ESER , Cild: 6 .

Ayasofya ktüp. nr. 3498 .

Beyzî orta gemseli , zincirekli , şîrâzeli , miklebli (miklebi kopmuş durumdadır.) , koyu kahve rengi meşin bir cild içerisinde , 428 sayfadır. Kağıt beyaz , kalın , filigranlı ve şarhlı şx , 265 X 185 (210 X 125) eb'âdında , nesih ile her sayfa 20 satırdır . Söz başları kırmızı mürekkeple yazılmış olup , bazı yerlerde noktalanmış yapılmıştır . 886 / 1481 yılında Muhammed b. Muhammed b. al-Kâdirî tarafın-

dan istinsah edilmiştir .

Eser , Malik al-Nâsır Farac I. 'in 801 / 1399 da Mısır salta_
natına gelişinden , 832 / 1429 yılına kadar geçen hâdiseleri içine
alır .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَسَلَّمَ
ذکر سلطنة الملك الناصر فرج الدولی علی مصر

السلطان الملك الناصر زين الدين ابو العادات فرج بن السلطان
الملك الظاهر ابی عیبد برقوق ...

وقد ترشح الامیر اقبغا التمرازی امر مجلس الامارة
بالقاهرة فی غیبة السلطان وترشح الامیر حسین بن احمد المدعو تعری برس
الهنسی لادامه باب السلطنة فی عهد السلطان هما سالی ذکره
اسمى الحرو السارس من كتاب بحوم القاهرة .

6. AYNI ESER , Cild: 7 .

Ayasofya ktüp. nr. 3499 .

Beyzi orta şemseli , zincirekli , miklebli , şifrazeli , koyu
kahve rengi ^{mesin} cild içerisinde , 376 sayfadır . 268 X 195 (185 X 125)
mm. eb'üdında , kağıt beyaz , kalın , filigranlı ve şerhli olup , ya_
zı nesih ve her sayfa 35 satırdır . Söz başları ve lüzumlu işaretler
kırmızı mürekkeple yazılıp , bazen noktalama yapılmamıştır .

Eser , 836 / 1433 yılından , 872 / 1467 yılına kadar geçen tâ_
rihi hâdiseleri ihtivâ eder.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَسَلَّمَ

ذكر سفر السلطان الملك الأشرف إلى آبد

لما كان بين الخميس تاسع عشر شهر رجب من سنة ست
وثلثين وثمانمائة الموافق لدول فصل الربيع وانتقال الشمس
إلى برج الحمل ركب الأشرف ~~ب~~ بارساي من قلعة الجبل ...

ذكر سلطنة الملك الأشرف قايتباي الميموني الطاهرى على مصر : Son :

وهو السلطان الحادى والاربعون من ملوك الترك واولادهم بالديار المصرية...

... وتوفي والده الملك الأشرف ابو النصر يوم الأحد تاسع عشر...

ودفن بقرية الدراساها ^{الصغير} وهو آخر الملوك العادل رحمه الله بع

7. AYNİ ESER , Cild: I - 6 .

Süleymâniye ktüp. Dâmâd İbrâhîm paşa kısmı , nr. 924 .

Reyzi orta şemseli , zincirekli , köşebendli , miklebli , şirâ_ zeli , şekası kırmızı ve yanlar kahve rengi meşin bir cild iğersinde , 405 X 260 (285 X 170) mm. eb'âdındadır. Kağıt krem rengi , ince ve â şharlıdır . Cedvelli olup , cedvel, ortası altun rengi yıldızla doldu_ rulmuş üç çizgiden müteşekkildir . Yazı sonderece güzel bir nesihle , çok yer harekeli , her sayfa 35 satır olup , şiirler çift sütun üzeri_ nedir . Bazı noktalamalar ve söz başları ise çoğu vigne , bazen kırmı_ zı , nâdiren de altun rengi yıldızlarla yazılmıştır . Ayrıca şiirler altun yıldız veya mavi mürekkeple gizili çerçeve iğersindedir . Ser levha, ortasında altun rengi zemin üzerinde yazılı kax_ olup , müzehhebdir. Tezhib, koyu mavi zemin üzerinde altun rengi yal_ diz , kırmızı ve açık mâvi işlemlerden ibârettir . B u nüsha , kax_ Muhammad b. 'Ali b. Muhammad b. 'Abd al-Rahmân Mekki tarafından 966 /

1559 yılında istinsah edilmiştir . İstinsah kaydı Üçüncü cildin sonun_ da (217 . yaprakta) dir .

Kitabın altı cildi bir arada bulunmaktadır olup ; Birinci cild I - 63 , ikinci cild 64 - 140 , üçüncü cild 141 - 217 , dördüncü cild 217 - 300 , beşinci cild 301 - 369 , altıncı cild 370 - 438 di yaprak_ lar arasında bulunmaktadır .

Eser , kısa bir mukaddimeden sonra Mısır'ın fethinden , 675 / 1276 yılına kadar geçen hâdiseleri ihtivâ etmektedir .

Baş : nr.I/I.in aynıdır .

Son : السنة السادسة عشر من ولادة الظاهر على مصر
وصى سنة خمس وسبعين وستمائة فيها توفي ابراهيم بن سعد بن جماعة ...
وفيهما توفي القاضي شمس الدين على بن محمود الشيرازي مدرس
الغدير في شوال ... امر النيل في هذه السنة الهما القديم سبعة ادرع
وتلاثة عشر اصبعاً مبلغ الزيادة ثمانية عشر ذراعاً واحداً عشر اصبعاً انتهى .
تم الجزء السادس من نجوم الزاهرة في اخبار مصر والقاهرة من اصل ستة عشر جزءاً .

8. AYNI ESER , Cild: 13 .

Süleymaniye ktüp. Karaçelebi zâde kısmı , nr. 286 .

beyzi orta şemseli , şifâzeli (bir tarafın şifâzesi kopmuş) , mik_ lebli , kahve rengi meşin ve dağınık bir cild içerişinde , 196 yaprak olup , 270 X 185 (205 X 120) mm. dik eb'âdındadır . Kağıt beyaz , orta kalınlıkta , filigranlı , âharlı ve kenarları yer yer gıve tahribine uğramıştır . Nesih ile her sayfa 17 satır , serlevha ve söz başları kxx

kırmızı mirekkeble yazılmış olup , vakıf kaydı 1038 / 1629 dir. Mu-
kâbele görmüştür.

Eser , (835/1433) al-Sultân al-Malik al-Agrâf Barsbây'ın Âmid seferinden
842 / 1438 yılına kadar olan Mıs^{ir} târihi ile ilgili hâdiseleri ihtivâ
etmektedir .

Baş : Nr.16 . nınaynıdır .

Son : فلما كان يوم السبت تاسع عشره بر واجير حاج
الجمال الدبير تنكب بالحمل و بعد خروجه من القاهرة قدم الخبر
بالقبض على طوغان الزردكاشي ومعه في الحديد و وصل طوغان المذكور في آخر
النهار المذكور وكان اشيع الخبر بمسكه قبل ذلك فلم يصدق احد
استبعادا من تسليمه فحدثوا شيئا له مع كثيرتهم وشدة باسهم . ثم
ويقلوه من بعد (وكان من خبر طوغان) .

9. AYNI ESER , Cild: 14 .

Süleymâniye ktüp. Karagelebi Zâde kısmı , nr. 287 .

Beyzi orta şemseli , zincirekli , şifrazeli (şifrazenin bir tarafı
kopmuş) , miklebli , kahve rengi meşin yıpranmış bir cild içerisinde
202 yaprak olup , 270 X 185 (205 X 120) eb'âdındadır . Kağıt orta ka-
lınlıkta , beyaz renkli , filigranlı , âharlı, xx kenarları yer yer gü-
ve tahribine uğramıştır. Nesihle her sayfa 17 satır , ser levha ve
söz başları kırmızı mirekkeble yazılmış , mukabele görmüştür .

Eser , 842 / 1438 tarihinden başlar , 857 / 1453 yılına kadar
geçen hadisâtı ihtivâ eder .

Bas : بسم الله الرحمن الرحيم
 وكان طوغان المذكور انما لما نزل الملك العزيز واجتمع به
 ووعده بالقيام معه توجه الى الامير اينال الاديب بكرى الاشرفى
 فلم يحصل منه على طابيل فمضى هو وجماعته الى نجد شيخهم الاشرفيه
 ودعوتهم بالادب على الملك الظاهر...

Son : واسم الملك المنصور مجونا بنغرا الاسكندر بن
 وعنده والدته وجواريه واولاده الى ما ياتي ذكره احسن الله عاقبتهم . ثم . وتيلوه
 توليه الملك الاشرف اينال وصلى الله على سيدنا محمد واله وصحبه وسلم
 تسليمًا كثيرًا الى يوم الدين وحسبنا الله ونعم الوكيل . ثم

10. AYNI ESER , Cild: I .

Topkapı saray müzesi ktüp. III. Ahmad kısmı , nr. 2974 .

Beyzi orta şemseli , zincirekli , miklebli , şifrazeli , siyah
 renkli megin bir cild igerisinde , 227 yaprak olup , 320 X 215 (230 X
 142) mm. eb'adındadır . Kağıt krem rengi , orta kalınlıkta , filigran
 lıx ve şarhli olup , her sayfa 25 satırdan müteşekkildir . Yazı nesih
 olup , yer yer harekeli , ser levhalar ekseriya kırmızı , bazan vigne
 lüzumlu işâret ve kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır . Eserin başı
 şı (Kitab ve müellifin adını ihtivâeden kısım) altun rengi ve nevi
 yıldızlarla müzehhebtir .

Eser Mısır'ın fethinden , 254 / 868 yılı Arhûn b. Ulûğ Tarhâr
 al-Türki'nin Mısır valiliğine kadar olan Mısır târihini içine alır .

Baş : Nr. I / I. in aynıdır .

ذكر ولادته ارخون على مصر... امر النيل في Son :
 هذه السنة الما القديم قيمة اذرع وتعة اصابع مبلغ الزيادة
 ستة عشر ذراعاً وستة عشر اصبعاً . تم الجزء الاول من كتاب النجوم
 الزاهرة في ملوك مصر والقاهرة ثانياً نسخة كتبت من خط المؤلف .

II. AYNİ ESER , Cild: 2

Topkapı saray müzesi ktüp. III. Ahmad kısmı , nr. 2974 .

Beyzforta şemseli , zincirekli , miklebli , şifrazeli , kırmızı
 renk meşin bir cild içerisinde 260 - I yaprak olup , 320 X 220 (232 X
 140) mm. eb'âdındadır . Kağıt krem rengi , orta kalınlıkta , şilig-
 ranlı ye şherlidir . Yazı nesih , yer yer harekelidir . Her sayfa 25 sa-
 tırdan ibarettir olup , serlevhalar ekseriya kırmızı , bazan vişne,
 lüzumlu işâret ve kelimeler ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır . Bu
 nusha , Muhammed b. Ahmad b. Muhammed al-Tantâvî al-Şâfi'î tarafından
 istinsâh edilip , 26 Rabi' al-avval 861 / 23 Şubat 1457 tarihinde is-
 tinsâhı bitirilmişdir .

Eser , Ahmad b. Tûlûn'un 254 / 868 yılında Mısır valisi olmasın-
 dan , 524 / 1130 (Mansûr'un Mısır valiliğinin 29.cu) yılına kadar ge-
 çen hâdiseleri ihtivâ eder .

Rag :

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَ بِاِذْنِ الْعٰلَمِیْنَ
 ذكر ولادته احمد بن طولون على مصر
 هو احمد بن طولون الدفیر ابو العباس التركي امیر مصر ولی مصر
 بعد عنزل ارخون بن اولوغ طرفغان في شهر رمضان سنة اربع
 وخمسين و ما يتين وقد مضى من عمره اربع و ثمانون سنة ...

السنه التاسع والعشرون من وديه الامر باحكام
 الله منصور على مصر... وفيها توفي الحسين بن محمد بن عبد الوهاب
 الامام البارغ... امر النيل في هذا السنه الهما القديم سبعة اذرع واربعه
 اصابع صليح الزيادة سبعة عشر ذرعا واربعه اصابع. هذا ما انتهى
 اليه هذا الجزء الثاني من النجوم الزاهرة في ملوك مصر والقاهرة .

12. AYNI ESER , Cild: 3 .

Topkapı saray müzesi ktüp. III. Ahmad kısmı , nr. 2975 .

Orta şemseli , Her biri dört gizgiden ibâret gift zincirekli olup , iki zincirek arası altın rengi işlemelerle doldurulmuş , miklebli , şirâzeli , koyu kahve rengi megin bir cild içerisinde , 250 - I yaprak olup , 312 X 215 (215 X 140) mm. eb'âdındadır . Kağıt beyaz , orta kalınlıkta ve aharlı olup , bazı yapraklar (120 , 123 , 124 gibi) sarı renktedir . Yazı nesih ve tamamen harekeli olup , her sayfa 23 satırdır . Serlewhalar altın yıldızlarla , lüzumlu işaret ve şüz başları ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır . Mukâbele görmüştür . Kitab ve mîellifin adını ihtivâ eden baş sayfa mavi ve altın rengi yıldızlarla tezhibli olup , baştan I.ve 2. sayfalar, biri mavi , ikisi siyah çizgilârden mürekkebbâr cedvel içerisinde . İki siyah çizgi arasında da altın rengi yıldızlarla doldurulmuştur .

Eser , ~~makikxka~~ al-Malik al-Kâmil Şa'bân b. Nâsır Muhammad'in saltanat yılı olan 764 / 1363 tarihinden , II. Zâhir Barkûk'un saltanatının dokuzuncu yılı olan 800 / 1398 tarihine kadar geçen hâdiseleri ihtivâ etmektedir .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَبِهِ التَّوْفِیْقُ وَنِعْمَ الدَّعَاةُ Bag :

ذَكَرَ سُلْطَانُ الْمَلِكِ الْكَامِلِ شُعْبَانَ بْنِ النَّاصِرِ مُحَمَّدِ

السُّلْطَانَ الْمَلِكِ الْكَامِلِ ~~مُحَمَّدِ~~ سَيْفِ الدِّينِ شُعْبَانَ بْنِ السُّلْطَانَ

الْمَلِكِ الْمُنْصَوْرِ سَيْفِ الدِّينِ قَلْبُ دُونَ

الدِّينِ الصَّالِحِ الْجَمِيِّ الْكَامِلِ هَذَا هُوَ السَّابِعُ عَشْرَ مِنْ مَلُوكِ التُّرْكِ بِالْبِلَادِ

السَّنَةِ الثَّامِنَةِ مِنْ وِلْدَانِ الْمَلِكِ الظَّاهِرِ بَرْقُوقِ Son :

الثَّانِيَةَ عَلَى مِصْرٍ وَهِيَ سَنَةٌ ثَمَانٌ مِائَةً ... وَتَوَفَّى الشَّيْخُ الْإِدْرِي

الْمَدَائِحِ أَبُو الْفَتْحِ مُحَمَّدُ بْنُ الشَّيْخِ الْعَارِفِ عَلَى الْبَدَوِيِّ فِي ثَمَانٍ عَشَرَ جُمَادَى

الْآخِرِ بِالْحَرِيرَةِ وَكَانَ أَكْثَرَ شَجَرَةٍ مِائَةً . أَمْرًا نَبِيلًا فِي هَذِهِ السَّنَةِ الْمَالِ الْقَدِيمِ

فِي ثَمَانٍ عَشَرَ مِائَةً وَثَلَاثِينَ سَنَةً بِأَعْيُنِ الصَّالِحِ وَالْمَلِكِ

13. AYNİ ESER , Cild: 7

Topkapı saray müzesi kütüp. Koğuş kısmı , nr. 914 .

Orta şemseli , zincirekli , niklebli , bir tarafı şifâzeli , bir şifâzesi kopmuş , yıpranmış siyah meşin bir cild içerisinde 251 yaprak olup , 275 X 185 (190 X 120) mm. eb'âdındadır . Kağıt beyaz , orta kalınlıkta , filigranlı ve şerhlidir . Yazı nesih olup , söz başları kitabın ilk kısımlarında kırmızı , sonlarına-doğru vigne rengi mürekkeple yazılmış ve yer yer harekelenmiştir . Müellif hattıyla mukâbele görmüştür .

Eser , ^{al-}Malik Sa'îd Muhammed b. al-Malik el-Zâhir Baybarskâ'in devri olan 667 / 1269 yılından , 708 / 1308 yılına kadar geçen hâdiseleri içine almaktadır .

Baş :

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 ذِکْرُ سُلْطَنَةِ الْمَلِکِ الْبَعِیدِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمَلِکِ الظَّاهِرِ بَیْبَرِ بْنِ
 هُوَ السُّلْطَانُ الْمَلِکُ الْبَعِیدُ نَاصِرُ الدِّیْنِ أَبُو الْمَعَالِی الْمَدْعُورُ رِکَّةُ ثَمَانَ بْنِ سُلْطَانِ
 الْمَلِکِ الظَّاهِرِ بَیْبَرِ بْنِ ... سَنَةِ سَبْعٍ وَسِتِّیْنٍ وَسِتِّمِائَةٍ ...
 السَّنَةِ الْحَادِیَةِ عَشْرٍ مِنْ وِلْدَانِ الْمَلِکِ النَّاصِرِ مُحَمَّدِ :
 Son :
 بن قلدوون الثانية على مصر وى سنة ثمان وسبعاء ... امر النيل فى هذه
 السنة لما القديم اربع اذرع مبلغ الزهارة ثمانية عشر ذراعاً واصبع واحد
 مثل السنة الماضية والله اعلم . ثم الجزو بحمد الله . وعونه . وحسن الله ونعم
 العكيل . والحمد لله وحده ثم . وصلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم .

I4. AYNİ ESER , Cild: ?

Topkapı saray müzesi ktüp. Koğuş kısmı , nr. 887 .

Zincirekli olup ortası geometrik şekillerle doldurulmuş , miklebe-
 li , şifâzeli , kahve rengi meşin bir cild içerisinde , 227 yaprak o-
 lup , 180 X135 (130 X 60) mm. eb'âdındadır . Kağıt filigranlı , ahar-
 lı , orta kalınlıkta ve beyaz renktedir . Yazı oldukça kötü bir talik-
 le olup okunması nisbeten güçtür . Söz başları ve lüzumlu işaretler
 kırmızı mürekkeple yazılmış olup , her sayfa 17 satırdır . Oksitlenme
 ile bazı yerlerinde yazı okunamayacak kadar bozulmuştur .

Eser , al-Malik al-se'îd Muhammed b. al-Malik 'el-Zâhir Baybars'ın
 zamanı olan 667 / 1269 yılından başlar , 743 / 1347 (?) yılına
 kadar geçen hadiseleri içine almaktadır .

Baş : Nr. 1/13 . ın aynıdır .

ذکر ابتدا الفتنہ بذكر و مير الكبير يلجى الناصر مصر
 صد في عرف الانفل المدعو فطاشي يلدوه بذكر و المامان للرسول

Son : I5. AYNI ESER , Cild: 3 .

Küprülü kitap. nr. 1181 .

Zincirekli , şifrazesi kopmuş , siyah bir cild içerisinde , 241 yaprak olup , 315 X 215 (225 X 140) mm. eb'adindedir . kağıt beyaz , orta kalınlıkta , filigranlı , şarhlı ve yer yer güve tahribâtına uğramıştır . Nesih ile her sayfada 23 satır olup , yer yer harekelenmiştir . Söz başları ve lüzumlu işaretler kırmızı mürekkeple olup , kitap ve müellif isminin bulunduğu kısım yaldızlı bir kumakşekildedir. Vakfı 1188 / 1677 yılında olup , 966 / 1559 da Fuḫayl b. 'Ali , 960 / 1553 yılında da Muştafa b. 'Abd Allah b. İlyâs adında ki şahıslar tarafından mutâleâ olunmuştur .

Eser , Hâfız li Din Allah'ın Mısır valiliği olan 525 / 1131 yılından , 675 / 1276 yılına kadar geçen hâdiseleri ihtivâ eder .

Baş : Nr. 1/2 . nin aynıdır .

Son : ثم من بعده ابناء على الملك المنصور على بن
 ايبك مداه الى ان هلع ثم من بعده الملك المظفر قطن المغزى الى ان قتل و
 تولى الملك الظاهر بيبرس قدارى الصالحى النجيبى احد البحريه
 الى ان مات رحمه الله تعالى . انتهى ملوك هذا الجزء والحمد لله رب
 العالمين .

16. AYNI ESER , Cild: 8-16 .

Selim ağa kütüp. nr. 856 .

Miklebli , sıfrazeli , üzeri kağıt kaplı siyah derinin bir cild içi-
 çerisinde, 564 yaprak olup , 373 X 250 (230 X 166) mm. eb'âdındadır.
 Kağıt krem rengi , ince , filigranlı ve âharlıdır . GÜzel bir nesih
 le , cedvel içerisnde her sayfa 35 satırdır . Cedveller umûmiyetle ,
 ortası altın rengi yıldızla doldurulmuş üç siyah çizgiden ~~çizgi~~
~~dir~~ , bir ve ikinci yapraklarındaki cedvelleri ise bir beyaz aralıkla ,
 iki yanı ortası altın rengi yıldızlı dört çizgiden müteşekkildir . Ya-
 zın pekseriya harekeli olup , söz başları ve lüzumlu işaretlerin çoğu
 kırmızı , bazısı vîşne , nâdirende altın rengi yıldızlarla yazılmıştır.
 Şiirler , ayrıca arası altın rengi yıldızla doldurulmuş iki siyah çiz-
 giden ibaret olan çerçeveler içerisine alınmıştır . Mukâbele görmüştür.
 Baş sayfa tezhibli olup , altın yıldızlı zemin üzerine beyaz renkte
 (بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ) yazılı , etrafı hâkim renk olarak mavi , altın yal-
 dız , ayrıca beyaz , kırmızı ve yeşil renklerde çiçek ve yaprak şekil-
 leriyle bezenmiştir . Kitâbın sonunda ise aynı renklerin kullanıldığı
 çıkıntılı bir dâire , içerisi muhtelif renkte çiçek ve yaprak motifle-
 riyle doldurulmuş , ortasında altın rengi yıldızlı zemin üzerinde mavi
 renk olarak kitabın ismiyle istinsâhın tamamlandığını ve müellif adını
 bir ibare vardır . Selim ağa tarafından vakfedilmiş olup , vakıf kaydı
 II96 / I782 yılıdır . Bu kitabın 8 - 16 cildlerden ibaret olup , 709 /
 I309 târihinden , al-Aşraf Kayıtbây al-Mahmûdî'nin saltanat devri ne
 olan 872 / I467 yılına kadar geçen hâdiseleri içine almaktadır .

8. cild I^b- 70^a , 9. cild 7I^b- I44^a , 10. cild I45^b- 200^a ,

II. cild 201^b - 268^a, I2. cild 269^b - 347^b, I3. cild 348^b - 403^a, I4. cild 404^b - 462^b, I5. cild 463^b - 497^a, I6. cild 498^a - 564^a yepprakla_rı arasındadır.

Baş : قد تقدم ذكر نزولك عن الملك وتوجهها الى اللرك
 وخلع نظره وما واقع له باللرك من مجيئ نوعاين و رفقته
 ومكائنتها الى نواب الشام ومروجه من اللرك الى الشام
 طالبا ملك مصر الى ان دخل دمشق كل ذلك ذكرنا مفصلا
 في ترجمة الملك المظفر بيبرس الجا شير.

Son : ولما استفرجلوه بالقصر وخلع عليه خلعة
 السلطنة بحسب خيربك الدوادار بالركنجاناه وكذلك
 الامير احمد ابن العيني امير مجلس واختفى الامير فمكوى
 اليقنى رأس نوبة النوب ثم ظهر فرسم بنفيه والله
 اعلم.

II

İB. HAVADİS AL-DUHÜR Fİ MADÂ'L-AYYAM VA 'J-SÛHUR Cild: I
Ayasofya kütüp. nr. 3185 .

Beyzi orta samseli , miklebli , şifrazeli , koyu kahve rengi meşin bir cild içerisinde , 400 sayfa olup , 272 X 185 (222 X 155) mm. eb'âdındadır . Kağıt beyaz , âharlı , her sayfadaki satır adedi 23 ile 25 satır arasında değişmektedir . Söz başları ve lüzumlu işaretler kırmızı müremmepledendir . Yazı nesih olup , 898 / 1493 yılı Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. 'Abd al-Vahhâb al-Bahâ b. Şâfi'î al-Ahmîmî al-Anşârî tarafından istinsah edilmiştir . Bu nüshanın istinsâhı , 24 Şa'bân 898 / II Haziran 1493 at panahigünâtanalanmıştır .

Eser , 845 - 860 / 1441 - 1456 yılları arasındaki hadiseleri ihtivâ etmektedir .

Bas : بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ : الْحَمْدُ لِلّٰهِ صَدْرَ الدُّعْوَى وَمَدْوَلِ
شَانِهِ . وَاشْهَدُ اَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ سَيِّدَ الْبَشَرِ ... اَمَّا بَعْدُ
فَلَمَّا كَانَ شَيْخُنَا الدَّمَامُ الدُّسْتَاذُ الْعَالِمُ الْعَلَمَةُ الْمَفِيزُ رَأْسُ الْحَدِيثِ
وَعِمَّةُ الْمَوْجُوهَاتِ تَقَى الدِّينَ اَحْمَدَ بْنَ الْحَقَرِيزِيِّ الشَّافِعِيَّ ، اَثَقْنَا مِنْ
حُرِّ تَارِيخِ الزَّمَانِ . وَاضْفَيْتُ مِنْ الْفِي هَذَا الشَّانِ وَاجَلَ تَحْفَةَ
اَخْتَرَعَهَا . وَعِمَّةً ابْتَدَعَهَا . كِتَابُهُ الْمَسْمُومُ بِالْمَلُوكِ فِي مَعْرِفَةِ
دَوْلِ الْمَلُوكِ قَدْ اُنْتَهَى فِيهَا اَوَاخِرُ سَنَةِ اَرْبَعٍ وَارْبَعِينَ وَثَمَانِ مِائَةٍ
وَهِيَ السَّنَةُ الَّتِي تُوُفِيَ فِيهَا وَلَمْ يَأْتْ بَعْدَهُ مِنْ يَعُودِ عَلَيْهِ فِي هَذَا
الْفَنِّ وَلَا مِنْ يَرْجِعُ اِلَيْهِ اِلَّا الشَّيْخُ الدَّمَامُ الْعَالِمُ الْعَلَمَةُ قَاضِي الْقَضَاةِ
بَدْرُ الدِّينِ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَيْشِيِّ الْحَنْفِيُّ فَارَدَتْ اَنْ اَعْلَمَ حَقِيقَةَ اَمْرِهِ

في دعوى المعنى ونظرت فيما يتعلق في تلك الأيام فاذا به كثير الخطأ
 الغلط والادغام وذلك أكبر منه واختلاط عدله وذمعه بحيث
 ان الشخص لا يمكنه الفائدة من ذلك الا بعد تعب كبير
 لاختلاف الخط و عدم التحرير فلما رأيت ذلك اصبحت
 ان احبب هذه السنة بكتابة تاريخ يعقب موت الشيخ تقي
 الدين المقرئ وجعلته كالذي على كتاب السالك
 المذكور وسماه «حوادث الدعوى في مدا الأيام والشهور»
 ورتبته على السنين والشهور والأيام وجعلت ابتداءه فيه
 من افتتاح سنة خمس واربعين ونهاني حياه...

و ملك اليمن بعده رجل من الاعراب القرشية : son

يسمى طاهر قلت نادرة كان ابتداء ملك بني رسول لبلاد
 اليمن على يد الملك المعود بن الملك الكامل بن الملك العادل
 بن ايوب وكان رجال مداهم من بلاد اليمن على يد الملك
 المعود هذا فكان اقبال عددهم من معود وادبار عددهم
 من معود . انتهى والله اعلم والحمد لله وحده .

III

İŞ. AL-MANHAL AL-SAFİ VA 'L-MUSTAFAİ BA'D AL-VAFİ, Cild: I.
Nuru Osmaniye ktüp. nr. 3428 .

Beyzî orta gamseli , zincirekli , şirâzeli , miklebli , üzeri ye-
gil bezle kaplı kahve rengi meşgin bir cild içerisinde , 410 yaprak
olup , 265 X 165 (175 X 100) mm. eb'âdındadır . Kağıt yer yer sarı ve
krem renkli olmakla beraber çoğu beyazrenkli , ince , filigranlı ve
âharlıdır . Yazı nesih , söz başları ve lüzumlu bazı noktalamalar kır-
mızı , nâdiren de navî mîrekkeple yazılmıştır . Her sayfa , arası al-
tun yıldızla doldurulmuş üç sıvahlı çizgiden meydana gelen cedveller içe-
risinde 29 satırdır . Ser levha , altun yıldızlar , beyaz yaprak ve ma-
vi çizgilerle yarı tezhiblidir . Muhammed b. Muhammed b. al-'Anbarî
al-Hanafî al-Dinîşki tarafından 1022 / 1613 yılında istinsâh olunmuş-
tur .

Eser , mukaddimeden sonra al-Mu'izz 'Izz al-Dîn Aybek al-Türkânî-
nî'yi anlatıp , alfabetik sıraya dönerek , hemze ve ba bablarıyla bağ-
lar , ta ve ge bâbinin Taştumur maddesinde sona erer .

Baş :

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
الحمد لله مدبر الدعور ومدور الاعمار والشهور . مظهر آثار
قدرته على صنایع صحایف الایام . ومبدئ اسرار حکمته فیما یجرى
من حركات الایام . قلبهم فی اطوارها وولد وخالق بینهم اعتقاد
وقولا وحمدا ورفع اقواما ووضع آفرین وقصص علیتانی کتاب الیوم
اخبار الاولین . . . اما بعد فلما کان فی الاعصار الخالیة . والقرون الماضیة .
وقع لهم وقایع وسیر وحوادث لها اثر شامع بها التاريخ والسير تطالب ذاك
الایام . . .

طاهر بن عبد الله العلاء الدوادار الامير سيف الدين : Son :
 من اجل الامراء اعظمهم ... و هذا بخلاف المتقدمين من الملوك
 لانهم كانوا لا يعرفون بنا بعيننا و هيئتنا و جدوا في شخص نجابه او
 نجاعة قدومه و قربوه مكان لادبى وظيفه الامن بحكمها انتهى والله سبحانه و تعالى اعلم

١٢. AYNI ESER , Cild: 2 .

Nuru Osmâniye ktüp. nr. 3429 .

Keyzî orta şemseli , zincirekli , şirâzeli miklebli , üzeri ye-
 gil bezle kaplı kahve rengi meşin bir cild içerisinde , 513 (494 + 2 +
 17) yaprak olup , 260 X 170 (130 X 105) mm. eb'âdindedir. Kağıt filig-
 ranlı , âharlı , ince , yalnız 239 ve 246.cı yapraklar koyu sarı renk-
 te olup , diğerleri beyazdır . Yazı nesih , söz başları ve lüzumlu işa-
 retler kırmızı , bir kaç yerde mavi mürekkepledir . Her sayfa , ara-
 sı altın yıldızla doldurulmuş üç siyah çizgiden müteekkil cedveller
 içinde 24 satırdır . Muhammed b. Muhammed b. al-'Anbarî al-Hanafî al-
 Dimişkî tarafından 1023 / 1614 yılında istinsâh edilmiştir .

Eser , el-ta vâkta bâbın (Tatar b. 'Abd Allah maddesin) den başlay-
 yıp , 494. yaprakta Yunus b. 'Abd Allah el- As'ardî maddesiyle sona er-
 mektedir . 494. yaprakten sonra iki yaprak (495 , 496) , İbn Tağrî-
 birdî'nin talebesi ve eserin ilk istinsâhını yapan Ahmad b. Husayin
 el-Türkmenî al-Hanafî'nin , hocası ve eserin sahibi İbn Tağrîbirdî'nin
 hakkında bir makale , 497 - 513 yapraklar arası da müellifin " Kitâb
 al-kunâ " adındaki risalesini ihtivâ etmektedir .

Baş : باب الطاء والطاء ; ططر بن عبد الله الظاهري السلطان

المالك الطاهر ابو الفتح سلطان الديار المصرية والجلد الخامسة ...

يونس بن عبد الله الاسعدي الرماح : Son (al-Manhal'in sonu) :

الامير سيف الدين اظلا من ممالك الملك الطاهر برقوق ... هذا آخر الكتاب المسمى
بالمنهل الصافي والمستوفى بعد الوافي .

Kitâb al-kunâ'nın sonu :

و اعتمدوا كل على الله تبلغ من نصر ايلفك رحا و سيفا

31. AYNI ESER , (tek cild halinde).

Topkapı saray müzesi ktüp. III. Ahmâd kısmı , nr. 3018 .

Beyzî orta şemseli , zincirekli , miklebli , şîrâzeli , koyu kah_ ve rengi meşin bir cild içerisinde , 868 + 25 yaprak olup , 297 X 185 (183 X 105) mm. eb'âdındadır . Kağıt krem rengi , ince , filigranlı ve âharlıdır . Yazı nesih olup , her sayfa 31 sayfadır . 10. cu yaprağa kadar olan kısmın yazıları , iki çizgiden müteşekkil cedveller işe risine alınmıştır . İstinsâhı Dervîş Yûsuf tarafından 17 Ramâzan 1008/ 2 Nisan 1600 Cumaertesi günü tamamlanmıştır .

Eser , baştan 868. yaprağa kadar "al-Manhal al-sâfi"yi , bunun peşinde Ahmâd b. Husayin al-Türkânî'nin İbn Tağribirdî hakkındaki me_kalesi , ondan sonra ise 870 - 893. yapraklar arası müellifin "Kitâb al-kunâ" adlı risalesini ihtivâ etmektedir .

Kitabın altı cild olduğu zikr edilmekle beraber hepsi bir tek cildde toplanmıştır . Cildlerin hepsi ayrı ayrı gösterilmemiş olup , yalnız 217^a bog bırakılarak, 217^b ye besmele ile başlanmış , 580^a dan itibaren üçüncü cildin başladığı açıkça yazılmıştır .

Baş : Nr. 10 . in aynıdır .

Son (al-tanhal al-şâff'ın sonu) : یونس بن عبد اللہ السعدي :

الرماح الأمير في الدين اظنه من مماليك الملك الظاهر برقوق ...
في سنة اثنين و تسعين و سبعمائة بعد خروج الملك الظاهر برقوق
من حبس الكرك مدة يسيرة رحمه الله تعالى . هذا آخر جزء
السادس من المنهل الصافي والمستوفى بعد الوافي .

ابو اليمن محمد بن علي قاضي : "Kitâb al-kunâ"nin sonu :

القضاة بين الدين نویری المملی الشافعی قاضی ملة و خطيبها ...
صعبي في ملة المشرفة لما جاورت بها في سنة اثنين وخمسين
و ثمان مائة فرأيت من غزير و دينه و عظيم تحريم ما هو اعجب
من ان يذكر رحمه الله تعالى . هذا آخر كتاب الكنى من المنهل
الصافي والمستوفى بعد الوافي .

IV

RI. NAVRÂD AL-LATİFA Fİ MAN VALİYA 'L-SALTANA VA'L-HİLÂFA 2,
Topkapı sarayı müzesi ktlp. III. Ahmed kısmı , nr. 3035 .

Zincirekli , şifâzeli , açık kahve rengi moşin bir ciltte işerisin-
de , 242 yaprak olup , 180 X 135 (123 X 85) mm. eb'âdındadır . Kağıt
beyaz , ince , filigranlı ve şarhlıdır . Yazı nesih , söz başları ve
lüzumlu işaretler kırmızı mürekkeple yazılmış olup , her sayfa 15 sa-
tırdır .

Eser , peygamberimizin doğumundan başlayıp , 36. Mısır sultanı
al-Malik al-Aşraf Sayf al-Din Abû 'l-Nasr al-'Alâî al-Zâhiri (857 /
1453)'ye kadar geçen halifeve sultanların ve bu arada bazı vezirleri
ihtivâ eder .

Baş :

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَ بِحَقِّیْ

الحمد لله الذي جعل الدول مويده بالخلفاء الراشدين وجعل بلادهم
شاملا باقامة الملوك والسلاطين . فهم ظل الله في ارضه يا وى اليه
كل مظلوم والزعماء القاييمون بمصالح الامة على احسن امر مختوم ...
اما بعد فقد الفت هذا التاريخ المختصر المفيد واقتصرت فيه على ذكر الخلفاء
والسلاطين من غير مزيد واستفتحت فيه بذكر مولانا محمد صلى الله عليه
وعلى آله واصحابه اجمعين وبعض غزواته وذكرت فيه جماعة من اله وازواجه ووفاته .
ذكر سلطنة السلطان الملك الاشرف قايشاي الغوى .. son
وعنى او اخر رجب ورد الخبر من اسكندرية بان الاشرف جان بلوط
نقد فيه بحكم الله رحمه الله تعالى بمنه وكرمه .

2. AYNI ESER

Topkapı saray müzesi ktüp. III. Ahmad kısmı , nr. 3038 .

Beyzî orta genseşi , zincirekli , şirâzeli , miklebli ve mikleb yarı tezhibli , kahve rengi meşin bir cild içerisinde , 150 yaprak olup , 275 X 180 (185 X 125) mm. eb'âdındadır . Kağıt beyaz, orta kalınlıkta , filigranlı ve âşerlidir . Yazı nesih olup , iki kırmızı çizgi den ibâret cedveller içerisinde . Yalnız baştan I, ve 2, ve son sayfalar , arası altun yıldızla doldurulu iki siyah ve birde mavi olmak üzere üç çizgiden müteşekkil cedveller içerisinde . Her sayfa 19 satırdır . Söz başları ve lüzumlu işaretler ~~kerâhî~~ , ser levhalar nâdiren ~~maxî~~ (147^a , 145^b de olduğu gibi) ~~ve~~ ~~maxî~~ mavi mürekkeple , iki yerdede (145^a ve son sayfa) altun rengi yıldızla yazılmıştır .

Kitap ve müellif adını ihtivâ eden kapak tezhibli ~~maxî~~ , tezhibte mavi renk ve altun yıldız hâkim olup , yeşil ve beyaz renklerden ibaret tir . Son sayfanın sonunda da melik Agra~~fa~~'a duayı tazammun eden bir cümle tezhibli bir çerçeve içerisinde , köşeleri mavi , beyzî bir çekil içerisinde beyaz zemin üzerine altun rengi yıldızla yazılmıştır.

Baş : Nr. IV / I . in aynıdır .

Son : ذكر لطفة الملك الأشرف قايتباي المحمودى

الظاهرى على مصر وهو السلطان الجادى والداربعون من ملوك
الترك واولادهم بالديار المصرية ودام على ذلك الى
ان تـلـطـن بعد خلع تـمـر بـغـا فى يوم الاثنين سادس شهر رجب
من سنة اثنين و سبعين وثمان مائة نصر الله نصر عزيزنا محمد وآله .

23. AYNI ESER

Süleymâniye ktüp. Şehit Ali peşa kısmı , nr. 1955 .

orta şemseli , zincirekli , şifrazeli , mikleblî , cild kapağının bir köşesi kopmuş , kahve rengi bir cild içerisinde , 97 yaprak olup , 210 X 147 (150 X 100) mm. eb'âdındadır . kağıt beyaz , ince , filig_ranlı ve âharlıdır . Nesihle her sayfa 19 satır , söz başları ve bazı noktalama işâretleri kırmızı mürekkeple yazılmış olup , Necm al-dîn al-Azharî tarafından 982 / 1574 yında istinsâh olunmuştur .

Baş : Nr. IV/1. in aynıdır .

Son : و وجد عليه للبخار خمسة عشر الف دينار فقاضاها

عنه الوزير ويقال انه كفن وخط بها مبلغ عشرة آلاف دينار ،
ثم الكتاب بحمد الله وعونه وحسن توفيقه وصلى الله على سيدنا محمد وعلى
اله وصحبه وسلم تسليمًا كثيرًا ابراد انما الى يوم الدين وحسبنا الله ونعم الوكيل .

24. AYNI ESER

Süleymâniye ktüp. Fâtih kısmı , nr. 4504 .

Şifrazeli , arka ve kenarları açık kahve rengi meşinle gevriili mukavva bir cild içerisinde , 98 yaprak olup , 260 X 175 (185 X 120) mm. eb'âdındadır . Kağıt âharlı , orta kalınlıkta , çoğu beyaz , bazı yapraklar saman rengidir . Nesihle her sayfa 23 satır , serlevhalar vişne , lüzumlu işâretler ve mühim kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır . Zahriyat tezhiblidir .

Baş : Nr. IV/1. in aynıdır .

Son : ثم فرج الظاهر ثم يغايطلب الشام الى ان وصل الى

مدينة غزة مما كتبه نايتها وارسل الى السلطان الملك الأشرف
قايتباي عرفة بذلك فارسل امر يحملها الى الإسكندرية
فدام بها الى يومنا هذا من الله عاقبتها .

25. AYNI ESER

Süleymaniye ktüp. Kara gelebi zâde kısmı , nr. 285 .

Orta şemseli , zincirekli , şifâzesi kopmuş , miklebli , cild kapaklarından biri kopmuş , kahve rengi bir cild içerisinde 106 yaprak olup , 215 X 145 (165 X 105) mm. eb'âdındadır . Kağıt filigranlı , ince , saman rengi , bir çok yerleri yazı okunamıyacak şekilde güve tahribâtına uğramıştır . Talikle her sayfa 21 satır olup , söz başları ve lüzumlu işaretler kırmızı mürekkeple yazılmıştır .

Baş : Nr. ^{IV}11. in aynıdır .

ذكر سلطنة الملك الأشرف قايتباي الممردى الظاهرى وهو : Son

السلطان الحادى والدربعون من ملوك مصر الترك واولادهم بالديار المصرية...
ثم صار رأس نوبخا النوب فى سلطنة الملك يلباى ثم اتا بك فى
دولة الملك الظاهر تمبرغا ودام على ذلك الى ان سلطن بعد خلع تمبرغا
فى يوم الاثنين اوس شهر رجب من سنة اثنين وسبعين وثمان مائة الحمد لله

26. AYNI ESER

Ayasofya ktüp. nr. 3488 .

Mukavva bir cild içerisinde , 92 yaprak olup , 270 X 185 (205 X 105) mm. eb'âdındadır . Kağıt beyaz , orta kalınlıkta , filigranlı ve şarhlıdır . Nesihle her sayfa 23 satırdır . Yer yer harekeli , söz başları ve serleheler vişne ve kırmızı renkte mürekkepledir . Yer yer

altun rengi yaldızlı başlıklar vardır (156 ve 61, yapraklarda olduğu gibi) .

Baş : Nr. ^{IV}11. in aynıdır .

Son : Nr. ^{IV}14. ün aynıdır .

^V1. AL-DALİL AL-ŞAFİ 'ALÂ 'L-MANHAL AL-ŞAFİ ,

Süleymânîye ktüp. Kara çelevi zâde kısmı , nr. 266 .

Miklebli , şifâzeli , kenarları siyah megin kaplı mukavva bir cild içerisinde , 133 + 5 yaprak olup , 265 X 180 (190 X 120) mm. eb'âdındadır . Kağıt âharlı , beyaz ve orta kalınlıkta olup , kenarlarında bir miktar güve tahribâtı bulunmaktadır . Yazı nesih , her sayfa 23 satır , lüzumlu işâretler ve söz başları daha çok kırmızı , bazanda vîgne rengi mürekkeple yazılmıştır . İstinsâh kaydı daha iri bir yazı ile (138. yaprağın sonunda) şöyledir :

كتبه الفقير الى الله تعالى يونس بن سودة بن ابي بكرى المملكى الظاهر
في حدود سنة ستين وثمانماية غفر الله لكاتبه ومولفاه ولهم دعا
لهم بالخبرة ولجميع المسلمين آمين وهو حسبي ونعم الوكيل .

Bu ifâdeye göre bu nüsha 860 / 1456 yılında Yunus b. Süddün tara-
findan istinsâh olunmuştur . Bu istinsâh kaydının hemen 5 , 6 satır üs-
tünde ise şu ibâre yer almaktadır x:

ابو يزيد التمر بغاوى الساقى الامير سيف الدين احد امراء العشرات
في الدولة الظاهرية بمحقق اصله من مماليك الامير تمر بغا المطوب
ثم صار امير مائة و مقدم الف في سنة احدى وستين في دولة

الاشرف اينال الى ان توفي في يوم الثلاثاء التاسع عشر ذي الحجة سنة
ثلاثة وستين وثمانماية .

Burada 863 / 1460 yılından bahsedilğine göre istinsah kaydı_
la bir tenakuz teşkil etmektedir . Buna göre istinsahın daha sonra ya_
pılmış olması gerekir . İstinsah kaydının yazılışında her hangi bir
yanlışlığın olması düşünülebilir .

Eserin 133 yaprağı "al-Manhal al-sâfi" 'nin müellif tarafından kı_
saltılmış şeklidir . Şahıslar "al-Manhal" 'da olduğu gibi alfabetik ola_
rak sıralanmıştır . Son beş (5) yaprağı da "Kitâb al-kunâ" diye künye_
lere âid risaleyi ihtivâ etmektedir .

بسم الله الرحمن الرحيم . الحمد لله الذي لا يتول :

عليه السلام والصلاة على النبي محمد وآله واصحابه ابا بعد فقد الفت
هذا المختصر وجعله لتاريخنا المسمى بالمنهل الصافي والبتوفى
بعد الوافي كالديباجة له ورتبته على ترتيبه عن اوله الى آخره
لا يخل عن التاريخ المذكور به بترجمة واحدة واختصرت فيه التراجم
جدا ليكون الناظر في ذلك التاريخ بهذا المختصر على بصيرة و يعلم
من اول الامر ان الذي يطلبه هو موجود في المستوفى ام لا وهل هو في
اول الكتاب او في آخره فيحصل مطالبه بسهولة . وسمي بالدليل الثاني
على المنهل الصافي وفي هذا الاسم كفاية عن ما ذكرناه وابتوات فيه من اول
الدولة التركية من سلطنة الملك المعز ايديك الترماني الصالحى ...

يونس بن عبد الله : (Son (al-Dalil al-gâfi 'nin sonu) :

العلاءى الناصرى فرج الامير سيف الدين احمد امر العشرات و نائب

قلعة الجبل في دولة الظاهر بمصر ثم نائب الاسكندرية ثم امير
 آخور كبير في دولة الاشرف ايتال مات في طاعون سنة اربع و
 ستين وثمانماية في ليلة الاثنين ثالث عشر من جمادى الاول
 وكان من القوم الذين هم لا في العير ولا في النفير.

ابوالين محمد بن علي قاضي : " Kitâb al-kunâ "nin sonn

القضاة امير الدين النويري الملكي الشافعي قاضي مكة المشرفة
 وخطيبها باسرة الخطابة سنين وولى كقضاها غير مرة الى
 ان توفي بها في سنة ثلث وثمانين وثمانماية رحمه الله تعالى. ثم.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

'Abbâs al-'azzâvî , al-Ta'rif bi'l-muvarrihin fi 'ahd al-Moğol va 'l-Türkmân (Beğdat , 1957) , I , 245 .

Ahmed b. Husayin al-Türkmâni (İbn Tağribirdi hakkındaki makâlesi) , al-Manhal al-sâfi va 'l-mustavfi ba'd al-vâfi (yzm. Nuru Osmâ niye ktüp. nr. 3429) , II , 495^a - 496^b ; Aynı metin için bk. al-Nucûm al-zâhira fi mülûk Mısır va 'l-Kâhira (Kâhira , 1929 - 1956) , I , 9 - 18 .

Ahmed Zeki al-'Adavi , al-Nucûm al-zâhira... (Kâhira , 1929 - 1956) 'nin neşri minâsebetiyle mukaddimesi , I , 26 - 28 .

Bağdadlı İsmâ'îl Paşa , Hadîyat al-'ârifin asma' al-muallifin âsar al-musannifin (İstanbul , 1951 - 1955) , II , 560 .

Bağdadlı İsmâ'îl Paşa , İzâh al-maknûn fî fi 'l-zayl 'alâ Kaşf al-Zunûn (İstanbul , 1945 - 1947) , II , 19 .

Brockelmann (Abû 'l-Mahâsin maddesi) , EI. , III , 101 - 102 = IA. , IV , 90 .

Brockelmann , GAL. , II , 51 - 52 ; Suppl. , II , 39 - 40 .

Circi Zaydân , Târîh-u âdâb al-luğat al-'arabiya (Kâhira , 1957) III , 194 .

Dâirat al-ma'ârif al-islâmiya (Kâhira , 1933 - devam etmektedir) I , 396 .

EI. = Enzyklopaedie des Islâm . Bk. Brockelmann .

Fihris al-kutub al-mavcûda bi 'l-maktabat al-Azhariya ilâ 1949 (Kâhira , 1949) , V , 576 , 578 .

GAL. = Geschichte der arabischen litteratur . Bk. Brockelmann.

Garrett Collection of Arabic Manuscripts in Princeton university (By. Phillip K. Hitti , Nâbih Amin Fâris , Butrus Abd al-Malik) , Princeton : Princeton university press : 1938 . London : Humphrey Milford : Oxford university press . , S. 196 - 197 (nr. 596 , 597) .

Havâdis = Havâdis al-duhûr fi madâ 'l-ayyam va 'l-guhûr . Bk. İbn Tağribirdî .

IA = İslâm ansiklopedisi . Bk. Brockelmann .

İbn 'Imâd , Şezarât al-zahab fi şhbâr man zehabe (Kâhira , 1350-1351 h.) , VII , 317 - 318 .

İbn İyâs , Esdâi' al-zuhûr fi vakâi' al-duhûr (Kâhira , 1960) , II , 118 .

İbn Tağribirdî , Havâdis al-duhûr fi madâ 'l-ayyam va 'l-guhûr (ngr. William Popper , University of California , Berceley California, 1931) .

İbn Tağribirdî , History of Egypte , 1382 - 1469 [al-Nucûm] İng. trc. William Popper , I - 24 , California 1954 - 1963 . (University of California publications in semitic philology) .

İbn Tağribirdî , al-Manhal al-sâfi va 'l-mustavfi ba'd al-vâfi (yza. Nuru Osmaniye ktüp. , nr. 3428 , 3429) .

İbn Tağribirdî , al-Nucûm al-zâhira fi mulûk Mısır va 'l-Kâhira (ngr. William Popper , University of California Press Berkeley , California , 1909 - 1929) .

Kâtib Çelebi , Kagf al-zunûn a'n asâmi al-kutub va 'l-funûn (İstanbul , 1941 - 1943) , I , 304 , 60 690 ; II , 1000 , 1884 , 1901 ,

1932 , 1942 .

Lutfi 'Abd al-Badi' , Fihrist al-mahtûtat al-musavvara (Kâhira , 1956) , II , III Bk , 134 , 270 , 273 .

al-Manhal = al-Manhal al-sâfi va 'l-mustavfi ba'd al-vâfi .
Bk. Ibn Tağribirdî .

al-Mağrik (mecmua. Bayrut , 1910) , (Louis Cheikho , Takmilat al-Nucûm al-zâhira fi mulûk Mısır va'l-Kâhira) , XIII , 73-74 .

Mingana , Catalogue of arabic manuscripts , in the John Rylands library Manchester , 1934 . S. 397 -398 .

Muhammad Abû 'l-fazl İbrâhîm , al-Manhal al-sâfi... (Kâhira , 1956) 'nin negri-münasebetiyle- mukaddimesi , I .

Mustafa Ziyâda , al-Muvarrihûn fi Mısır , S. 26 - 36 . (Sayıdalenelamı)

al-Nucûm = al-Nucûm al-zâhira fi mulûk Mısır va 'l- Kâhira . Bk. İbn Tağribirdî .

Sahâvî , al-Zav' al-lâmi' , li ahl al-karn al-tûsi' (Kâhira , 1353 - 1355 h.) , X , 305 - 308 .

Sarkis , Mu'cam al-matbû'ât al-'arabiya va 'l-mu'arrabiya (Mısır , 1928) , S. 26 - 28 .

Sayyid Fuâd , Fihrist al-mahtûtat al-musavvara (Kâhira , 1954) , II , 163 , 164 , 202 , 306 .

'Omer Rızâ Kahhâla , Mu'cam al-muallifin terâcum-nâx musannifi 'l-kutub al-'arabiya (Şam , 1957 - 1961) , XIII , 282 .

Suppl. = Supplement . Bk. Brockelmann .

Şemseddin Sâmî , Kâmûs al-a'lâm (İstanbul , 1306 - 1316 h.) , I , 757 .

Şavkânî , al-Badr al-tâli' li mahâsin-i man ba'd al-karân al-sâbi' (Kâhira , 1348 h.) , II , 351 - 352 .

al-Žav' = al-Žav' al-lâmi' li ahl al-karân al-tâsi' . Ek. al-Sa_hâvi .

al-Zirikî Beyr al-Dân , A'lâm kâmus-u tarâcum li ašhar al-ri_câl va 'l-nisâ' min al-'Arab va 'l-musta'rabîn va 'l-mustasrikîn (2.tab. Mısır , 1954 - 1959) , IX , 295 .

W. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi